

บทที่ ๔

กระบวนการถ่ายทอดทำรำนและดนตรีสำหรับเยาวชน

ตำบลโตนดด้วน

การศึกษาวิธีและการจัดกระบวนการเรียนรู้การถ่ายทอดกระบวนการรำนและการบรรเลงดนตรีโนราสำหรับเยาวชนตำบลโตนดด้วน อำเภอควนขนุน จังหวัดพัทลุง ผู้วิจัยและคณะได้ลงพื้นที่ปฏิบัติกลุ่มใหญ่ จำนวน ๒ ครั้ง และลงพื้นที่ปฏิบัติกลุ่มย่อย จำนวน ๒ ครั้ง ทำให้เกิดผลสัมฤทธิ์ด้านการถ่ายทอดทำรำนและการบรรเลงดนตรีที่น่าสนใจ พร้อมกับทำให้ทราบเทคนิค วิธีการถ่ายทอดองค์ความรู้และเอกลักษณ์ของกระบวนการรำนที่สำคัญของเยาวชน ตำบลโตนดด้วน ดังข้อมูลที่ได้เรียบเรียงในหัวข้อต่อไปนี้

๑. กระบวนการถ่ายทอดทำรำนโนราและดนตรีสำหรับเยาวชนตำบลโตนดด้วน ครั้งที่ ๑
๒. กระบวนการถ่ายทอดทำรำนโนราและดนตรีสำหรับเยาวชนตำบลโตนดด้วน ครั้งที่ ๒
๓. กลวิธีการถ่ายทอดกระบวนการรำนโนราสำหรับเยาวชนตำบลโตนดด้วน
๔. เอกลักษณ์การรำนโนราของเยาวชนตำบลโตนดด้วน

สำหรับรายละเอียดขององค์ความรู้ที่ได้รับจากการถ่ายทอดสู่เยาวชนจะได้อธิบายไว้ดังต่อไปนี้

กระบวนการถ่ายทอดทำรำนโนราและดนตรีสำหรับเยาวชนตำบลโตนดด้วน ครั้งที่ ๑

๑. การถ่ายทอดทำรำนโนรา

การจัดฝึกอบรมและการถ่ายทอดการแสดงโนราในครั้งนี้ จะมีเยาวชนจากโรงเรียนเครือข่าย จำนวน ๕ โรงเรียน ได้แก่ โรงเรียนวัดทุ่งชิงหิ้ง จำนวน ๑๕ คน วัดป่าตอ จำนวน ๕ คน บ้านไทรทอง จำนวน ๑๒ คน บ้านโตนดโตน จำนวน ๗ คน รวมทั้งภาค ๓๕ คน โดยได้ใช้ศูนย์เด็กเล็กเทศบาลตำบลโตนดด้วน เป็นที่สำหรับการฝึกทำรำน ซึ่งนักเรียนทั้ง ๕ โรงเรียนได้ผ่านการฝึกอบรมมาแล้วในปี พ.ศ. ๒๕๕๕ และยังมีส่วนที่ยังไม่ผ่านการฝึกอบรมมาก่อนแต่ได้มีการฝึกทำรำนจากกลุ่มเพื่อนในโรงเรียน ทิวศณะผู้วิจัยได้ถ่ายทอดองค์ความรู้ไว้ดังนี้

๑.๑ การอบอุ่นร่างกายและการจัดร่างกาย

โดยใช้หลักการผ่อนคลายกล้ามเนื้อของการฝึกท่ากายบริหารเพื่อสุขภาพ และการกีฬา เพื่อทดสอบสมรรถภาพร่างกายและรื้อฟื้นความแข็งแรงของร่างกายให้กับนักเรียน หลังจากนั้นจะเป็นการจัดร่างกาย โดยการตัดมือและการตัดนิ้ว เพื่อความแข็งแรงของกล้ามเนื้อและกระดูก การตัดขาการตัดหลังและการตัดแขน เพื่อให้มีรูปทรงสวยงามแข็งแรงและยืดหยุ่นได้ตามความเหมาะสมกับการรำโนรา

ขั้นที่ ๑

ขั้นที่ ๒

ภาพที่ ๔๖ การอบอุ่นร่างกาย (ที่มา : ชวลิต พัฒนจินดา)

ชั้นที่ ๓

ชั้นที่ ๔

ภาพที่ ๔๗ การอบอุ่นร่างกาย (ที่มา : ชวลิต พัฒนจินดา)

๑.๒ การทบทวนลีลา

จังหวะทำรำพื้นฐานที่ใช้ประกอบการรำ ซึ่งทำรำโนราพื้นฐานที่ใช้ฝึกทบทวน ได้แก่ ทำลงฉาก, ทำเขาควย, ทำห้องโรง, ทำสอดสร้อย, ทำเก็บดินเตี้ย, ทำเก็บเท้า, ทำเกล้ามือ, ทำนาคช้า, ทำนาคเร็ว และทำลงฉากน้อย ทำรำจำนวน ๑๐ ท่า เหล่านี้ เมื่อประกอบจังหวะต่าง ๆ จะต้องคงความสวยงาม อ่อนช้อยและแข็งแรงควบคู่กันไป ลีลาการรำที่สวยงามจะเกิดขึ้นจากการปฏิบัติซ้ำให้ลงจังหวะและมีความหลากหลายของจังหวะ โดยการเลียนแบบและปฏิบัติตามครู หลังจากนั้นนักเรียนจำและปฏิบัติด้วยตนเอง

ชั้นที่ ๑

ชั้นที่ ๒

ภาพที่ ๔๘ การฝึกทบทวนทำรำโนรา (ที่มา : ชวลิต พัฒนจินดา)

ชั้นที่ ๓

ชั้นที่ ๔

ภาพที่ ๔๕ การฝึกทบทวนท่ารำโนรา (ที่มา : ชาวลิต พัฒนจินดา)

๑.๓ การทบทวนการรำทำนา

การรำทำนาหรือทำเดินเป็นสิ่งสำคัญในการแสดงโนรา เพราะจะเป็นเอกลักษณ์ของการรำโนราอย่างชัดเจน คือ การย่อเข่า, การแอ่นอก, การเซิดหน้า ประกอบกระบวนการรำของลีลามือและการเคลื่อนที่เป็นวงกลม การฝึกหัดจะปลูกฝังผู้รำโดยการยืนทรงตัว, การย่อเข่าและการวางเท้า หลังจากนั้นจะเป็นการก้าวเท้า การเคลื่อนตัวไปด้านหน้าและการเคลื่อนเท้าไปด้านข้าง เมื่อผู้รำเคลื่อนเท้าและทรงตัวถูกต้องมั่นคงก็จะใช้การรำรำของลีลามือประกอบในท่ารำต่าง ๆ

ขั้นที่ ๑

ขั้นที่ ๒

ภาพที่ ๕๐ การฝึกทบทวนทำนา (ที่มา : ชวลิต พัฒนจินดา)

ชั้นที่ ๓

ชั้นที่ ๔

ภาพที่ ๕๑ การฝึกทบทวนท่าขนาด (ที่มา : ชวลิต พัฒนจินดา)

๑.๔ การร่ำท่าครู

เป็นการร่ำท่าพื้นฐานที่สำคัญอย่างหนึ่งของโนรา ในการร่ำท่าครู ๑๒ ท่า สามารถนำท่าร่ำมาใช้ในการเดินร่ำหรือท่าขนาดของโนรา โดยการฝึกจะอธิบายท่าร่ำและลีลาการเคลื่อนไหวแต่ละท่า สามารถนำไปใช้ในกระบวนการร่ำอื่นได้อีกด้วย การฝึกท่าครูประกอบด้วยท่าร่ำ อันได้แก่ ท่าพนมมือ, ท่าจิบข้าง (ซ้าย-ขวา), ท่าจิบเพียงแหว (ซ้าย-ขวา), ท่าจิบเพียงบ่า (ซ้าย-ขวา), ท่าจิบข้างหลัง (ซ้าย-ขวา), ท่าจิบเสมอหน้า (ซ้าย-ขวา) และท่าเขาควาง ดังรายละเอียดของภาพดังนี้

ชั้นที่ ๑

ชั้นที่ ๒

ภาพที่ ๕๒ การฝึกทบทวนท่าขนาด (ที่มา : ชวลิต พัฒนจินดา)

ชั้นที่ ๓

ชั้นที่ ๔

ภาพที่ ๕๓ การฝึกท่าทำครู (ที่มา : ชวลิต พัฒนจินดา)

๑.๕ การรำประสมท่าหรือการรำเพลงโค

การรำเพลงโคจะเกิดขึ้น เมื่อนักเรียนเรียนรู้กระบวนการรำท่าพื้นฐานทั้งสามขั้นตอนที่ผ่านมา การรำเพลงโคเป็นการนำท่ารำโนราแบบต่าง ๆ มาเรียงร้อยและเชื่อมโยงท่ารำให้กลมกลืนต่อเนื่องกัน เป็นกระบวนการรำ ๑ ชุด ประกอบด้วยท่ารำดังนี้ ท่าเขาควาง, ท่าเปรียบท่า, ท่าโยนมือ, ท่าชี้หนอนน้อย, ท่าชี้หนอนประยุกต์, ท่าสอดสร้อย และท่าเกล้ามือ ในแต่ละท่าจะมีการนับจังหวะประกอบการรำ ดังรายละเอียดท่ารำต่อไปนี้

ขั้นที่ ๑

ขั้นที่ ๒

ภาพที่ ๕๔ การฝึกรำประสมท่า (ที่มา : ชวลิต พัฒนจินดา)

๖. การรำตัวอ่อน

การรำตัวอ่อนเป็นการรำเฉพาะอย่างที่ฝึกทักษะพิเศษในตอนเวลากลางคืนของการฝึกอบรม นักเรียนที่ผ่านการฝึกในเวลากลางวันก็จะมีคามขยัน อดทน และมีสภาพร่างกายที่อ่อนซ้อย ควบคู่กันไป ก็จะฝึกหัดในท่าตัวอ่อนเพิ่มเติม เพื่อเป็นทักษะเฉพาะของตนเอง การฝึกหัดท่าตัวอ่อน จะมีโนราเขาวชนรุ่นพี่ของตำบลเทศบาลโดนดด้วน มาเป็นตัวอย่างของการแสดงท่า ได้แก่ ท่าจี๋หนอนน้อย ท่าจี๋หนอนร่อนรำ ท่าไทรห้อย ท่าเท้าพาดคอ ท่าเท้าเกี่ยวคาง เป็นต้น

ท่าจี๋หนอนน้อย

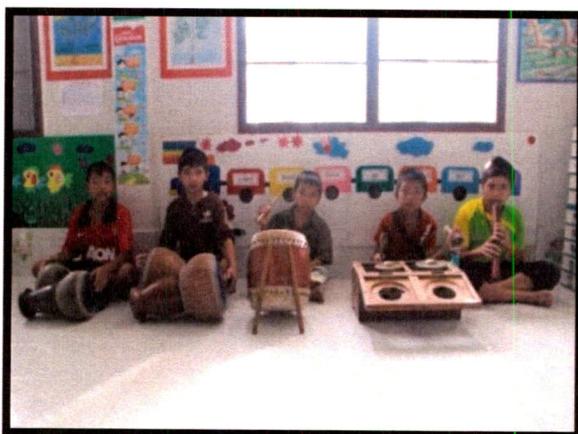

ท่าจี๋หนอนร่อนรำ

ภาพที่ ๕๕ การรำตัวอ่อน (ที่มา : ธรรมนิศย์ นิคมรัตน์)

๒. การถ่ายทอดดนตรี

การถ่ายทอดการบรรเลงดนตรีโนราสำหรับเยาวชนตำบลโตนดด้วนครั้งนี้ จะเป็นการบรรเลงเลียนแบบพร้อมกันในกลุ่มใหญ่ ซึ่งนักดนตรีจะนั่งเป็นวงประจำโรงเรียนตนเอง ตามความถนัดและความพร้อม การฝึกหัดอาศัยการเลียนแบบเสียงจากตัวอย่างของวิทยากรดนตรีที่บรรเลงประกอบการรำ ซึ่งอยู่บริเวณใกล้เคียงกับนักเรียน การนั่งบรรเลงดนตรีนั่งเป็นแถวตอนลึกลงไปตามสภาพของห้องเรียนซึ่งเป็นสถานที่ฝึกอบรม นักเรียนที่ฝึกดนตรีทุกโรงเรียนจะมีอุปกรณ์ดนตรีตามความพร้อมของโรงเรียน และใช้เครื่องดนตรีจากวิทยากรที่นำไปเพิ่มเติมในการฝึกทักษะการบรรเลง โรงเรียนทุกโรงเรียนจะมีเครื่องดนตรีหลักสำคัญคือ ทับ โหม่ง กลอง ยกเว้นปี ไม่มีนักเรียนร่วมฝึกหัด นอกจากนี้ อาจจะมีการแยกอุปกรณ์บรรเลง เช่น ตีโหม่ง ๑ คน ตีฉิ่ง ๑ คน ซึ่งปกติทั่วไปนักเรียนที่เชี่ยวชาญจะตีได้ทั้งโหม่งและฉิ่งพร้อมกันหรือคนเดียว ตีได้ทั้งโหม่งและฉิ่ง

การนั่งแต่ละโรงเรียน

การนั่งแถวตอน

ภาพที่ ๕๖ การนั่งบรรเลงดนตรี (ที่มา : ชรรมนิตย์ นิคมรัตน์)

การนั่งบรรเลงดนตรีโนรานั้น นั่งเรียงตามลำดับทักษะและความเชี่ยวชาญและอุปกรณ์ในการฝึกหัดมากที่สุดคือ

แถวที่ ๑ โรงเรียนวัดทุ่งชิงหิ้ง

ภาพที่ ๕๗ การนั่งบรรเลงดนตรี แถวที่ ๑ โรงเรียนวัดทุ่งชิงหิ้ง
(ที่มา : ธรรมนิศย์ นิคมรัตน์)

แถวที่ ๒ โรงเรียนวัดป่าตอ

ภาพที่ ๕๘ การนั่งบรรเลงดนตรี แถวที่ ๒ โรงเรียนวัดป่าตอ
(ที่มา : ธรรมนิศย์ นิคมรัตน์)

แถวที่ ๓ โรงเรียนบ้านโคกโดน

ภาพที่ ๕๕ การนั่งบรรเลงดนตรี แถวที่ ๓ โรงเรียนบ้านโคกโดน
(ที่มา : ธรรมนิศย์ นิคมรัตน์)

แถวที่ ๔ โรงเรียนบ้านไทรทอง

ภาพที่ ๖๐ การนั่งบรรเลงดนตรี แถวที่ ๔ โรงเรียนบ้านไทรทอง
(ที่มา : ธรรมนิศย์ นิคมรัตน์)

จังหวัดที่ใช้ฝึกทักษะในการบรรเลงนั้นคือ จังหวัดโหมโรง จังหวัดเพลงโค จังหวัดนาคข้าว และนาครีว จังหวัดท่าครู ซึ่งนักเรียนต้องคอยฟังการบรรเลงดนตรีจากวิทยากรพร้อมกับตีจังหวะให้สอดคล้อง สอดรับกันในขณะเดียวกันจะต้องดูกระบวนการทำให้เกิดความเข้าใจในท่ารำ และทักษะการตีที่สอดคล้องตัวกับจังหวะการรำด้วย

ภาพที่ ๖๑ การซักถามจังหวะกับวิทยากร
(ที่มา : ธรรมนิศย์ นิคมรัตน์)

กลุ่มนักเรียนที่ฝึกดนตรีจะได้รับการแก้ไข ปรับปรุงจังหวะให้ถูกต้อง และเข้าใจในการบรรเลงอย่างชัดเจน เมื่อเวลาพักกลางวันและเวลาว่างที่เหลือในแต่ละช่วงของการหยุดพัก นอกจากนี้ วิทยากรจะนำนักเรียนไปฝึกทักษะพิเศษแยกต่างหากบริเวณใต้ต้นไม้ หน้าอาคารฝึกหัด เมื่อเข้าจังหวะแล้ว นำเข้ามาบรรเลงประสมวงร่วมกันอีกครั้งหนึ่ง เมื่อมีปัญหาการบรรเลงสามารถซักถามและทดลองปฏิบัติแก้ไขทันที

นอกจากนี้เมื่อนักเรียนแต่ละกลุ่มมีความเข้าใจและมั่นใจในจังหวะพื้นฐานก็จะให้ทดลองบรรเลงประกอบการรำร่วมกับวิทยากร เพื่อทดสอบความเข้าใจการปรับจังหวะดนตรีให้ถูกต้องเพื่อเป็นพื้นฐานที่สำคัญ

นั่งเรียงตามลำดับความสามารถ

ครูและวิทยากรควบคุมประจำวง

ภาพที่ ๖๒ การทดลองบรรเลงประกอบการร่ำร่วมกับวิทยากร
(ที่มา : ธรรมนิศย์ นิกมรัตน์)

ดังนั้น การถ่ายทอดทำรำโนราและการบรรเลงดนตรีโนราสำหรับเยาวชนตำบลโตนดด้วน ครั้งที่ ๑ จะเป็นการทบทวนกระบวนการคัดร่างกาย การรำทำพื้นฐานโนรา การรำเพลงโค การรำเพลงนาถ การรำประสมท่า การรำท่าครู และการรำตัวอ่อน สำหรับการบรรเลงดนตรีนั้นจะถ่ายทอด การลงโรงเบื้องต้นหรือการขึ้นเครื่อง การบรรเลงจังหวะเพลงโค จังหวะเพลงนาถ จังหวะท่าครู ซึ่งการบรรเลงดังกล่าวจะบรรเลงทบทวนจนเกิดความเข้าใจจังหวะและสอดคล้องกับท่ารำ พร้อมกับ การปรับปรุงสภาพความแข็งแรงของผู้บรรเลงดนตรี นอกจากนี้เป็นการฝึกทักษะการบรรเลง ดนตรีให้สอดคล้องกับจังหวะของเพลงปี่ที่ได้บรรเลงร่วมกับวิทยากรอีกด้วย

กระบวนการถ่ายทอดทำรำโนราแสดงดนตรีสำหรับเยาวชนตำบลโตนดด้วน ครั้งที่ ๒

๑. การถ่ายทอดทำรำโนรา

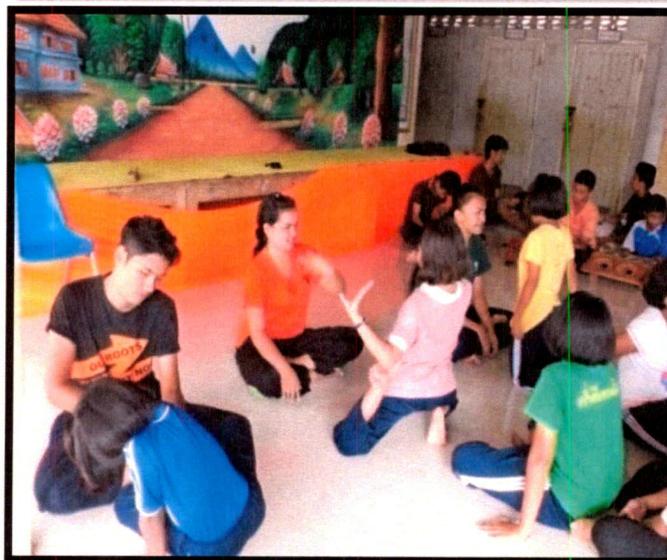
จากการลงพื้นที่ฝึกอบรมและการถ่ายทอดการแสดงโนราให้กับเยาวชนตำบล โตนดด้วน ครั้งที่ ๒ ซึ่งเริ่มฝึกหัดและถ่ายทอดทำรำโนราและการบรรเลงดนตรี ในระหว่างวันที่ ๒๗- ๒๘ มีนาคม ๒๕๕๗ ณ โรงเรียนวัดทุ่งชิงหิ้ง ตำบลพนมวัง อำเภอกวนขนุน จังหวัดพัทลุง เนื่องจากทางเทศบาลตำบลโตนดด้วน อำเภอกวนขนุน จังหวัดพัทลุง ได้มีการเปลี่ยนแปลงนายก เทศบาลตำบลโตนดด้วนเพราะจากการคัดเลือก นายกเทศบาลตำบลโตนดด้วนในวันที่ ๓๐ พฤศจิกายน ๒๕๕๗ นายวรจิต สายแก้ว ซึ่งเป็นนายกเทศบาลตำบลโตนดด้วน คนเดิมไม่ได้รับการคัดเลือกเป็นนายกเทศบาลตำบลโตนดด้วน ผู้ที่ได้รับการคัดเลือกคือ นายไกรสิงห์ ทิดมาก ซึ่งเป็นที่ปรึกษาเทศบาลตำบลโตนดด้วนคนใหม่ การประสานงานของกลุ่มโรงเรียนและที่ปรึกษา ทางศิลปวัฒนธรรมประจำเทศบาล เป็นคนละกลุ่มไม่สามารถประสานกลุ่มโรงเรียนเครือข่ายและ สถานที่ฝึกอบรมให้เกิดความต่อเนื่องได้ ทาง ผศ. สาโรช นาคะวิโรจน์ ซึ่งเป็นที่ปรึกษาชุดเดิมและมีบทบาทในการประสานงานจึงแนะนำให้จัดฝึกอบรมที่โรงเรียนวัดทุ่งชิงหิ้ง ตำบลพนมวัง อำเภอกวนขนุน ซึ่งเป็นหนึ่งในสี่โรงเรียนเครือข่ายเป็นสถานที่ฝึกอบรมแทน โดยมีนักเรียนของ โรงเรียนวัดทุ่งชิงหิ้งและโรงเรียนบ้านไทรทองมาเข้าร่วมฝึกอบรม สำหรับโรงเรียนวัดป่าดอและ โรงเรียนบ้านโคกโค่น ครูและนักเรียนไม่สามารถมาร่วมฝึกอบรมได้เนื่องจากการประสานงาน ของครูและผู้ปกครองไม่เกิดความต่อเนื่อง มีอุปสรรคในการรับส่งนักเรียน

จากการติดต่อประสานงานกับ โรงเรียนวัดทุ่งชิงหิ้ง และ โรงเรียนบ้านไทรทอง ในการจัดนักเรียนฝึกอบรม มีนักเรียนเข้าร่วมฝึกอบรม จำนวน ๔๐ คน โดยมีกระบวนการฝึกอบรม ๘ รูปแบบ ดังนี้

๑.๑ การทบทวนการฝึกตัดร่างกายและทำพื้นฐาน

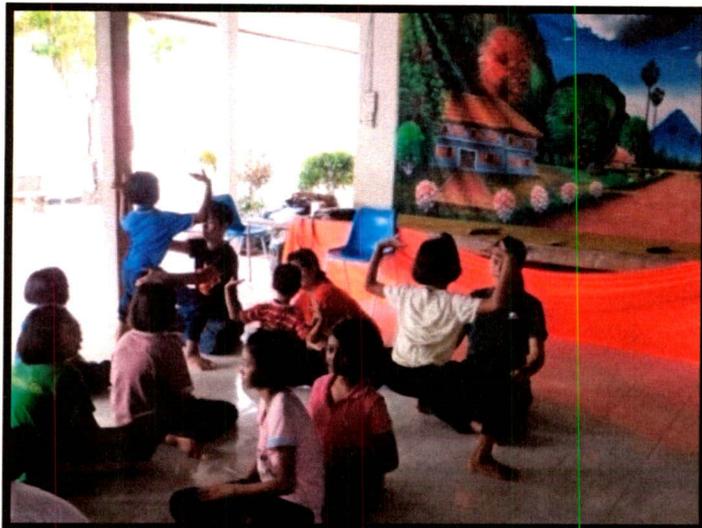
การตัดร่างกาย มือ แขน ขา การทรงตัวเป็นสิ่งสำคัญ เพราะระยะห่างของการฝึกอบรม ครั้งที่ ๑ และครั้งที่ ๒ ห่างกันประมาณ ๖ เดือน ดังนั้นเพื่อต้องการให้สภาพร่างกายของนักเรียนมีคุณภาพของการทรงตัว การใช้มือ แขน ขา ที่สวยงามจะต้องฝึกตัดร่างกายและฝึกทำพื้นฐาน ทบทวนให้นักเรียนทุกคนอีกครั้ง

๑.๑.๑ การตัดมือและแขน

ภาพที่ ๖๓ การตัดมือและแขน
(ที่มา : ธรรมนิศย์ นิคมรัตน์)

๑.๑.๒ การจัดทำพื้นฐานลงฉากเขาควย

ภาพที่ ๖๔ การจัดทำพื้นฐานลงฉากเขาควย
(ที่มา : ธรรมนิศย์ นิคมรัตน์)

๑.๒ การร่ำเพลงโค

เป็นกระบวนการที่สำคัญ ที่สามารถทราบถึงความสวยงามของกระบวนการรำ ลีลาท่าและความรู้ท่ารำแบบต่าง ๆ ที่นำมาใช้ถ่ายทอดให้กับนักเรียน โดยใช้วิธีการแนะนำท่ารำแต่ละท่า พร้อมกับให้นักเรียนปฏิบัติตามวิทยากร และสามารถรำด้วยตนเองพร้อมกันเป็นกลุ่มใหญ่ ดังกระบวนการรำดังต่อไปนี้

รำออกจากฉาก

รำท่าเทวดา

ภาพที่ ๖๕ การรำเพลงโค
(ที่มา : ธรรมนิตย์ นิคมรัตน์)

๑.๓ การรำทำนา

เป็นกระบวนการรำที่มีความสำคัญ ซึ่งสามารถแสดงถึงการเรียบเรียงท่ารำ ให้ความสำคัญสอดคล้อง มีลีลาในการรำ การเคลื่อนไหวของมือ เท้า และการทรงตัวที่ดีในการเคลื่อนที่ตามจังหวะ

ชั้นที่ ๑

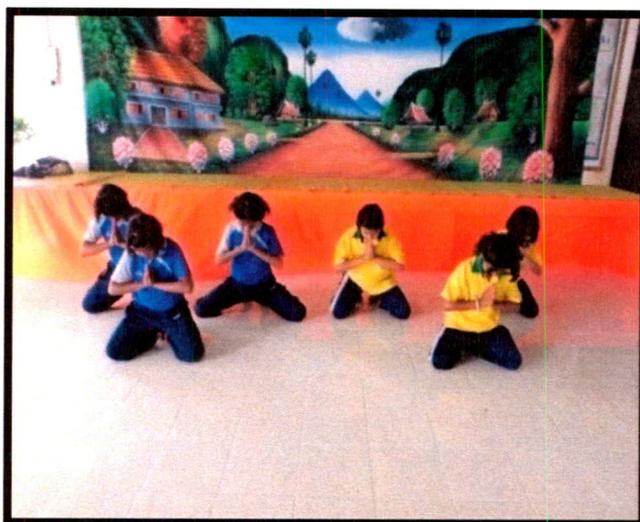

ชั้นที่ ๒

ภาพที่ ๖๖ การรำทำนา
(ที่มา : ชรรมนิตย์ นิคมรัตน์)

๑.๔ การรำบทครูสอน

เป็นการรำพื้นฐานแบบมีบทร้อง ที่เน้นการฝึกทักษะการนั่ง และรู้จักเครื่องแต่งกายโนราจากบทร้องประกอบการรำ

ขั้นที่ ๑

ขั้นที่ ๒

ภาพที่ ๖๗ การรำบทครูสอน
(ที่มา : ธรรมนิศย์ นิคมรัตน์)

๑.๕ การรำบทธอนรำ

เป็นกระบวนการรำพื้นฐาน บทที่ ๒ มีบทร้องประกอบและเน้นทักษะการรำโดยการยืนทรงตัว และฝึกทักษะการหมุนตัวในแบบต่างๆ พร้อมกับการรู้จักใช้มือจัดท่าทำให้สวยงามในแบบต่างๆ

ชั้นที่ ๑

ชั้นที่ ๒

ภาพที่ ๖๘ การรำบทธอนรำ
(ที่มา : ธรรมนิศย์ นิกมรัตน์)

๑.๖ การรำบทประอม (แบบสั้น)

เป็นกระบวนการรำที่สำคัญซึ่งเป็นการนำลีลากระบวนการรำจากบทครูสอน บทสอนรำและการรำบทประอมที่มีบทร้องในแบบต่าง ๆ มาใช้ร่วมกัน ซึ่งจะเห็นทักษะของการรำ โนราอย่างชัดเจน

ชั้นที่ ๑

ชั้นที่ ๒

ภาพที่ ๖๕ การรำบทประอม
(ที่มา : ธรรมนิศย์ นิกมรัตน์)

๑.๗ การรำท่าครู

เป็นกระบวนการรำที่สำคัญที่ใช้ในขั้นตอนสุดท้ายของทุกชุดการแสดงโนราที่มีจังหวะและรูปแบบท่ารำที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะดังตัวอย่างท่ารำดังต่อไปนี้

ชั้นที่ ๑

ชั้นที่ ๒

ภาพที่ ๗๐ การรำท่าครู
(ที่มา : ธรรมนิศย์ นิคมรัตน์)

๑.๘ การรำตัวอ่อน

เป็นกระบวนการรำที่จะฝึกต่อจากการที่นักเรียนได้รำในบทต่าง ๆ ผ่านมา ซึ่งนักเรียนจะมีสภาพร่างกายที่แข็งแรงและสามารถยืดหยุ่นจัดหรือจัดร่างกายในท่าตัวอ่อนแบบต่าง ๆ ได้ง่าย โดยมีการคัดเลือกนักเรียนเฉพาะกลุ่มและฝึกแบบเข้มข้นอย่างเต็มที่ในช่วงเวลากลางคืน ได้แก่ ตัวอย่างท่าต่อไปนี้

ชั้นที่ ๑

ชั้นที่ ๒

ภาพที่ ๗๑ การรำตัวอ่อน
(ที่มา : ธรรมนิศย์ นิคมรัตน์)

๒. การฝึกอบรมทักษะกระบวนการร่ำให้กับนักเรียน ๔ โรงเรียน

ในช่วงการถ่ายทอดครั้งที่ ๑ และนักเรียนอีก ๒ โรงเรียน ในช่วงการอบรม ครั้งที่ ๒ นักเรียนมีพัฒนาการในการร่ำแต่ละประเภท ดังกระบวนการร่ำดังนี้

- ๑) การร่ำเพลงโค
- ๒) การร่ำเพลงนาถ
- ๓) การร่ำบทครูสอน
- ๔) การร่ำบทสอนร่ำ
- ๕) การร่ำบทประณม
- ๖) การร่ำท่าครู
- ๗) การร่ำตัวอ่อน

การร่ำแต่ละประเภทสามารถนำมาร่ำร่วมกันหรือแยกจำเฉพาะแล้วแต่โอกาสและเวลา การนำเสนอหรือการนำไปใช้ ผู้วิจัยได้คัดเลือกตัวแทนนักเรียนมาบันทึกทำร่ำ จำนวน ๓ กลุ่ม ๆ ละ ๖ คน เพื่อให้การอธิบายทำร่ำและบันทึกภาพทำร่ำมีประโยชน์ต่อการศึกษาและนำองค์ความรู้ทำร่ำไปใช้ให้เกิดประโยชน์มากที่สุด ซึ่งมีรายละเอียดทำร่ำดังต่อไปนี้

การร่ำเพลงโค

เป็นกระบวนการร่ำประกอบดนตรีในจังหวะเพลงโคของการออกรูปอสิวรทรงโคในการแสดงหนังตะลุง ซึ่งมีจังหวะกระชับ รวดเร็ว สนุกสนาน เข้าใจ โนราณาทำร่ำต่าง ๆ มาเรียงร้อยให้เข้ากับจังหวะเพลงโค พร้อมกับปรับจังหวะช้าลงหรือเร็วขึ้นเพื่อให้สอดคล้องกับทำร่ำ

การร่ำเพลงโคที่นำมาถ่ายทอดให้กับนักเรียน ประกอบด้วย

ทำร่ำที่สำคัญ ๖ ท่า ได้แก่

๑) เปรียบท่า	๔) เทวดา
๒) สุริยงค์ทรงศักดิ์ (ประยุกต์)	๕) จี๋หนอนน้อย
๓) โยนมือ	๖) นั่งเขาควาย

ท่าเชื่อม ๕ ท่า ได้แก่

๑) สอดสร้อย	๔) รวมมือ
๒) เคล้ามือ	๕) นั่งไขว้เท้า
๓) ท่องโรง	

การรำเพลงโค มีรายละเอียดของท่ารำที่ถ่ายทอดให้กับนักเรียน ดังรายละเอียดต่อไปนี้

ภาพที่ ๘๒ ท่าเปรียบท่า (ย่อเข้า) (ที่มา : ธรรมนิศย์ นิคมรัตน์)

เพลงโคท่าที่ ๑ ท่าเปรียบท่า (ย่อเข้า)

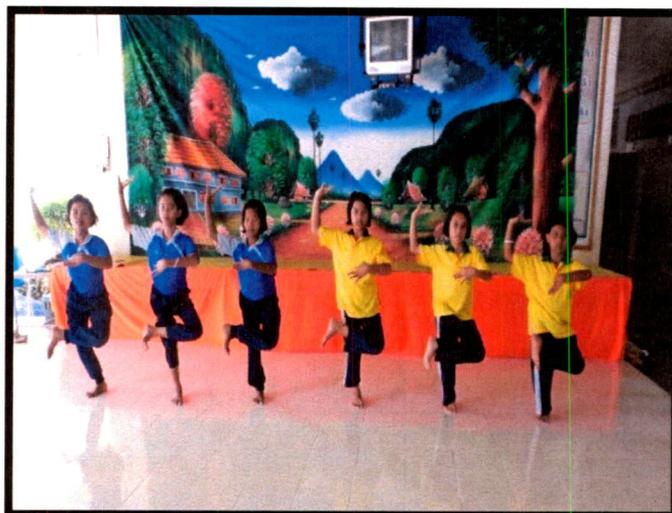
อธิบายท่ารำ ผู้รำยืนทรงตัวด้วยเท้าขวาย่อเข้า เท้าซ้ายวางหลังเปิดส้นเท้า ตัวตรง
 แอ่นอก เียดหน้า มือซ้ายยกเขากวาย มือขวางอแขนจับหงายระดับ
 สะเอว

ภาพที่ ๘๓ ท่าเปรียบท่า (ที่มา : ธรรมนิศย์ นิคมรัตน์)

เพลงโคท่าที่ ๒ ท่าเปรียบท่า

อธิบายท่ารำ ผู้รำยืนทรงตัวด้วยเท้าขวาย่อเข้า ยกเท้าซ้ายขึ้นกระดกสันเท้าไป
ด้านหลังเฉียงไปด้านขวา ตัวตรง แอ่นอก เียดหน้า มือซ้ายยกเขาควาง
มือขวาจับหางแขนตั้งวางบนสันเท้าซ้าย

ภาพที่ ๑๔ ท่าสุริยงค์ทรงศักดิ์ประยุกต์ (ที่มา : ธรรมนิศย์ นิคมรัตน์)

เพลงโคท่าที่ ๓ ท่าสุริยงค์ทรงศักดิ์ประยุกต์

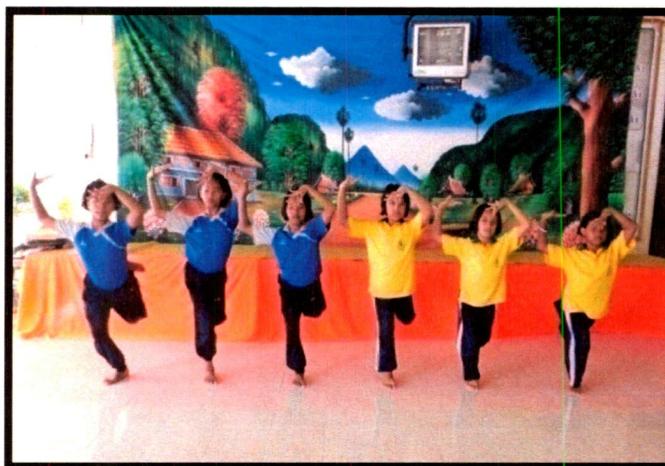
อธิบายท่ารำ ผู้รำยืนทรงตัวด้วยเท้าขวาย่อเข้า ยกเท้าซ้ายวางบนเขาควาง ตัวตรง
แอ่นอก เียดหน้า มือซ้ายจับเขาควางเข้าหาลำตัวระดับอกมือขวาตั้งวางเขาควาง

ภาพที่ ๑๕ ท่าจี๋หนอน (ที่มา : ธรรมนิศย์ นิคมรัตน์)

เพลงโคทาที่ ๔ ทำจี๋หนอน

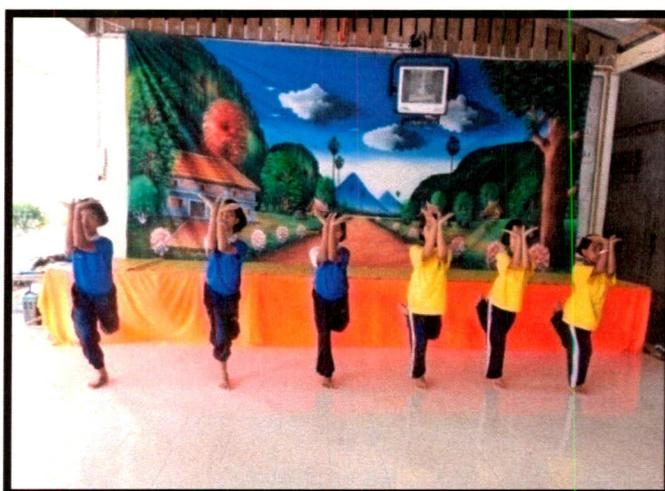
อธิบายท่ารำ ผู้รำยืนทรงตัวด้วยเท้าขวาย่อเข้า ใช้มือซ้ายยกเท้าซ้ายขึ้นระดับศีรษะ
ตัวตรง แอ่นอก เข็ดหน้า มือซ้ายจับคว่ำเข้าหาลำตัวระดับศีรษะ
มือขวาตั้งวงเขาควาย

ภาพที่ ๗๖ ทำสอคสร้อย (ที่มา : ธรรมนิศย์ นิคมรัตน์)

เพลงโคทาที่ ๕ ทำสอคสร้อย

อธิบายท่ารำ ผู้รำยืนทรงตัวด้วยเท้าขวา เท้าซ้ายกระดกส่งไปด้านหลัง ย่อเข้าลง
มือซ้ายจับคว่ำระดับหน้า มือขวาตั้งวงเขาควาย ค่อยๆวางเท้าหลัง
ลงบนพื้นแล้วหมุนรอบตนเอง ๑ รอบ ลดมือตั้งวงเขาควายลง
เมื่อหันมาหน้าตรง

ภาพที่ ๗๗ ทำโยนมือ ๑ (ที่มา : ธรรมนิศย์ นิคมรัตน์)

เพลงโคทาที่ ๖ ทำโยนมือ ๑

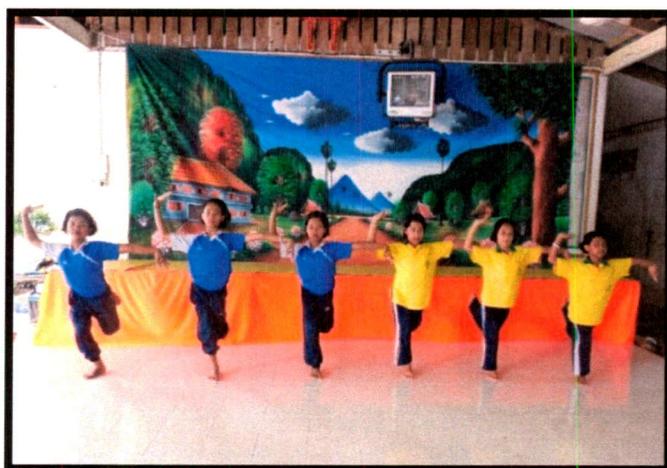
อธิบายท่ารำ ผู้รำยืนทรงตัวด้วยเท้าขวาย่อเข้า ยกเท้าซ้ายขึ้นกระดกเท้าไปด้านหลัง
ตัวตรง แอ่นอก เชิดหน้า มือทั้งสองแบมือหงายฝ่ามือให้ปลายนิ้ว
ออกด้านข้างหัวแม่มือชี้ขึ้นด้านบน ข้อศอกชิด มือยกขึ้นระดับศีรษะ

ภาพที่ ๗๘ ทำโยนมือ ๒ (ที่มา : ธรรมนิศย์ นิคมรัตน์)

เพลงโคทาที่ ๗ ทำโยนมือ ๒

อธิบายท่ารำ ผู้รำยืนทรงตัวด้วยเท้าขวาย่อเข้า ยกเท้าซ้ายขึ้นกระดกเท้าไปด้านหลัง
ตัวตรง แอ่นอก เชิดหน้า มือทั้งสองยกเขาควาง

ภาพที่ ๗๙ ทำโยนมือ ๓ (ที่มา : ธรรมนิศย์ นิคมรัตน์)

เพลงโคทำที่ ๘ ทำโยนมือ ๓

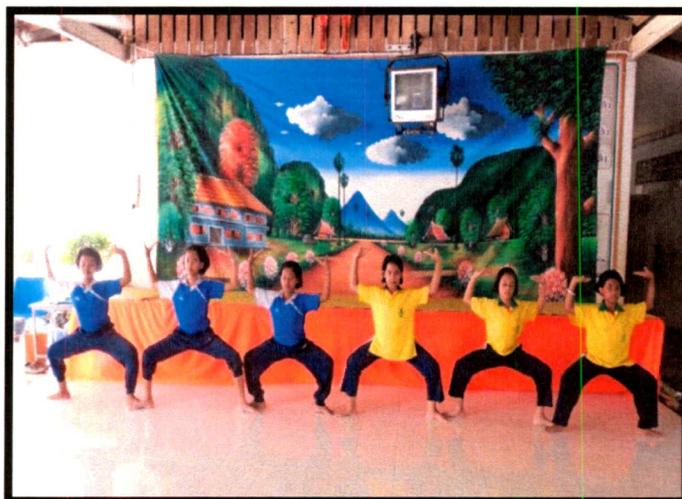
อธิบายท่ารำ ผู้รำยืนทรงตัวด้วยเท้าขวาย่อเข้า ยกเท้าซ้ายขึ้นกระดกเท้าไปด้านหลัง ตัวตรง แอ่นอก เชิดหน้า มือซ้ายจับคว่ำแขนตั้งระดับไหล่ มือขวายกเขาควาง

ภาพที่ ๘๐ ทำสอดสร้อย (ที่มา : ธรรมนิศย์ นิคมรัตน์)

เพลงโคทำที่ ๙ ทำสอดสร้อย

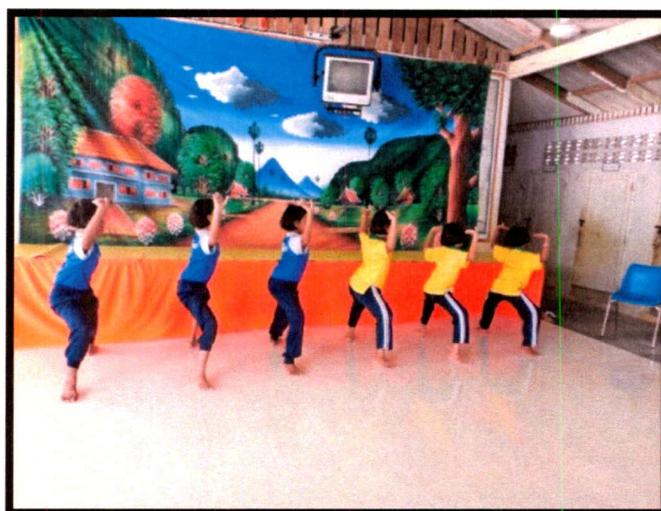
อธิบายท่ารำ ผู้รำยืนทรงตัวด้วยเท้าซ้าย เท้าขวากะดกส่งไปด้านหลัง ย่อเข่าลง มือขวาจับคว่ำระดับหน้า มือซ้ายตั้งวงเขาควาง ค่อยๆวางเท้าหลังลงบนพื้นแล้ว หมุนรอบตนเอง ๑ รอบ ลดมือตั้งวงเขาควางลงเมื่อหันมาหน้าตรง

ภาพที่ ๘๑ ทำทเวดา ๑ (ที่มา : ธรรมนิศย์ นิคมรัตน์)

เพลงโคท่าที่ ๑๐ ท่าเทวดา ๑

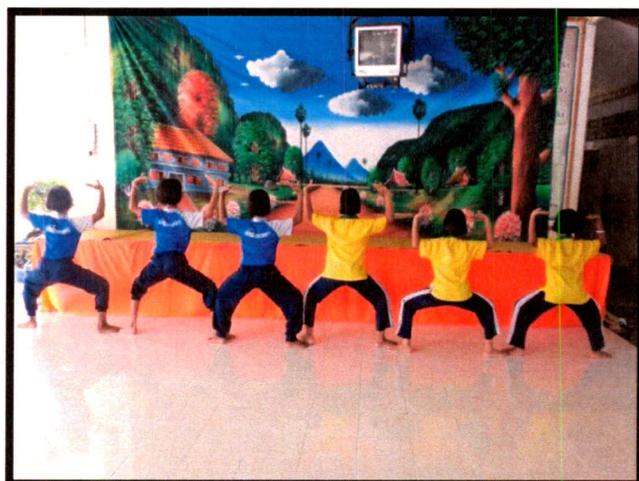
อธิบายท่ารำ ผู้รำทรงตัวด้วยเท้าทั้งสองข้าง แยกเท้าออกให้ปลายเท้าชี้ออกด้านข้าง ย่อลำตัวลงให้น่องตั้งฉากกับพื้น ตัวตรง แอ่นอก เียดหน้า มือทั้งสองยกเขาควาง

ภาพที่ ๘๒ ท่าเทวดา ๒ (ที่มา : ธรรมนิศย์ นิคมรัตน์)

เพลงโคท่าที่ ๑๑ ท่าเทวดา ๒

อธิบายท่ารำ ผู้รำทรงตัวด้วยเท้าทั้งสองข้าง แยกเท้าออกให้ปลายเท้าชี้ออกด้านข้าง ย่อลำตัวลงให้น่องตั้งฉากกับพื้น เก็บเท้าหมุนไปทางด้านซ้าย ตัวตรง แอ่นอก เียดหน้า มือทั้งสองยกเขาควาง

ภาพที่ ๘๓ ท่าเทวดา ๓ (ที่มา : ธรรมนิศย์ นิคมรัตน์)

เพลงโคทาที่ ๑๒ ท่าเวทดา ๓

อธิบายท่ารำ ผู้รำทรงตัวด้วยเท้าทั้งสองข้าง แยกเท้าออกให้ปลายเท้าชี้ออกด้านข้าง
ย่อลำตัวลงให้น่องตั้งฉากกับพื้น เก็บเท้าหมุนไปทางด้านหลัง
ตัวตรง แอ่นอก เชีดหน้า มือทั้งสองยกเขากวาย

ภาพที่ ๘๔ ทำนั่งไขว้เท้า ๑ (ที่มา : ธรรมนิศย์ นิคมรัตน์)

เพลงโคทาที่ ๑๓ ทำนั่งไขว้เท้า ๑

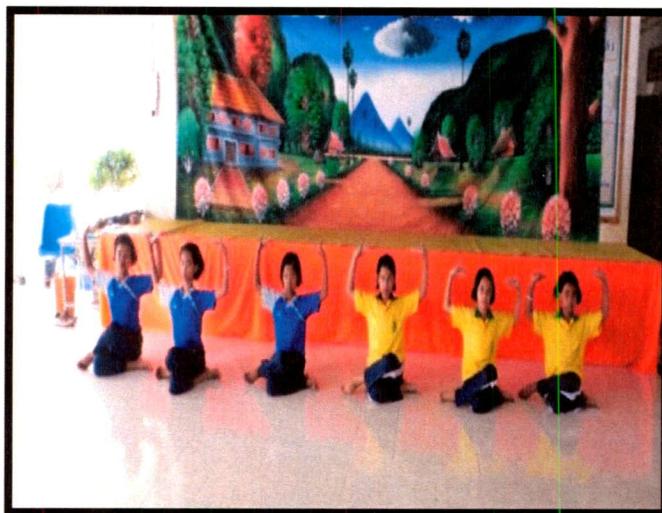
อธิบายท่ารำ ผู้รำนั่งเท้าไขว้เท้าซ้ายวางบนเท้าขวา เท้าขวาวางราบกับพื้น ตัวตรง
มือทั้งสองจับคว่ำ แขนตั้งมือจับวางบนเข่าซ้าย

ภาพที่ ๘๕ ทำนั่งไขว้เท้า ๒ (ที่มา : ธรรมนิศย์ นิคมรัตน์)

เพลงโคทาที่ ๑๔ ทำนั่งไขว้เท้า ๒

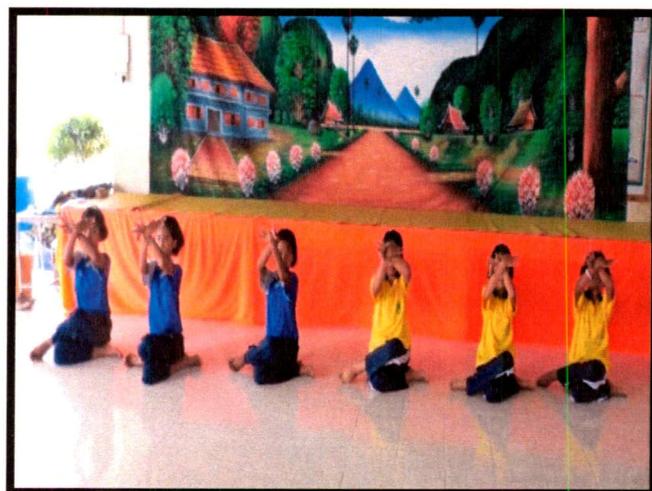
อธิบายท่ารำ ผู้รำนั่งเท้าไขว้เท้าซ้ายวางบนเท้าขวา เท้าขวาวางราบกับพื้น ตัวตรง
มือทั้งสองงอแขนตั้งวงระดับไหล่

ภาพที่ ๘๖ ทำนั่งไขว้เท้า ๓ (ที่มา : ธรรมนิศย์ นิคมรัตน์)

เพลงโคทาที่ ๑๕ ทำนั่งไขว้เท้า ๓

อธิบายท่ารำ ผู้รำนั่งเท้าไขว้เท้าซ้ายวางบนเท้าขวา เท้าขวาวางราบกับพื้น ตัวตรง
มือทั้งสอง ยกเขาควาง

ภาพที่ ๘๗ ทำนั่งไขว้เท้า ๔ (ที่มา : ธรรมนิศย์ นิคมรัตน์)

เพลงโคทาที่ ๑๖ ทำนั่งไขว้เท้า ๔

อธิบายท่ารำ ผู้รำนั่งเท้าไขว้เท้าซ้ายวางบนเท้าขวา เท้าขวาวางราบกับพื้น ตัวตรง มือทั้งสองงอแขนจับไขว้กันระดับหน้า

ภาพที่ ๘๘ ทำนั่งไขว้เท้า ๕ (ที่มา : ธรรมนิศย์ นิคมรัตน์)

เพลงโคทาที่ ๑๗ ทำนั่งไขว้เท้า ๕

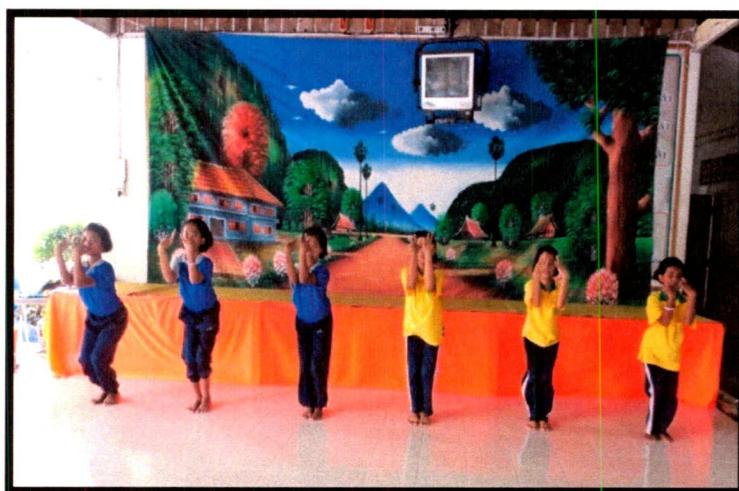
อธิบายท่ารำ ผู้รำนั่งทรงตัวด้วยปลายเท้า ยกเข่าทั้งสองขึ้น ตัวตรง แอ่นอก เชิดหน้า มือทั้งสองแบมือหงายฝ่ามือให้ปลายนิ้วออกด้านข้างหัวแม่มือชี้ขึ้น ด้านบน ข้อศอกชิด มือยกขึ้นระดับศีรษะ

ภาพที่ ๘๙ ทำเทวดา (ที่มา : ธรรมนิศย์ นิคมรัตน์)

เพลงโคทาที่ ๑๘ ท่าเววดา

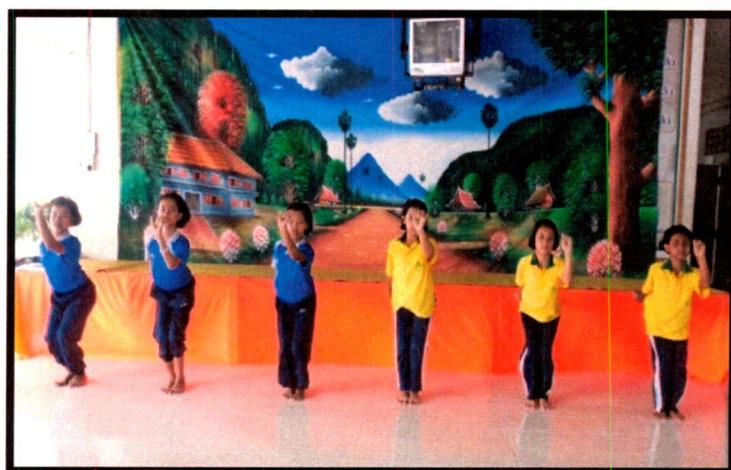
อธิบายท่ารำ ผู้รำทรงตัวด้วยเท้าทั้งสองข้าง แยกเท้าออกให้ปลายเท้าชี้ออกด้านข้าง ย่อลำตัวลงให้เข่าตั้งฉากกับพื้น ตัวตรง แอ่นอก เียดหน้า มือทั้งสอง ตั้งวงเขาควาย มือขวาจับคว่ำ พร้อมสลับมือจับตามจังหวะซ้ำ ๔ ครั้ง เร็ว ๔ ครั้ง

ภาพที่ ๕๐ ท่ารวมมือ (ที่มา : ธรรมนิศย์ นิคมรัตน์)

เพลงโคทาที่ ๑๙ ท่ารวมมือ

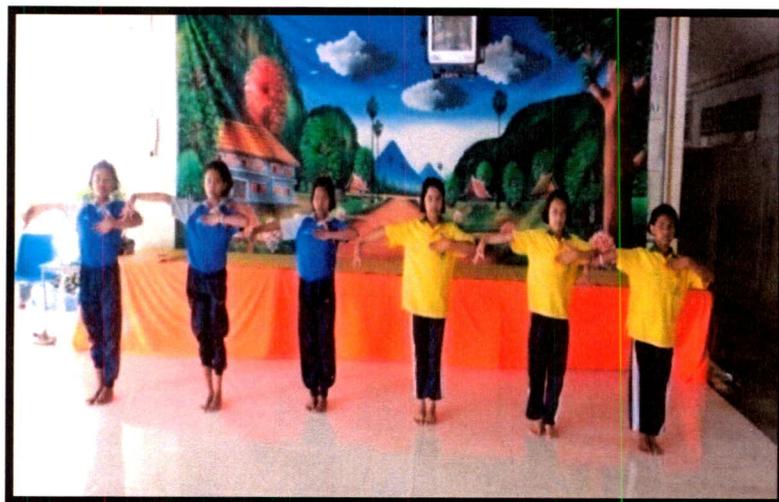
อธิบายท่ารำ ผู้รำยืนทรงตัวด้วยเท้าทั้งสองฝ่าเท้าวางราบกับพื้นย่อเข่า ตัวตรง แอ่นอก มือทั้งสองงอแขน จับเข้าหาลำตัวระดับหน้า

ภาพที่ ๕๑ ท่าทอโรง (ที่มา : ธรรมนิศย์ นิคมรัตน์)

เพลงโคทาที่ ๒๐ ท่าทองโรง

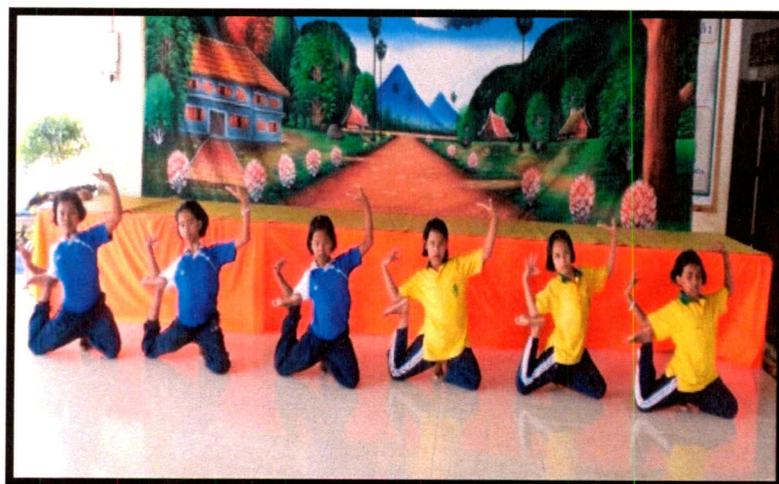
อธิบายท่ารำ ผู้รำยืนทรงตัวด้วยเท้าทั้งสองฝ่าเท้าวางราบกับพื้นย่อเข่า ตัวตรง แอ่นอก มือซ้าย ยกมือตั้งวงระดับหน้าอกแขน มือขวาจับหงายแขนตั้งส่งไป ด้านหลังข้างลำตัว

ภาพที่ ๕๒ ท่าเกล้ามีอนั่ง (ที่มา : ธรรมนิศย์ นิคมรัตน์)

เพลงโคทาที่ ๒๑ ท่าเกล้ามีอนั่ง

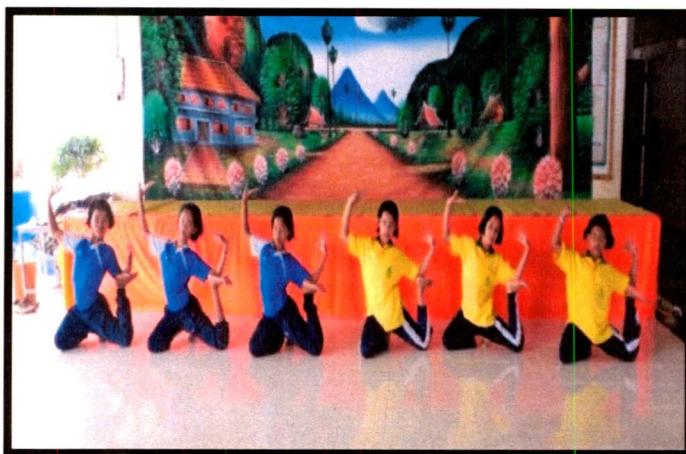
อธิบายท่ารำ ผู้รำย่อเข่า ตัวตรง แอ่นอก มือซ้ายแบมือแตะอก งอแขน มือขวาจับคว่ำแขนตั้งระดับไหล่ พร้อมแยกเข่า นั่งคุกเข่า

ภาพที่ ๕๓ ท่าจู้หนอนน้อย (ด้านขวา) (ที่มา : ธรรมนิศย์ นิคมรัตน์)

เพลงโคทาที่ ๒๒ ทำจี๋หนอนน้อย (ด้านขวา)

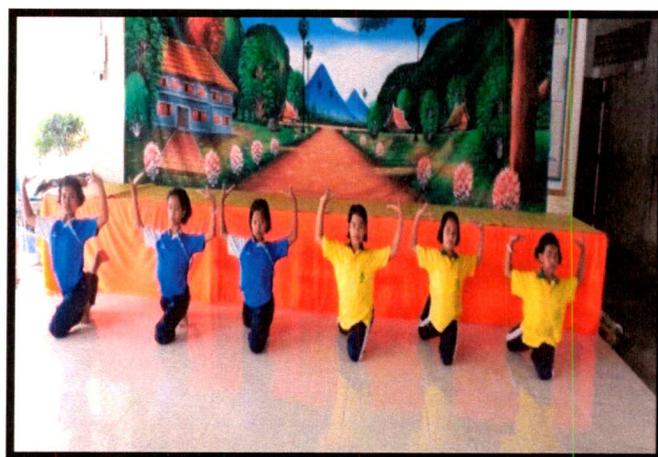
อธิบายท่ารำ ผู้รำนั่งคุกเข่า แยกเข่าออก ยกเท้าขวาตั้งขึ้น มือขวาจับคว่ำเข้าหาลำตัว วางข้อศอกขวาบนฝ่าเท้าขวา มือซ้ายชดทำเขาควย ตัวตรง แอ่นอก เชิดหน้า มือจับสลับมือตั้งวงเขาควย ๕ จังหวะ

ภาพที่ ๕๔ ทำจี๋หนอนน้อย (ด้านซ้าย) (ที่มา : ธรรมนิศย์ นิกมรัตน์)

เพลงโคทาที่ ๒๓ ทำจี๋หนอนน้อย (ด้านซ้าย)

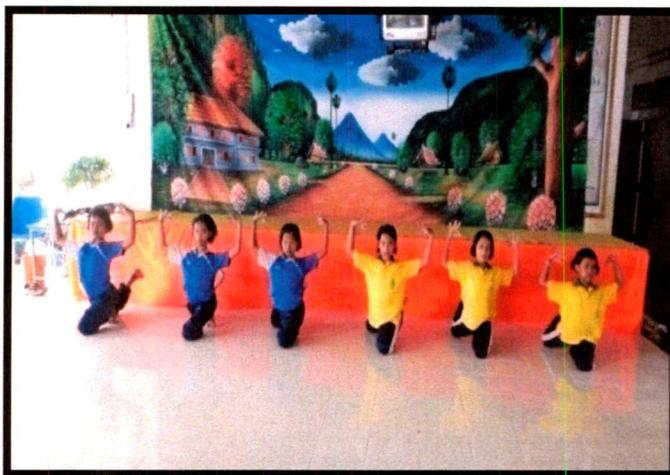
อธิบายท่ารำ ผู้รำนั่งคุกเข่า แยกเข่า เท้าซ้ายตั้งขึ้น มือซ้ายจับคว่ำเข้าหาลำตัว วางข้อศอกซ้ายบนฝ่าเท้าซ้าย มือขวายกเขาควย ตัวตรง แอ่นอก เชิดหน้า มือจับสลับมือตั้งวงเขาควย ๕ จังหวะ

ภาพที่ ๕๕ ทำเขาควยนั่งด้านขวา ๑ (ที่มา : ธรรมนิศย์ นิกมรัตน์)

เพลงโคทาที่ ๒๔ ท่าเขาควยนั่งด้านขวา ๑

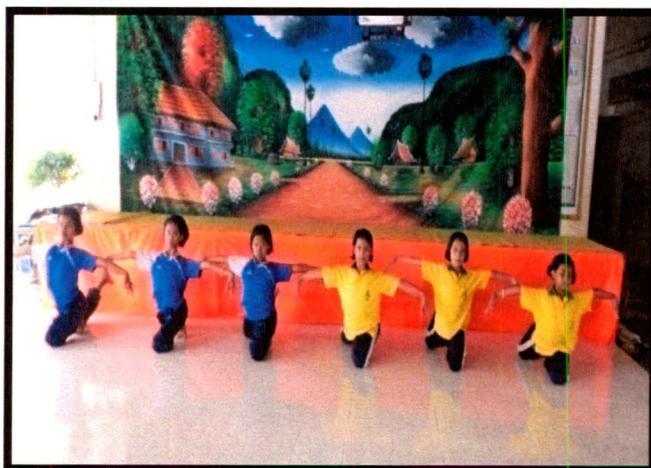
อธิบายท่ารำ ผู้รำนั่งคุกเข่า เท้าขวาวางหลังกระดกเท้าขึ้น ตัวตรง แอ่นอก เชิดหน้า
มือทั้งสองซัดท่าเขาควย

ภาพที่ ๘๖ ท่าเขาควยนั่งด้านขวา ๒ (ที่มา : ธรรมนิศย์ นิคมรัตน์)

เพลงโคทาที่ ๒๕ ท่าเขาควยนั่งด้านขวา ๒

อธิบายท่ารำ ผู้รำนั่งคุกเข่า เท้าขวาวางหลังกระดกเท้าขึ้น ตัวตรง แอ่นอก เชิดหน้า
มือทั้งสองซัดเขาควย และ จีบคว่ำเข้าหาลำตัว

ภาพที่ ๘๗ ท่าเขาควยนั่งด้านขวา ๓ (ที่มา : ธรรมนิศย์ นิคมรัตน์)

เพลงโคท่าที่ ๒๖ ท่าเขาควยนั่งด้านขวา ๓

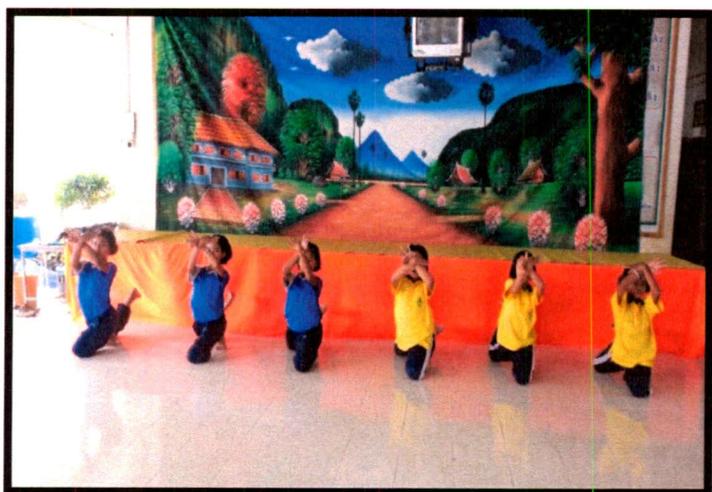
อธิบายท่ารำ ผู้รำนั่งคุกเข่า เท้าขวาวางหลัง กระจกเท้าขึ้น ตัวตรง แอ่นอก เชิดหน้า
มือทั้งสองจับคว่ำแขนตึงระดับไหล่

ภาพที่ ๕๘ ท่าเขาควยนั่งด้านขวา ๔ (ที่มา : ธรรมนิศย์ นิคมรัตน์)

เพลงโคท่าที่ ๒๗ ท่าเขาควยนั่งด้านขวา ๔

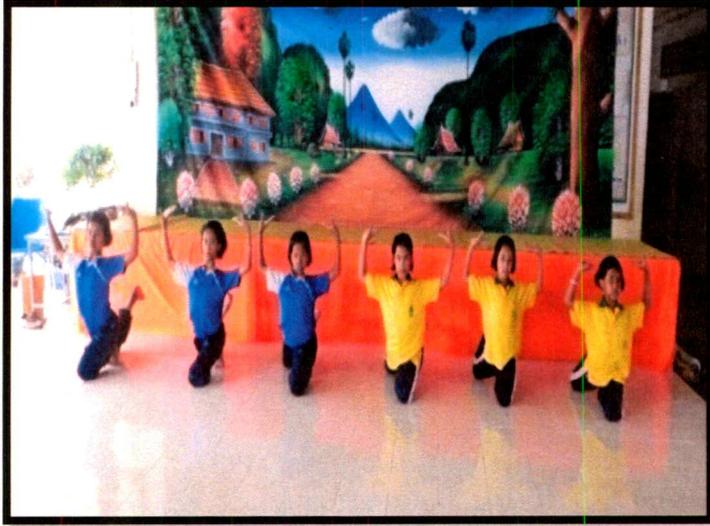
อธิบายท่ารำ ผู้รำนั่งคุกเข่า เท้าขวาวางหลัง กระจกเท้าขึ้น ตัวตรง แอ่นอก เชิดหน้า
มือทั้งสองข้างยกวงเขาควย

ภาพที่ ๕๙ ท่าเขาควยนั่งด้านขวา ๕ (ที่มา : ธรรมนิศย์ นิคมรัตน์)

เพลงโคทำที่ ๒๘ ทำเขาควยนั่งด้านขวา ๕

อธิบายท่ารำ ผู้รำนั่งคุกเข่า เท้าขวาวางหลัง กระดกเท้าขึ้น ตัวตรง แอ่นอก เชิดหน้า
มือทั้งสองงอแขนจับไขว้กันระดับหน้า

ภาพที่ ๑๐๐ ทำเขาควยนั่งด้านขวา ๖ (ที่มา : ธรรมนิศย์ นิกมรัตน์)

เพลงโคทำที่ ๒๙ ทำเขาควยนั่งด้านขวา ๖

อธิบายท่ารำ ผู้รำนั่งคุกเข่า เท้าขวาวางหลัง กระดกเท้าขึ้น ตัวตรง เชิดหน้า
มือทั้งสองข้าง วาดมือเป็นวงเขาควย

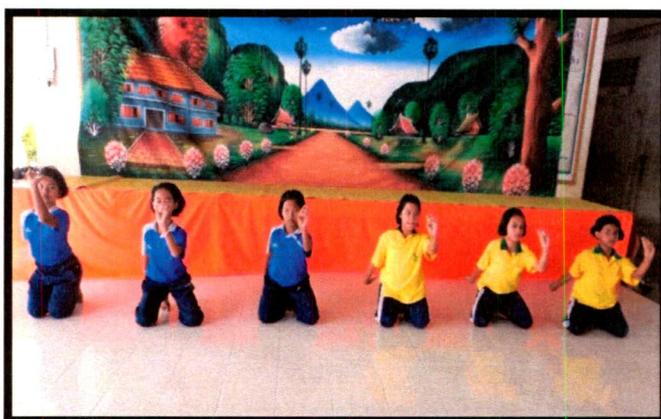
เมื่อผู้รำ รำเพลงโคจนหมดกระบวนการรำจะต้องรำทำนาตั่วและนาตั่วเร็วต่อเนื่องในลำดับต่อไป

การรำทำนาตั่ว

การรำทำนาตั่วหรือการรำทำเดิน เป็นกระบวนการรำพื้นฐานที่สำคัญอย่างหนึ่งที่นักเรียนจะต้องรู้จักและเข้าใจเป็นอย่างดี การรำทำนาตั่วจะใช้เมื่อกระบวนการรำเพลงโคได้รำจบหมดทุกกระบวนการทำ แล้วจึงเป็นกระบวนการรำเพลงเดินหรือเพลงนาตั่ว ซึ่งจะต้องเดินเป็นวงกลมทวนเข็มนาฬิกา การรำเพลงนาตั่วจะมีจังหวะช้า จังหวะเร็วต่อเนื่องกัน ซึ่งท่ารำแต่ละท่าขึ้นอยู่กับการออกแบบของครู โนราแต่ละสายตระกูล ที่ได้รับการถ่ายทอดต่อเนื่องกันมา ท่ารำในจังหวะทำนาตั่วประกอบด้วยท่ารำจำนวน ๕ ท่า คือ

- ๑) ทำวงหน้า
- ๒) ทำจีบชายพก
- ๓) ทำจีบข้าง
- ๔) ทำจีบหน้า
- ๕) ทำตะออก

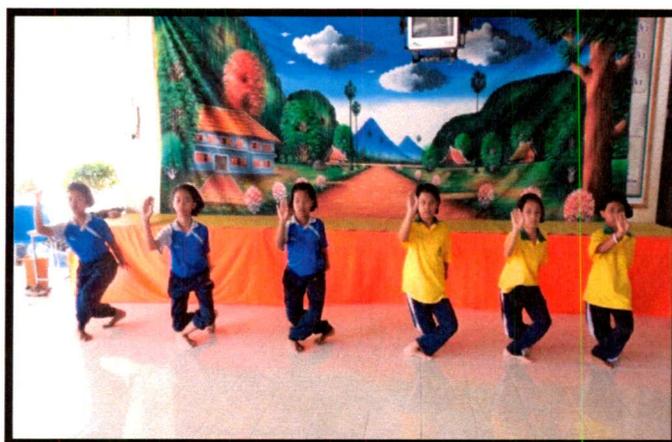
จากท่าร่าดังกล่าวสามารถอธิบายเป็นกระบวนการร่าโดยละเอียดดังนี้

ภาพที่ ๑๐๑ ท่าวงหน้า ๑ (ที่มา : ธรรมนิศย์ นิคมรัตน์)

ท่าขนาดท่าที่ ๑ ท่าวงหน้า ๑

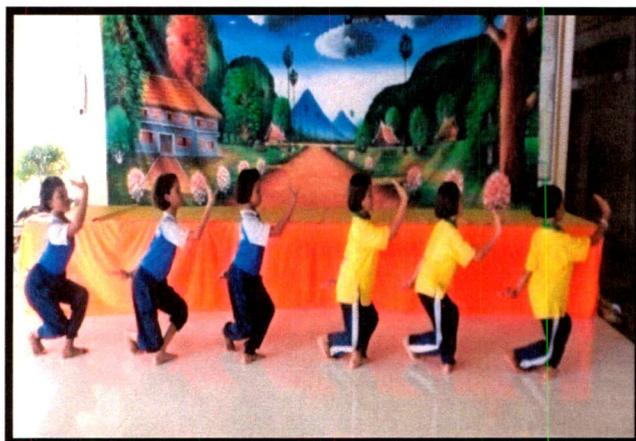
อธิบายท่าร่า ผู้ร่านั่ง ลูกเข่าโดยแยกเข่าให้ห่างกัน แอ่นอก เชิดหน้า มือซ้ายงอแขน
ตั้งวงระดับหน้า มือขวาแขนตั้งจีบส่งไปด้านหลัง

ภาพที่ ๑๐๒ ท่าวงหน้า ๒ (ที่มา : ธรรมนิศย์ นิคมรัตน์)

ท่าขนาดท่าที่ ๒ ท่าวงหน้า ๒

อธิบายท่ารำ ผู้รำยืนทรงตัวด้วยเท้าซ้าย เท้าขวาวางหลังเปิดส้นเท้า เข่าขวาวางกลางน่องซ้าย แอ่นอก เชิดหน้า มือซ้ายแขนตึงจับส่งไปด้านหลัง มือขวางอแขนตั้งวงระดับหน้า

ภาพที่ ๑๐๓ ท่าวงหน้า ๓ (ที่มา : ธรรมนิศย์ นิคมรัตน์)

ท่าขนาดท่าที่ ๓ ท่าวงหน้า ๓

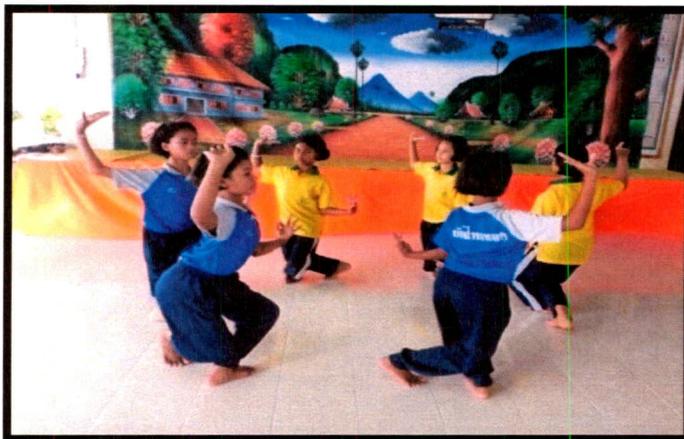
อธิบายท่ารำ ผู้รำยืนด้วยเท้าซ้าย เท้าขวาวางหลังเปิดส้นเท้า เข่าขวาวางกลางน่องซ้าย แอ่นอก เชิดหน้า มือซ้ายแขนตึงจับส่งไปด้านหลัง มือขวางอแขนตั้งวงระดับหน้า หันตามวงทางด้านซ้าย

ภาพที่ ๑๐๔ ท่าจับชายพก (ที่มา : ธรรมนิศย์ นิคมรัตน์)

ท่าขนาดท่าที่ ๔ ท่าจิบชายพก

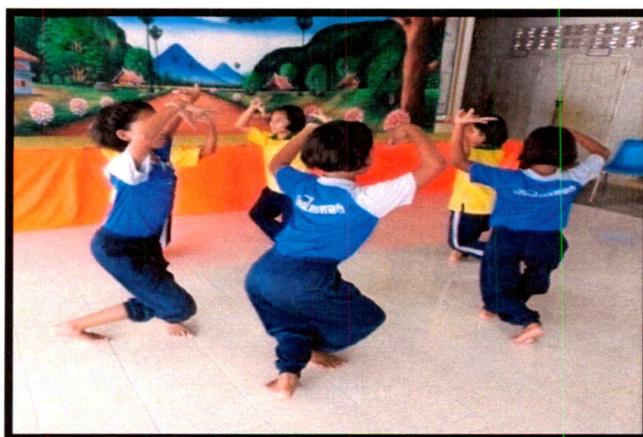
อธิบายท่ารำ ผู้รำยืนด้วยเท้าขวา เท้าซ้ายวางหลังเปิดส้นเท้า เข่าซ้ายวางกลางน่องขวา แอ่นอก เชิดหน้า มือขวางอแขนจิบหงายด้านหน้าระดับสะเอว มือซ้ายยกเขากวาย เปลี่ยนมือพร้อมสลับเท้าตามจังหวะ เดินตามวง

ภาพที่ ๑๐๕ ท่าจิบข้าง (ที่มา : ธรรมนิศย์ นิคมรัตน์)

ท่าขนาดท่าที่ ๕ ท่าจิบข้าง

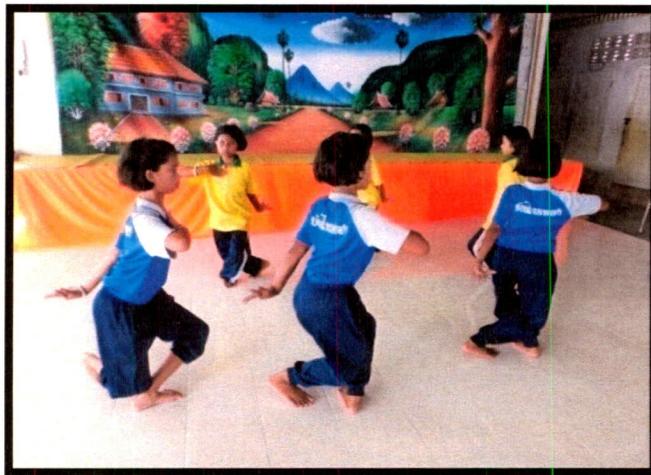
อธิบายท่ารำ ผู้รำยืนด้วยเท้าซ้าย เท้าขวาวางหลังเปิดส้นเท้า เข่าขวาวางกลางน่องซ้าย แอ่นอก เชิดหน้า มือซ้ายงอแขนจิบหงายด้านข้างลำตัวระดับสะเอว มือซ้ายยกเขากวาย เปลี่ยนมือพร้อมสลับเท้าตามจังหวะ เดินตามวง

ภาพที่ ๑๐๖ ท่าจิบหน้า (ที่มา : ธรรมนิศย์ นิคมรัตน์)

ท่าขนาดท่าที่ ๖ ท่าจับหน้า

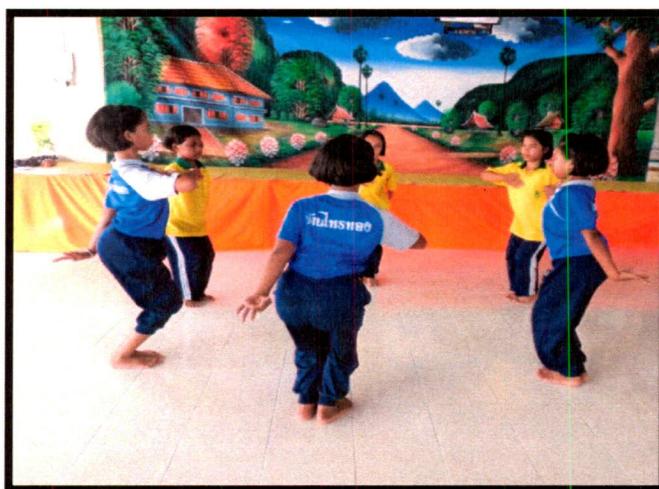
อธิบายท่ารำ ผู้รำยืนด้วยเท้าขวา เท้าซ้ายวางหลังเปิดส้นเท้า เข่าซ้ายวางกลางน่องขวา แอ่นอก เชิดหน้า มือขวาอแขนจับศอกไว้ระดับหน้า มือซ้ายยกเข่าควาย เปลี่ยนมือพร้อมสลับเท้าตามจังหวะ เดินตามวง

ภาพที่ ๑๐๗ ท่าตะออก ๑ (ที่มา : ธรรมนิศย์ นิกมรัตน์)

ท่าขนาดท่าที่ ๗ ท่าตะออก ๑

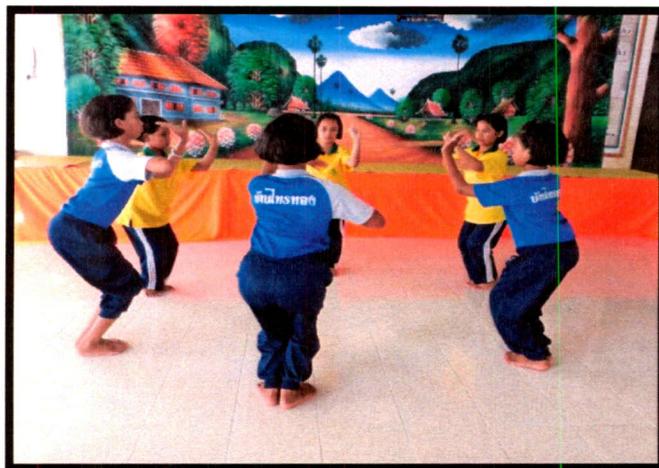
อธิบายท่ารำ ผู้รำยืนด้วยเท้าซ้าย เท้าขวาวางหลังเปิดส้นเท้า เข่าขวาวางกลางน่องซ้าย แอ่นอก เชิดหน้า มือซ้ายแขนตั้งจับส่งไปด้านหลัง มือขวาอแขนแบมือตะบริเวณหน้าอก หันหน้าตามวง

ภาพที่ ๑๐๘ ท่าตะออก ๒ (ที่มา : ธรรมนิศย์ นิกมรัตน์)

ท่าขนาดท่าที่ ๘ ท่าตะออก ๒

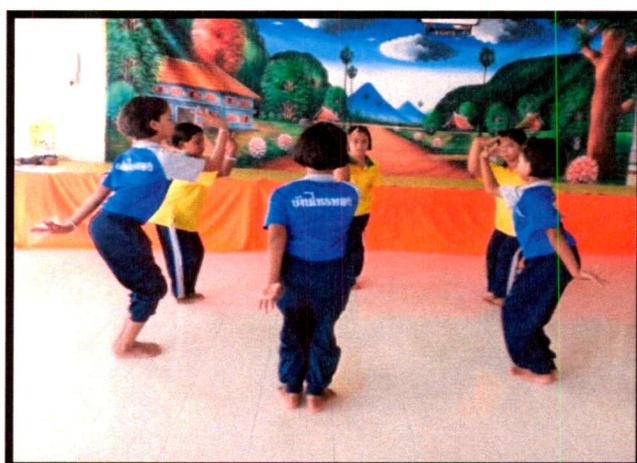
อธิบายท่ารำ ผู้รำยืนด้วยเท้าทั้งสองฝ่าเท้าวางราบกับพื้นย่อเข่า ตัวตรง แอ่นอก เชิดหน้า มือซ้ายแขนตึงจับส่งไปด้านหลัง มือขวาอแขนแบมือตะบริเวณหน้าอก หันหน้าเข้าวง

ภาพที่ ๑๐๕ ท่าตะออก ๒ (ที่มา : ธรรมนิศย์ นิคมรัตน์)

ท่าขนาดท่าที่ ๙ ท่าตะออก ๓

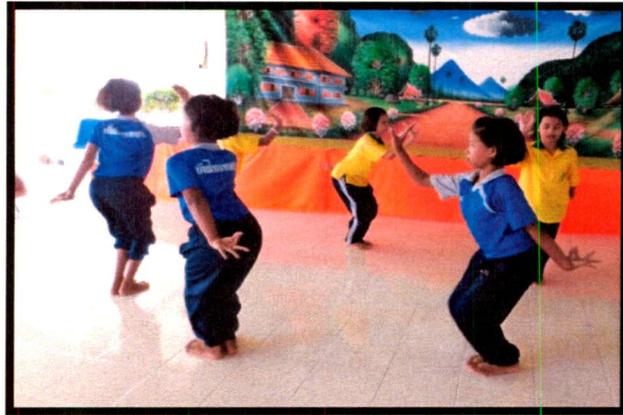
อธิบายท่ารำ ผู้รำยืนย่อเข่า ตัวตรง แอ่นอก เชิดหน้า มือซ้ายอแขนตั้งวงระดับหน้า มือขวาอแขนแบมือตะบริเวณหน้าอก หันหน้าเข้าในวง

ภาพที่ ๑๑๐ ท่าตะออก ๓ (ที่มา : ธรรมนิศย์ นิคมรัตน์)

ท่าขนาดท่าที่ ๑๐ ท่าตะออก ๔

อธิบายท่ารำ ผู้รำยืน ย่อเข่า ตัวตรง แอ่นอก เียดหน้า มือซ้ายแขนตึงจับส่งไปด้านหลัง มือขวาอแขนจับเข้าหาลำตัวระดับหน้า หันหน้าเข้าวง

ภาพที่ ๑๑๑ ท่าตะออก ๕ (ที่มา : ธรรมนิศย์ นิคมรัตน์)

ท่าขนาดท่าที่ ๑๑ ท่าตะออก ๕

อธิบายท่ารำ ผู้รำยืน ย่อเข่า แอ่นอก เียดหน้า มือซ้ายแขนตึงจับส่งไปด้านหลัง มือขวาอแขนจับเข้าหาลำตัวระดับหน้า กลับหลังหันแล้ววิ่งเก็บเท้า

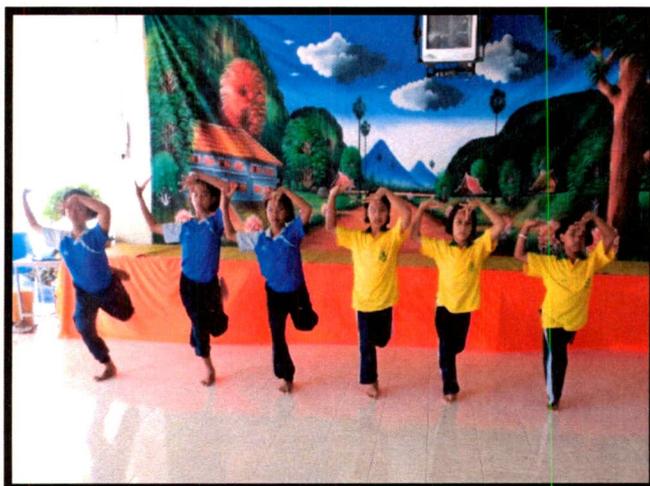
เมื่อรำท่าขนาดจนหมดกระบวนการรำแล้วผู้รำจะต้องใช้ท่าเชื่อมจำนวน ๒ ท่า คือ ท่าห้องโรง และท่าสอดสร้อย รำต่อเนื่องเพื่อจะรำในบทครูสอนต่อไป ซึ่งท่าห้องโรงและท่าสอดสร้อย จะมีกระบวนการรำดังนี้

ภาพที่ ๑๑๒ ท่าห้องโรง (ที่มา : ธรรมนิศย์ นิคมรัตน์)

ทำท่องโรง

อธิบายท่ารำ ผู้รำยืน ย่อเข่า แอ่นอก เชิดหน้า มือซ้ายยกมือตั้งวงระดับหน้าอแขน มือขวาจับหงายแขนตึงส่งไปด้านหลังข้างลำตัว

ภาพที่ ๑๑๓ ทำสอดสร้อย ๑ (ที่มา : ธรรมนิศย์ นิคมรัตน์)

ทำสอดสร้อย ๑

อธิบายท่ารำ ผู้รำยืนด้วยเท้าขวา ย่อเข่า เท้าซ้ายยกกระดกเท้าส่งไปด้านหลัง ตัวตรง แอ่นอก เชิดหน้า มือซ้ายงอแขนจับคว่ำระดับหน้า มือขวาตั้งวงเขาควาง

ภาพที่ ๑๑๔ ทำสอดสร้อย ๒ (ที่มา : ธรรมนิศย์ นิคมรัตน์)

ทำสวดสร้อย ๒

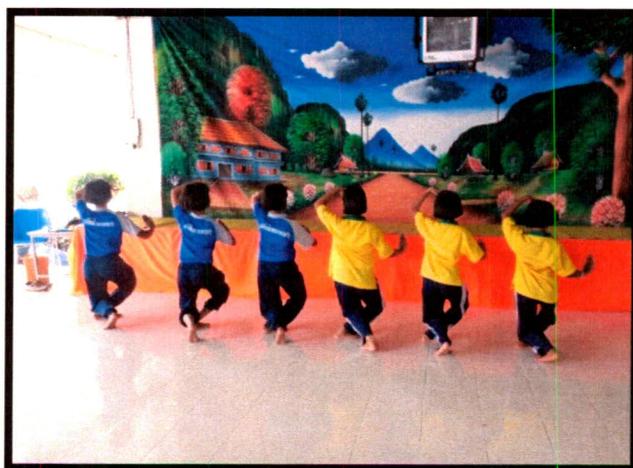
อธิบายท่ารำ ผู้รำยืนด้วยเท้าขวา ย่อเข่า เท้าซ้ายวางหลังเปิดสันเท้า ตัวตรง แอ่นอก
เชิดหน้า มือซ้ายงอแขนจับคว่ำระดับหน้า มือขวาดึงวงเขาควาง

ภาพที่ ๑๑๕ ทำสวดสร้อย ๒ (ที่มา : ธรรมนิศย์ นิคมรัตน์)

ทำสวดสร้อย ๓

อธิบายท่ารำ ผู้รำยืนด้วยเท้าขวา ย่อเข่า เท้าซ้ายวางหลังเปิดสันเท้า ตัวตรง แอ่นอก
เชิดหน้ามือซ้ายงอแขนจับคว่ำระดับหน้า มือขวางอแขนดึงวงข้างลำตัว
ระดับสะเอว ค่อย ๆ หมุนทางด้านซ้าย

ภาพที่ ๑๑๖ ทำสวดสร้อย ๓ (ที่มา : ธรรมนิศย์ นิคมรัตน์)

ทำสวดสร้อย ๔

อธิบายท่ารำ ผู้รำยืนด้วยเท้าขวา ย่อเข่า เท้าซ้ายวางหลังเปิดส้นเท้า ตัวตรง แอ่นอก
เชิดหน้า มือซ้ายงอแขนจับคว่ำระดับหน้า มือขวาแขนตั้งวงข้างลำตัว
ระดับสะเอว ค่อย ๆ หมุนทางด้านซ้าย หันหลังให้ผู้ชม

ภาพที่ ๑๑๗ ทำสวดสร้อย ๕ (ที่มา : ธรรมนิศย์ นิคมรัตน์)

ทำสวดสร้อย ๕

อธิบายท่ารำ ผู้รำยืนด้วยเท้าขวา ย่อเข่า เท้าซ้ายวางหลังเปิดส้นเท้า ตัวตรง แอ่นอก
เชิดหน้ามือซ้ายงอแขนจับคว่ำระดับหน้า มือขวาอแขนตั้งวงข้างลำตัว
ระดับสะเอว ค่อย ๆ หมุนทางด้านซ้าย หันด้านซ้ายให้ผู้ชม

เมื่อผู้รำทำสวดสร้อยแล้วจะคุกเข่านั่งพร้อมกัน เพื่อที่จะรำบทครูสอนในลำดับต่อไป

การรำบทครูสอน

การรำบทครูสอนเป็นกระบวนการรำสำคัญที่ฝึกทักษะ การรำพื้นฐานของผู้รำได้เป็น
อย่างดี มีบทร้องประกอบท่ารำดังนี้

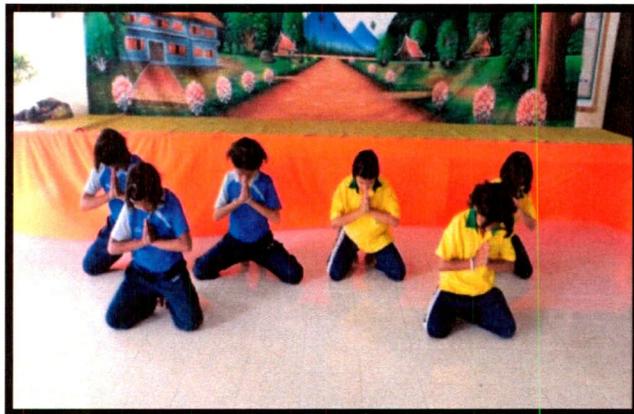
ครูเยยครูสอน	เสด็จกรต่อง่า
ครูสอนให้ผูกผ้า	สอนข้าทรงกำไล
ครูสอนให้ครอบเทริดน้อย	จับสร้อยพวงมาลัย
ครูสอนให้ทรงกำไล	สอดใส่ซ้ายใส่ขวา

ครูให้เสด็จเยื้องข้างซ้าย	ตีค่าได้ห้าพารา
ครูให้เสด็จเยื้องข้างขวา	ตีค่าได้ห้าคำลึงทอง
ไหนดินถีบพนัก	มือชักแสงทอง
หาไหนไม่ได้เสมือนน้อง	ทำนองพระเทวดา

จากบทครูสอนสามารถถ่ายถอดทำรำเป็นกระบวนการรำให้นักเรียนเป็นทำรำ จำนวน ๒๑ ท่า ดังทำต่อไปนี้

๑) ทำครูสอน	๑๒) ทำตีค่าได้ห้า
๒) ทำเสด็จกร	๑๓) ทำพารา
๓) ทำต่อง่า	๑๔) ทำเสด็จเยื้องข้างขวา
๔) ทำผูกผ้า	๑๕) ทำตีค่าได้ห้า
๕) ทำทรงกำไล	๑๖) ทำคำลึงทอง
๖) ทำครอบเทริดน้อย	๑๗) ทำดินถีบพนัก
๗) ทำจับสร้อยพวงมาลัย	๑๘) ทำมือชักแสงทอง
๘) ทำทรงกำไล	๑๙) ทำหาไหนไม่ได้
๙) ทำใส่ซ้าย	๒๐) ทำเสมือนน้อง
๑๐) ทำใส่ขวา	๒๑) ทำทำนองพระเทวดา
๑๑) ทำเสด็จเยื้องข้างซ้าย	

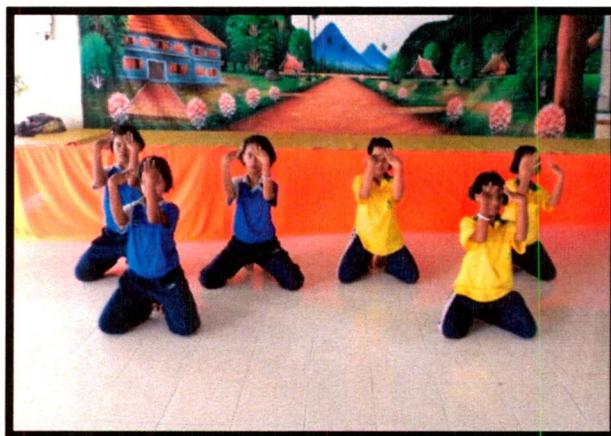
ท่ารำดังกล่าวสามารถอธิบายกระบวนการรำบทครูสอนได้ดังต่อไปนี้

ภาพที่ ๑๑๘ ท่าครูเอยครูสอน (ที่มา : ธรรมนิศย์ นิกมรัตน์)

ท่าที่ ๑ ท่าครูเอยครูสอน

อธิบายท่ารำ ผู้รำนั่ง กูกเข้าแยกเข้าออกทั้งสองข้าง หลังตรง แอ่นอก มือทั้งสองให้ไว้ระหว่างอก พร้อมกับก้มหน้าเล็กน้อยให้นิ้วชี้จรดระหว่างคิ้ว

ภาพที่ ๑๑๙ ท่าเสด็จกร (ที่มา : ธรรมนิศย์ นิกมรัตน์)

ท่าที่ ๒ ท่าเสด็จกร

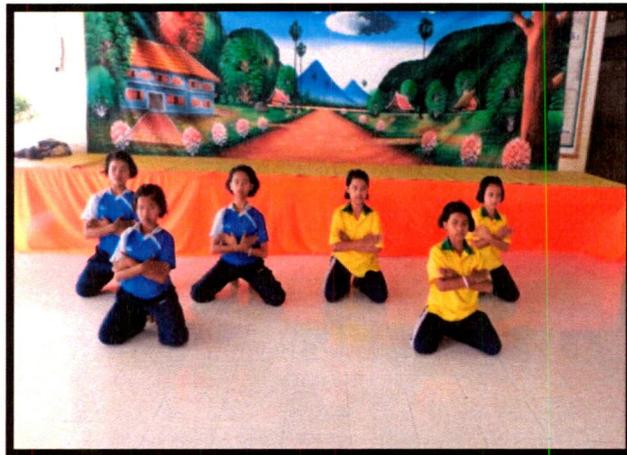
อธิบายท่ารำ ผู้รำนั่ง กูกเข้าแยกเข้าออกทั้งสองข้าง หลังตรง แอ่นอก เชิดหน้า มือทั้งสองงอแขนจับคว่ำระดับหน้า ให้แขนขนานกับพื้น

ภาพที่ ๑๒๐ ท่าต่อง่า (ที่มา : ธรรมนิศย์ นิคมรัตน์)

ท่าที่ ๓ ท่าต่อง่า

อธิบายท่ารำ ผู้รำ กูกเข้าแยกเข้าออกทั้งสองข้าง หลังตรง แอ่นอก เียดหน้า
มือทั้งสองงอแขนตั้งวงระดับหน้าให้ศอกตั้งฉากกับพื้น

ภาพที่ ๑๒๑ ท่าผูกผ้า (ที่มา : ธรรมนิศย์ นิคมรัตน์)

ท่าที่ ๕ ท่าผูกผ้า

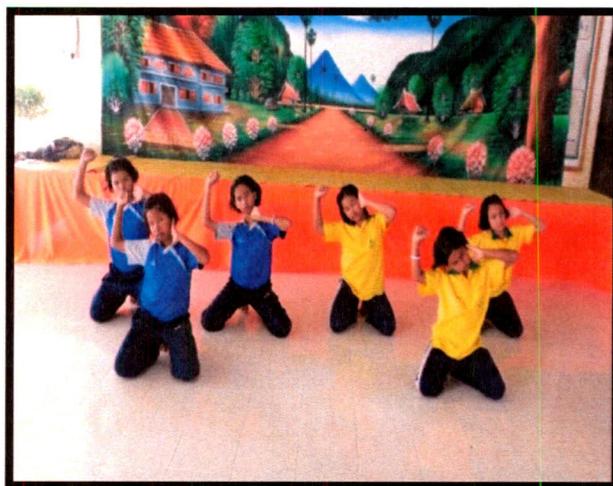
อธิบายท่ารำ ผู้รำนั่ง กูกเข้าแยกเข้าออกทั้งสองข้าง หลังตรง แอ่นอก เียดหน้า
มือทั้งสองแบมือไขว้กันแตะหน้าอกมือซ้ายอยู่ด้านใน มือขวา
อยู่ด้านนอก

ภาพที่ ๑๒๒ ท่าทรงกำไล (ที่มา : ธรรมนิศย์ นิคมรัตน์)

ท่าที่ ๕ ท่าทรงกำไล

อธิบายท่ารำ ผู้รำนั่ง คูกเข้าแยกเข้าออกทั้งสองข้าง หลังตรง แอ่นอก มือซ้ายงอแขน ตั้งวงระดับไหล่ มือขวาอแขนตั้งวงให้ปลายนิ้วแตะบริเวณข้อศอก มือซ้าย

ภาพที่ ๑๒๓ ท่าครอบเทริดน้อย (ที่มา : ธรรมนิศย์ นิคมรัตน์)

ท่าที่ ๖ ท่าครอบเทริดน้อย

อธิบายท่ารำ ผู้รำนั่ง คูกเข้าแยกเข้าออกทั้งสองข้าง หลังตรง แอ่นอก มือซ้ายงอแขน และบริเวณหลังหู มือขวาแยกเขากว้างหางมือกำนิ้วมือไว้

ภาพที่ ๑๒๔ ทำจับสร้อยพวงมาลัย (ที่มา : ธรรมนิศย์ นิคมรัตน์)

ท่าที่ ๗ ทำจับสร้อยพวงมาลัย

อธิบายท่ารำ ผู้รำคุกเข่าขวาเปิดส้นเท้า เท้าซ้ายยกตั้งฉากกับพื้นให้แยกเข่าออก
ด้านข้าง ตัวตรง แอ่นอก เียดหน้า มือทั้งสองงอแขนจับคว่ำซ้อนกัน
ยกระดับหน้า เก็บเท้าหมุนรอบตัวเองไปทางด้านซ้าย ๑ รอบ

ภาพที่ ๑๒๕ ท่าทรงกำไล (ที่มา : ธรรมนิศย์ นิคมรัตน์)

ท่าที่ ๘ ท่าทรงกำไล

อธิบายท่ารำ ผู้รำนั่งเท้าไขว้เท้าซ้ายวางบนเท้าขวา เท้าขวาวางราบกับพื้น ตัวตรง
แอ่นอก เียดหน้า มือซ้ายงอแขนตั้งวงระดับไหล่ มือขวางอแขน
ตั้งวงให้ปลายนิ้วแตะบริเวณข้อศอกมือซ้าย

ภาพที่ ๑๒๖ ทำใส่ช้าย (ที่มา : ธรรมเนียม นิคมรัตน์)

ท่าที่ ๕ ทำใส่ช้าย

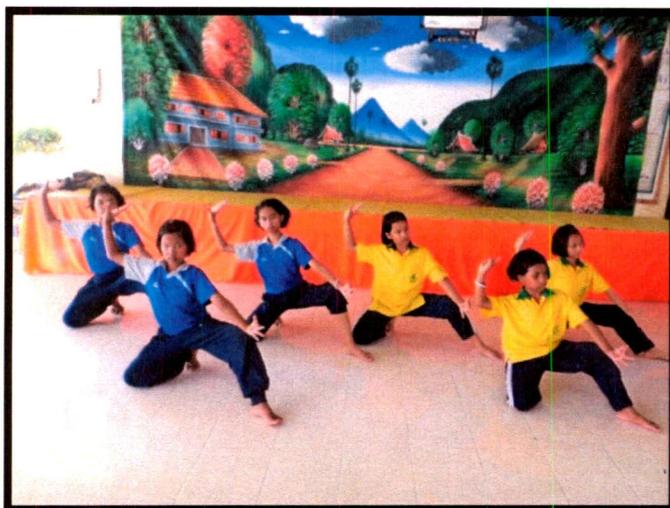
อธิบายท่ารำ ผู้รำนั่งเท้าไขว้ เท้าช้ายวางบนเท้าขวา เท้าขวาวางราบกับพื้น ตัวตรง แอ่นอก เชิดหน้า มือช้ายงอแขนตั้งวงระดับอก มือซ้ายจับคว่ำระดับอก ลากมือผ่านมือช้ายแล้วปล่อยจับเป็นตั้งวง

ภาพที่ ๑๒๗ ทำใส่ขวา (ที่มา : ธรรมเนียม นิคมรัตน์)

ท่าที่ ๑๐ ทำใส่ขวา

อธิบายท่ารำ ผู้รำนั่งเท้าไขว้ เท้าช้ายวางบนเท้าขวา เท้าขวาวางราบกับพื้น ตัวตรง แอ่นอก เชิดหน้า มือขวางอแขนตั้งวงระดับอก มือซ้ายจับคว่ำระดับอก ลากมือผ่านมือขวาแล้วปล่อยจับเป็นตั้งวง

ภาพที่ ๑๒๘ ทำเสด็จเยื้องข้างซ้าย (ที่มา : ธรรมนิศย์ นิคมรัตน์)

ท่าที่ ๑๑ ทำเสด็จเยื้องข้างซ้าย

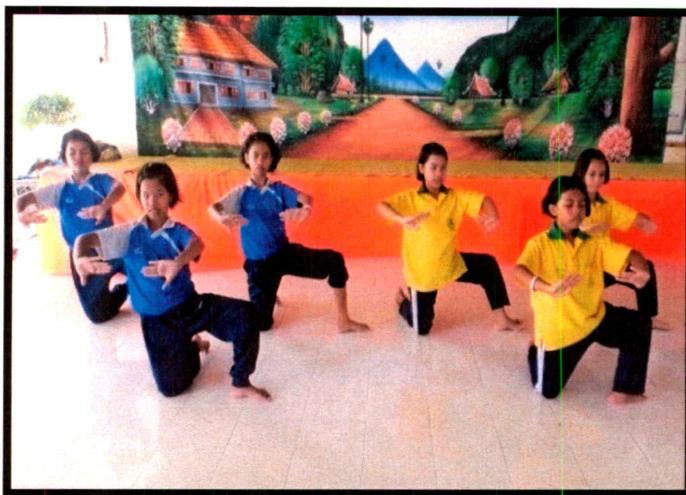
อธิบายท่ารำ ผู้รำนั่งคุกเข่าเท้าขวา เท้าซ้ายวางด้วยฝ่าเท้าแยกออกไปด้านข้าง ลำตัวเอียงด้านข้างขวาเล็กน้อย แอ่นอก เชิดหน้า มือซ้ายแขนตึงจับหงาย มือขวายกเขาควาง

ภาพที่ ๑๒๙ ทำตีค่าได้ห้า (ที่มา : ธรรมนิศย์ นิคมรัตน์)

ท่าที่ ๑๒ ทำตีค่าได้ห้า

อธิบายท่ารำ ผู้รำนั่งคุกเข่าเท้าขวา เท้าซ้ายวางด้วยฝ่าเท้าด้านข้าง ลำตัวโน้มก้มศีรษะมาด้านหน้าเล็กน้อย มือซ้ายแบ่มือหงายเก็บนิ้วนางกับนิ้วก้อย มือขวาแบ่มือคว่ำแตะที่นิ้วซ้าย หน้ามองมือ

ภาพที่ ๑๓๐ ท่าพารา (ที่มา : ธรรมนิศย์ นิคมรัตน์)

ท่าที่ ๑๓ ท่าพารา

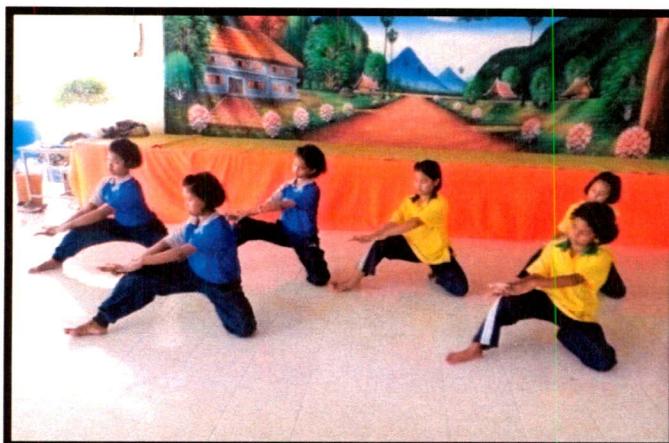
อธิบายท่าท่า ผู้รำนั่งคุกเข่าขวาเปิดส้นเท้าเท้าซ้ายยกตั้งฉากกับพื้นให้เข่าออกด้านข้าง
 แอ่นอก เขคหน้า มือทั้งสองงอแขนตั้งวงระดับอก เก็บเท้าหมุนไป
 ทางด้านซ้าย ๑ รอบ

ภาพที่ ๑๓๑ ท่าเสด็จเยื้องข้างขวา (ที่มา : ธรรมนิศย์ นิคมรัตน์)

ท่าที่ ๑๔ ท่าเสด็จเยื้องข้างขวา

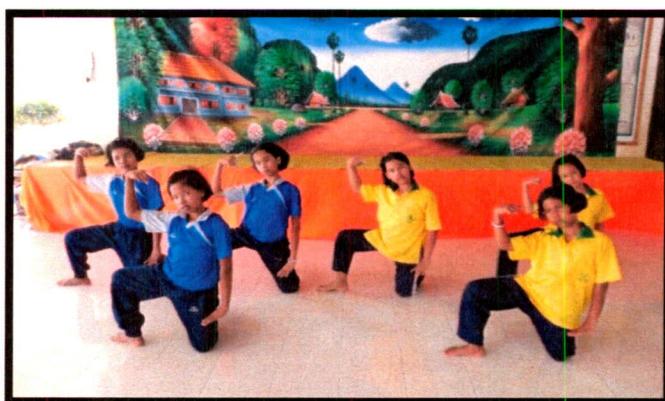
อธิบายท่าท่า ผู้รำนั่งคุกเข่าเท้าซ้าย เท้าขวาวางด้วยฝ่าเท้าด้านข้าง ลำตัวเอียงด้านซ้าย
 เล็กน้อย แอ่นอก เขคหน้า มือขวาแขนตั้งจิบหงาย มือซ้ายยกเขาควาง

ภาพที่ ๑๓๒ ท่าตีค่าได้ห้า (ที่มา : ธรรมนิศย์ นิคมรัตน์)

ท่าที่ ๑๕ ท่าตีค่าได้ห้า

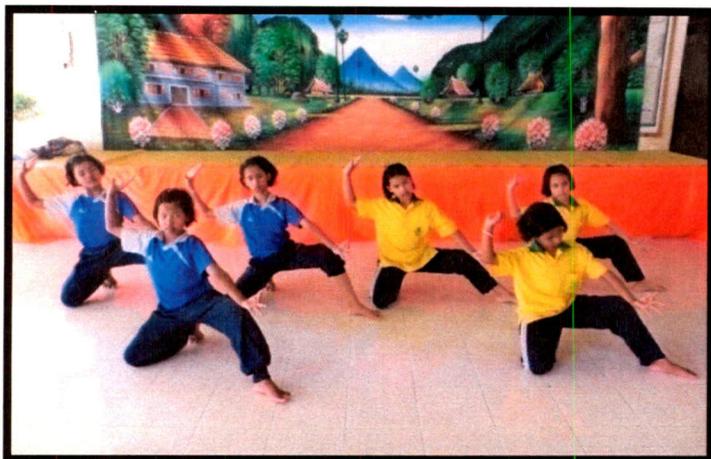
อธิบายท่ารำ ผู้รำนั่งคุกเข่าซ้าย เท้าขวาวางด้วยฝ่าเท้าด้านข้างลำตัว ศีรษะโน้มมาด้านหน้าเล็กน้อย แอ่นอก มือขวาแบมือหงายเก็บนิ้วนางกับนิ้วก้อย มือซ้ายแบมือคว่ำแตะที่นิ้วขวา หน้ามองมือ

ภาพที่ ๑๓๓ ท่าดำสิงทอง (ที่มา : ธรรมนิศย์ นิคมรัตน์)

ท่าที่ ๑๖ ท่าดำสิงทอง

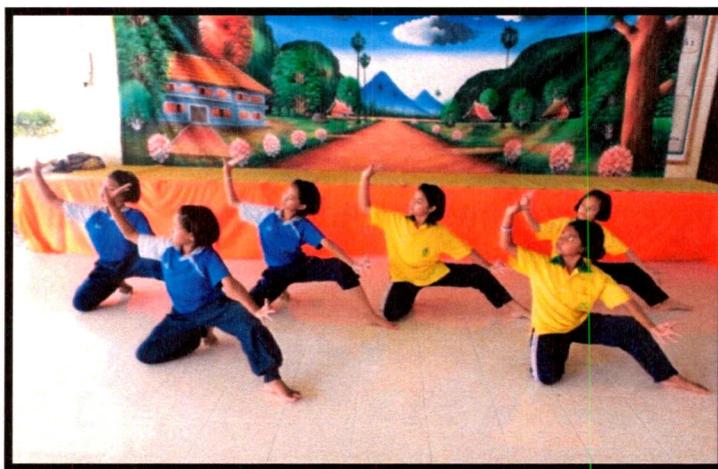
อธิบายท่ารำ ผู้รำทรงตัวด้วยเข่าซ้ายเปิดสันเท้า เท้าขวายกตั้งฉากกับพื้นให้เข่าแยกออกด้านข้าง แอ่นอก เชิดหน้า มือซ้ายแขนตั้งมือแนบลำตัว มือขวายกเข่าควาย คว่ำมือกำนิ้วยกเว้นนิ้วชี้ ยกกระดับศีรษะ เก็บเท้าหมุนไปทางด้านซ้าย ๑ รอบ

ภาพที่ ๑๓๔ ท่าตีนถีบพนัก (ที่มา : ธรรมนิศย์ นิคมรัตน์)

ท่าที่ ๑๗ ท่าตีนถีบพนัก

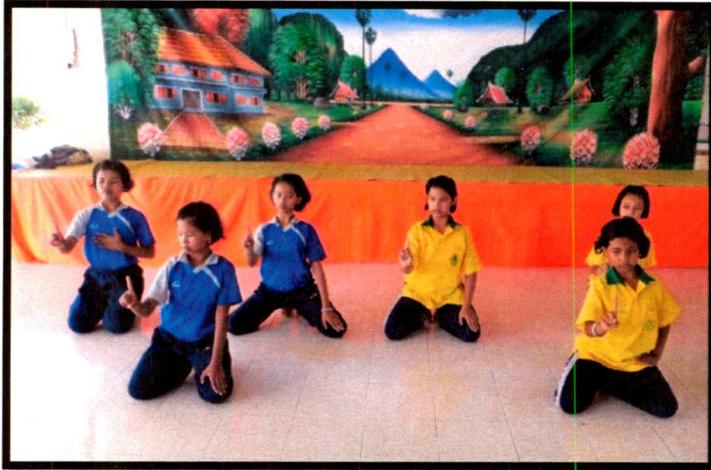
อธิบายท่ารำ ผู้รำนั่งคุกเข่าขวา เท้าซ้ายวางด้วยฝ่าเท้าด้านข้าง ลำตัวเอียงด้านข้างขวา แอ่นอก เชิดหน้า มือซ้ายแขนตั้งจิบหงาย มือขวาขยักเขากวาย

ภาพที่ ๑๓๕ ท่ามือชักแสงทอง (ที่มา : ธรรมนิศย์ นิคมรัตน์)

ท่าที่ ๑๘ ท่ามือชักแสงทอง

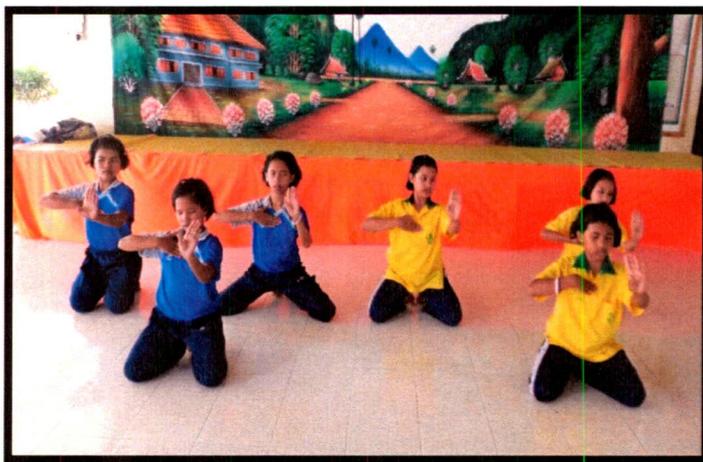
อธิบายท่ารำ ผู้รำคุกเข่าขวา เท้าซ้ายวางด้วยฝ่าเท้าด้านข้างลำตัว ตัวตรง แอ่นอก มือซ้ายจิบหงายแขนตั้งวางมือจิบบนเข่าซ้าย มือขวาจิบหงาย แขนตั้งวางมือจิบใกล้กับมือจิบซ้ายและค่อยๆ วาดมือขวาขยักเขากวาย หน้าน้อมตามมือวาง

ภาพที่ ๑๓๖ ทำหาไหนไม่ได้ (ที่มา : ธรรมนิศย์ นิคมรัตน์)

ท่าที่ ๑๙ ทำหาไหนไม่ได้

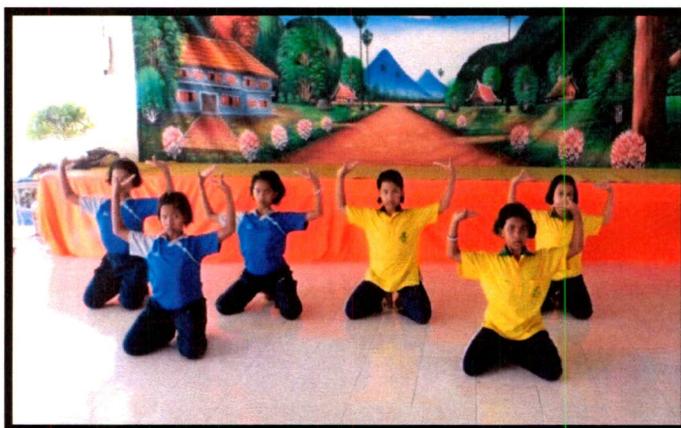
อธิบายท่ารำ ผู้รำนั่งคุกเข่าแยกเข่าออกทั้งสองข้าง มือซ้ายแบมือวางบนขาซ้าย
มือขวาชี้ออกด้านข้างขวาระดับอก

ภาพที่ ๑๓๗ ท่าเสมือนน้อง (ที่มา : ธรรมนิศย์ นิคมรัตน์)

ท่าที่ ๒๐ ท่าเสมือนน้อง

อธิบายท่ารำ ผู้รำนั่งคุกเข่าแยกเข่าทั้งสองข้าง ลำตัวโน้มไปด้านหน้าเล็กน้อย
มือขวาแบมือแตะหน้าอก มือซ้ายตั้งวงหน้าระดับสายตา

ภาพที่ ๑๓๘ ทำทำนองเทวดา (ที่มา : ธรรมนิศย์ นิคมรัตน์)

ท่าที่ ๒๑ ทำทำนองเทวดา

อธิบายท่ารำ ผู้รำนั่งคุกเข่าแยกเข่าออกทั้งสองข้าง มือซ้ายและมือขวาดึงวงเขาควาง
เมื่อผู้รำรำบทครูสอนจนจบกระบวนการรำตามบทร้องจะต้องลุกขึ้นยืน
รำในบทสอนรำในลำดับต่อไป

การรำบทสอนรำ

บทสอนรำเป็นการรำพื้นฐานของ โนราบทที่สองที่มีเนื้อร้องประกอบการรำ ทำรำนั้นจะเน้น
การทรงตัว การยืน การหมุนรอบตนเอง พร้อมกับการจัดระดับการใช้มือรำในรูปแบบต่าง ๆ ผู้ฝึกรำ
จะเกิดทักษะการทรงตัวและความมั่นใจการรำที่สต่าง ๆ ทำรำบทสอนรำที่นำมาการถ่ายทอดกระบวนการ
รำนั้น มีเนื้อร้องดังต่อไปนี้

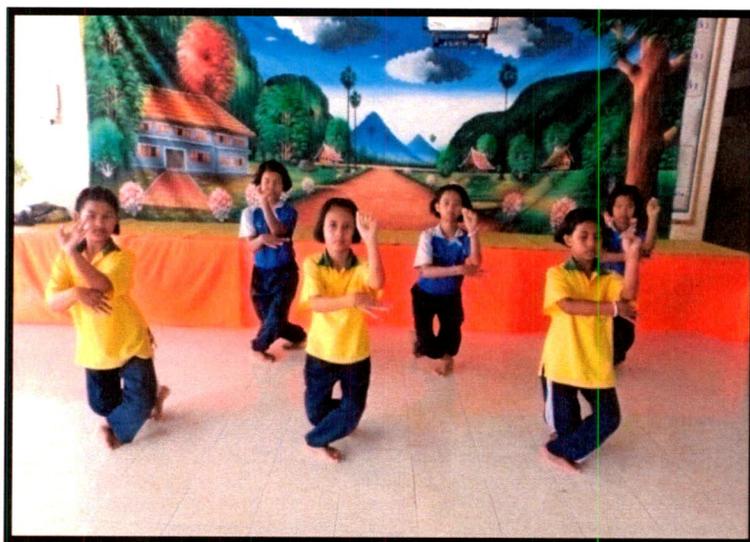
บทสอนรำ

สอนเอษสอนรำ	ครูให้รำรำเทียมบ่า
ปลดปลงลงมา	ครูให้รำรำเทียมพก
วาดไว้ฝ้ายอก	ยกเป็นแพนผาลา
ยกสูงเสมอหน้า	เรียกช่อระย้าพวงดอกไม้
ปลดปลงลงมาได้	ครูให้รำรำโคมเวียน
กนกروطาด	วาดไว้ให้เหมือนรูปเขียน
กนกโคมเวียน	กะเขียนปาดตาล
ตัวฉันนี่ตะเหวอนุช	พระพุทธเจ้าห้ามมาร
ตัวฉันนี่นงคราญ	พระรามจะข้ามสมุทร

จากบทรื่องบทสอนรำสามารถตีทำรำได้ทั้งหมด ๒๐ ท่า คือ

๑) สอนรำ	๑๑) ครูให้ซ้ำรำ
๒) รำเทียบบ่า	๑๒) โคมเวียน
๓) ปลดปลงลงมา	๑๓) กนกรูปวาด
๔) เทียมพก	๑๔) รูปเขียน
๕) วาดไว้	๑๕) กนกโคมเวียน
๖) ฝ้ายอก	๑๖) กะเขียนปาดตาล
๗) ยกเป็นแพนผาลา	๑๗) ตัวฉิ้นนี้ตะเหวยนุช
๘) ยกสูงเสมอหน้า	๑๘) พระพุทธเจ้าห้ามมาร
๙) ระย้าพวงดอกไม้	๑๙) ตัวฉิ้นนี้นิงคราญ
๑๐) ปลดปลงลงมาได้	๒๐) ท่าพระรามข้ามสมุทร

กระบวนการรำในทำดังกล่าวจะอธิบายโดยละเอียดดังต่อไปนี้

ภาพที่ ๑๓๕ ทำสอนรำ (ที่มา : ธรรมนิศย์ นิคมรัตน์)

ท่าที่ ๑ ทำสอนรำ

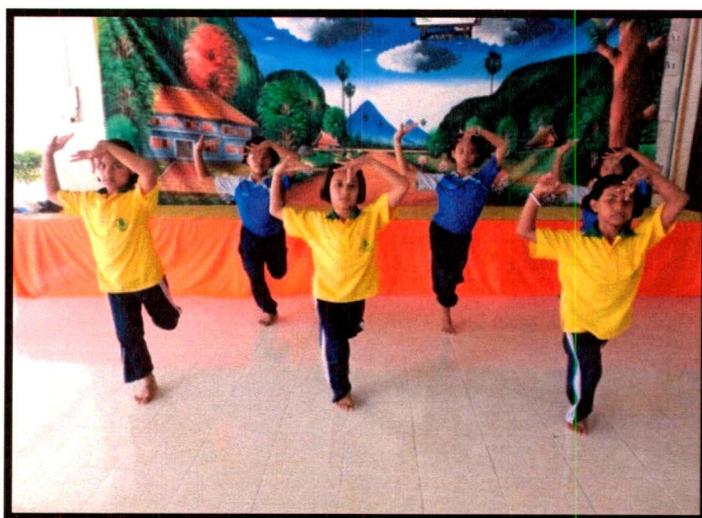
อธิบายท่ารำ ผู้รำยืนทรงตัวด้วยเท้าซ้าย เท้าขวาวางหลังเปิดส้นเท้ามือซ้ายตั้งวงระดับหน้า มือขวาจับได้ข้อศอกซ้าย

ภาพที่ ๑๔๐ ทำรำเทียมบ่า (ที่มา : ธรรมนิศย์ นิกมรัตน์)

ท่าที่ ๒ ทำรำเทียมบ่า

อธิบายท่ารำ ผู้รำยืนทรงตัวด้วยเท้าขวา เท้าซ้ายยกกระดกไปด้านหลัง ย่อเข่า
มือทั้งสองตั้งวงข้างลำตัวระดับไหล่

ภาพที่ ๑๔๑ ทำปลดปลงลงมา (ที่มา : ธรรมนิศย์ นิกมรัตน์)

ท่าที่ ๓ ทำปลดปลงลงมา

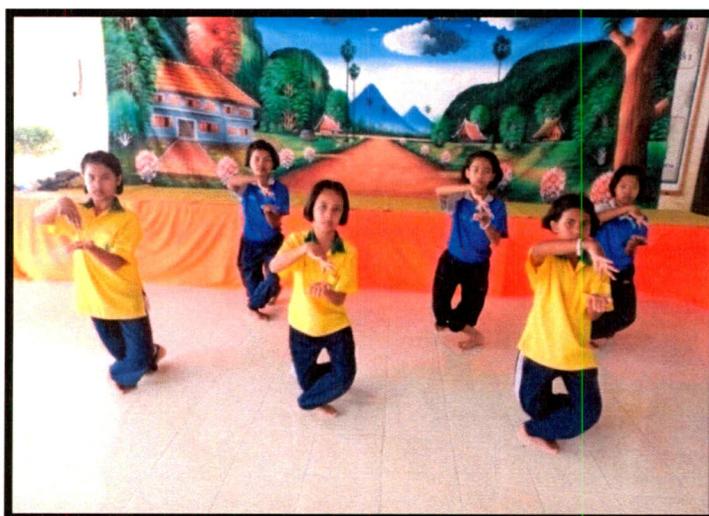
อธิบายท่ารำ ผู้รำยืนทรงตัวด้วยเท้าขวา เท้าซ้ายยกกระดกส่งไปด้านหลัง ย่อเข่าลง
มือซ้ายจับคว่ำระหว่างนิ้ว มือขวาตั้งวงเขาควาง

ภาพที่ ๑๔๒ ท่าเทียบพก (ที่มา : ธรรมนิศย์ นิกมรัตน์)

ท่าที่ ๔ ท่าเทียบพก

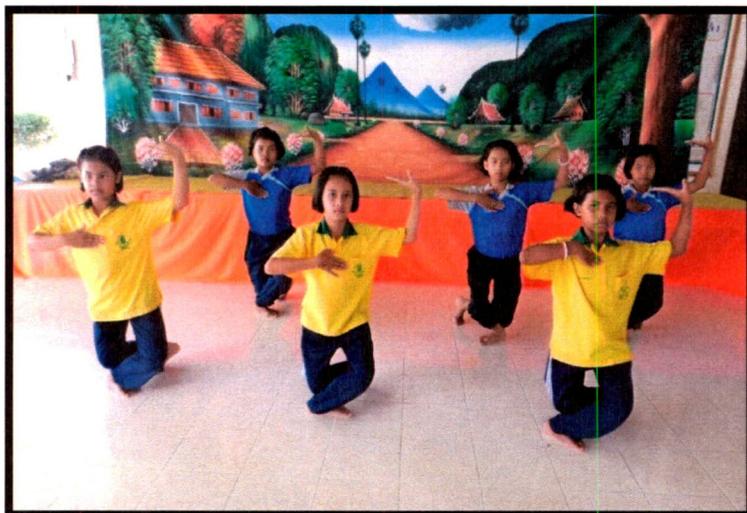
อธิบายท่ารำ ผู้รำยืนตรงส้นเท้าชิดติดกัน มือทั้งสองตั้งวงระดับชายพก

ภาพที่ ๑๔๓ ท่าวาดไว้ (ที่มา : ธรรมนิศย์ นิกมรัตน์)

ท่าที่ ๕ ท่าวาดไว้

อธิบายท่ารำ ผู้รำยืนด้วยเท้าซ้าย เท้าขวาวางหลังให้เข่าวางบนน่องขาซ้าย
มือซ้ายแบมียื่นออกมาด้านหน้าลำตัว เหนือสะเอว
มือขวาจับคว่ำกเหนือมือซ้าย

ภาพที่ ๑๔๔ ท่าฝ้ายออก (ที่มา : ธรรมนิศย์ นิคมรัตน์)

ท่าที่ ๖ ท่าฝ้ายออก

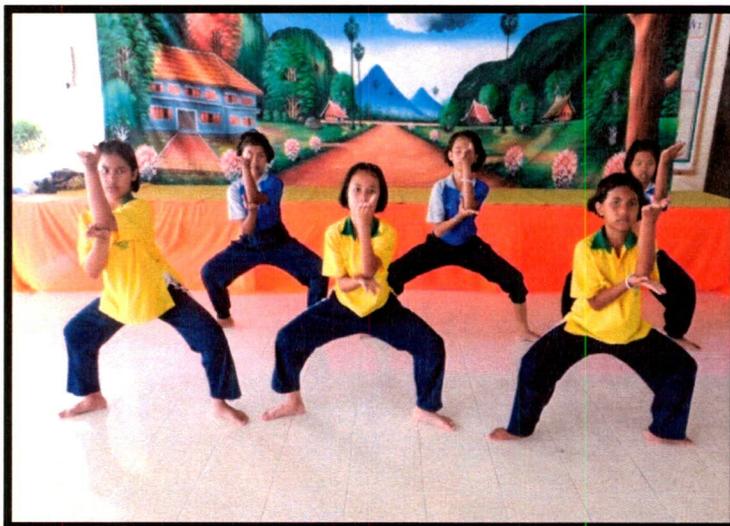
อธิบายท่ารำ ผู้รำยืนทรงตัวด้วยเท้าซ้าย เท้าขวาวางหลังให้เข่าวางบนน่องซ้าย มือซ้ายตั้งวงเขาควาง มือขวาแบมือตะแคงฝ่ามือตะแคงบริเวณหน้าอก

ภาพที่ ๑๔๕ ท่ายกเป็นแพนผาตา (ที่มา : ธรรมนิศย์ นิคมรัตน์)

ท่าที่ ๗ ท่ายกเป็นแพนผาตา

อธิบายท่ารำ ผู้รำยืนทรงตัวด้วยเท้าซ้ายเท้าขวายกขึ้นข้างลำตัวให้ขนานกับพื้นย่อเข่าลง มือทั้งสองยกขึ้นชดท่าเขาควางแต่เปลี่ยนให้ปลายมือทั้งสองข้างแยกออกไปด้านข้าง

ภาพที่ ๑๕๖ ท่ายกสูงเสมอน้ำ (ที่มา : ธรรมนิศย์ นิคมรัตน์)

ท่าที่ ๘ ท่ายกสูงเสมอน้ำ

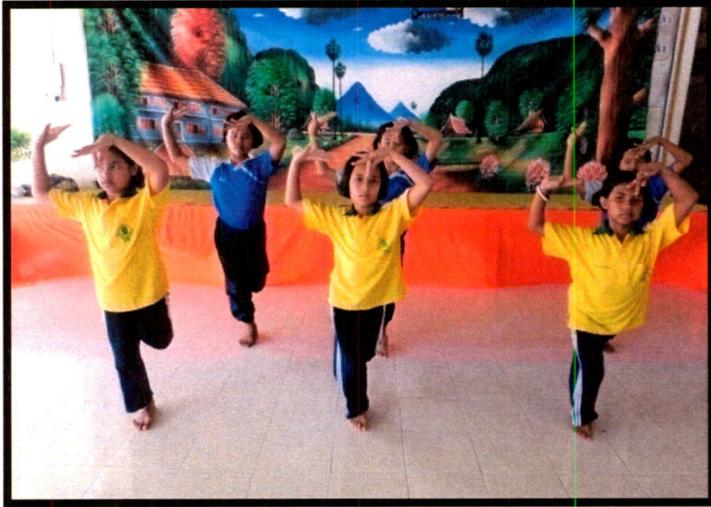
อธิบายท่ารำ ผู้รำยืน ลงจาก มือซ้ายแบหงายยกระดับหน้า มือขวาแบมือหงาย
ยื่นออกมาด้านหน้าและได้ข้อศอกซ้าย

ภาพที่ ๑๕๗ ท่าระย้าพวงดอกไม้ (ที่มา : ธรรมนิศย์ นิคมรัตน์)

ท่าที่ ๙ ท่าระย้าพวงดอกไม้

อธิบายท่ารำ ผู้รำคุกเข่า เท้าขวาเท้าซ้ายวางหน้า ขาตรง มือทั้งสองจับคว่ำให้ไขว้กัน
ระดับหน้า

ภาพที่ ๑๔๘ ท่าปลดปลงลงมาได้ (ที่มา : ธรรมนิศย์ นิคมรัตน์)

ท่าที่ ๑๐ ท่าปลดปลงลงมาได้

อธิบายท่ารำ ผู้รำยืนด้วยเท้าขวา เท้าซ้ายกระดกส่งไปด้านหลัง ย่อเข่าลง มือซ้ายจับคว่ำระหว่างคิ้ว มือขวาตั้งวงเขาควาง

ภาพที่ ๑๔๙ ท่าครูให้ซ้ำรำ (ที่มา : ธรรมนิศย์ นิคมรัตน์)

ท่าที่ ๑๑ ท่าครูให้ซ้ำรำ

อธิบายท่ารำ ผู้รำยืนด้วยเท้าซ้าย เท้าขวาวางหลังเปิดส้นเท้า มือซ้ายตั้งวง ยืนไปด้านหน้า มือขวาจับได้ข้อศอก

ภาพที่ ๑๕๐ ท่าโคมเวียน (ที่มา : ธรรมนิศย์ นิคมรัตน์)

ท่าที่ ๑๒ ท่าโคมเวียน

อธิบายท่าท่า ผู้ร่ายยืนด้วยเท้าขวา เท้าซ้ายวางหลังเปิดส้นเท้า มือทั้งสองตั้งวงระดับอก ให้ปลายนิ้วชี้เข้าหากัน

ภาพที่ ๑๕๑ ท่ากนกฐูปวาด (ที่มา : ธรรมนิศย์ นิคมรัตน์)

ท่าที่ ๑๓ ท่ากนกฐูปวาด

อธิบายท่าท่า ผู้ร่ายยืนด้วยเท้าขวา เท้าซ้ายวางหลังเปิดส้นเท้า มือซ้ายแบมือหงาย ส่งมาด้านหน้าระดับอก มือขวาจับคว่ำวางมือบนมือซ้าย

ภาพที่ ๑๕๒ ทำรูปเขียน (ที่มา : ธรรมนิศย์ นิคมรัตน์)

ท่าที่ ๑๔ ทำรูปเขียน

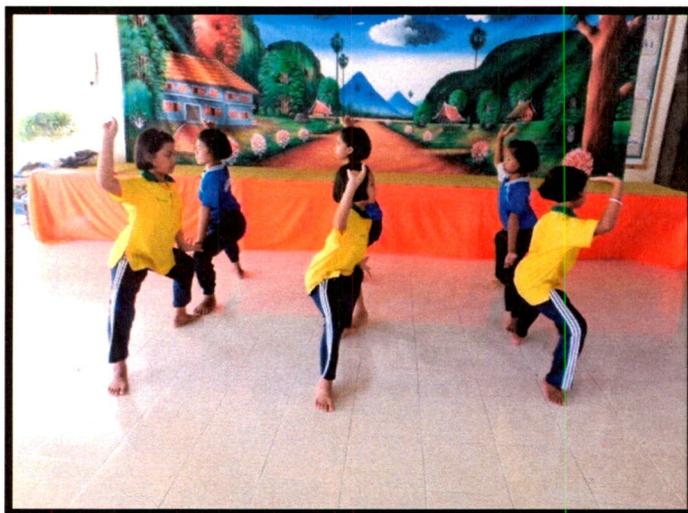
อธิบายท่ารำ ผู้รำยืนด้วยเท้าขวา เท้าซ้ายยกตั้งฉากกับพื้นด้านข้างลำตัว มือซ้ายจับหงายวางบนเข่าซ้าย มือขวาซัดท่าเขาควาง

ภาพที่ ๑๕๓ ท่ากนกโคมเวียน (ที่มา : ธรรมนิศย์ นิคมรัตน์)

ท่าที่ ๑๕ ท่ากนกโคมเวียน

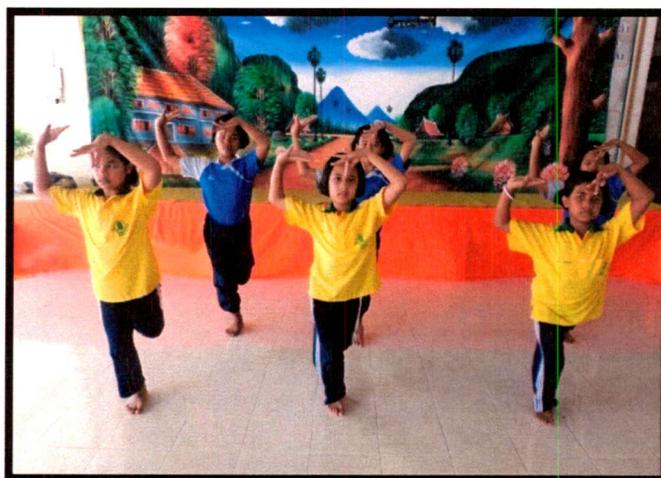
อธิบายท่ารำ ผู้รำยืนทรงตัวด้วยเท้าขวา เท้าซ้ายวางหลังเปิดส้นเท้า มือทั้งสองตั้งวงระดับอกให้ปลายนิ้วชี้เข้าหากัน

ภาพที่ ๑๕๔ ท่ากะเชียนปาดตาล (ที่มา : ธรรมนิศย์ นิคมรัตน์)

ท่าที่ ๑๖ ท่ากะเชียนปาดตาล

อธิบายท่ารำ ผู้รำทั้งสองคนทรงตัวด้วยเท้าทั้งสองข้าง ลงจาก คนที่ ๑ หันหลัง คนที่ ๒ หันหน้า ทั้งสองคนมือซ้ายจับหางวางบนเข่าซ้าย มือขวาดึงวงเขาควาง

ภาพที่ ๑๕๕ ท่าตัวฉิ่งนี้ตะเหวยนุช (ที่มา : ธรรมนิศย์ นิคมรัตน์)

ท่าที่ ๑๗ ท่าตัวฉิ่งนี้ตะเหวยนุช

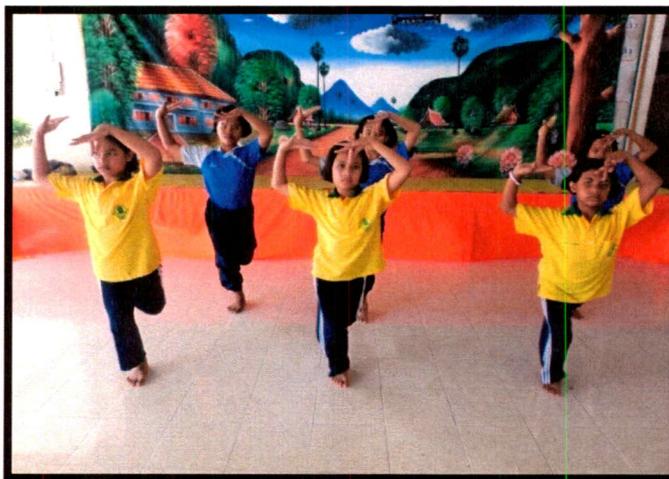
อธิบายท่ารำ ผู้รำยืนทรงตัวด้วยเท้าขวา เท้าซ้ายกระดกส่งไปด้านหลัง ย่อเข่าลง มือซ้ายจับคว่ำระหว่างคิ้ว มือขวาดึงวงเขาควาง

ภาพที่ ๑๕๖ ท่าพระพุทธรเจ้าห้ามมาร (ที่มา : ธรรมนิศย์ นิคมรัตน์)

ท่าที่ ๑๘ ท่าพระพุทธรเจ้าห้ามมาร

อธิบายท่ารำ ผู้รำยืนทรงตัวด้วยเท้าทั้งสองข้างส้นเท้าชิด มือซ้ายแนบข้างลำตัว มือขวาตั้งวงเขาควยระดับชายพก

ภาพที่ ๑๕๗ ท่าตัวฉันทน์นึ่งคราญ (ที่มา : ธรรมนิศย์ นิคมรัตน์)

ท่าที่ ๑๙ ท่าตัวฉันทน์นึ่งคราญ

อธิบายท่ารำ ผู้รำยืนทรงตัวด้วยเท้าขวา เท้าซ้ายกระดกส่งไปด้านหลัง ย่อเข่าลง มือซ้ายจับคว่ำระหว่างคิ้ว มือขวาตั้งวงเขาควย

ภาพที่ ๑๕๘ ทำพระรามข้ามสมุทร (ที่มา : ธรรมนิศย์ นิคมรัตน์)

ท่าที่ ๒๐ ทำพระรามข้ามสมุทร

อธิบายท่ารำ ผู้รำยืนทรงตัวด้วยเท้าทั้งสองข้าง ย่อเข่า แอ่นอก เชิดหน้า มือซ้ายตั้งวงระดับหน้า มือขวาจับหงายแขนตั้งส่งไปด้านหลัง

เมื่อผู้รำรำบทสอนรำจนหมดกระบวนการรำ ตามบทร้องจะต้องรำบทประณมในลำดับต่อไป

การรำบทประณม

การรำบทประณม เป็นกระบวนการรำขั้นพื้นฐานที่สำคัญที่สุดของการรำโนรา โนราบางคณะเรียกว่า “รำแม่ท่า” เพราะในการรำบทประณมจะมีท่ารำประกอบบทร้องหลากหลาย พร้อมกับการนำกระบวนการรำขั้นพื้นฐานทุกประเภท มาไว้ในกระบวนการฝึกทักษะบทประณม จะมีจังหวะดนตรีประกอบบทร้องที่หลากหลายและแตกต่างไปจากบทครูสอนและสอนรำ ที่บรรเลงจังหวะเดียวตลอดบทร้อง บทประณมที่ถ่ายทอดให้กับเยาวชนตำบลโตนดด้วน อำเภอควนขนุน จังหวัดพัทลุง มิได้ถ่ายทอดจบบทร้องเมื่อพิจารณาจากทักษะของนักเรียน และระยะเวลาการถ่ายทอดจึงนำบทประณมที่คัดเลือกมาจำนวน ๕ วรรค จาก ๓๒ วรรคมาใช้ถ่ายทอดให้กับเยาวชนจะมีเนื้อร้องดังนี้

บทประณม

ตั้งต้นเป็นประณม	ถัดมาพระพรหมสี่หน้า
สอดสร้อยห้อยเป็นพวงมาลา	เวโหน โยนช้าน้องนอน
ผลาซัดลงมาเพียงไหล่	พิสมัยร่วมเรียงเคียงหมอน
ท่าต่างกันหันเป็นมอน	มรคาแขกเต้าบินเข้ารัง
กระต่ายชมจันทร์	จันทร์ทรงกลด

จากบทรื่องดังกล่าวเมื่อถ่ายทอดเป็นท่ารำ จะได้กระบวนการรำ ๒๐ ท่า คือ

๑) ตั้งต้นเป็นประถม	๑๑) ท่าเรียง
๒) พระพรหมสี่หน้า	๑๒) เคียงหมอน
๓) สอดสร้อย	๑๓) ต่างกัน
๔) ห้อยเป็นพวงมาลา	๑๔) หันเป็นมอน (๑)
๕) เวโหนโยนซ้ำ	๑๕) หันเป็นมอน (๒)
๖) นื่องนอน	๑๖) มรคาแขกเต้า
๗) ผาลา	๑๗) แจกเต้าไซร์ขบ
๘) ชัดลงมาเพียงไหล่	๑๘) ทำบินเข้ารัง
๙) พิสมัย	๑๙) กระต่ายชมจันทร์
๑๐) ร่วม	๒๐) พระจันทร์ทรงกลด

ท่ารำ ๒๐ ท่า ดังกล่าวสามารถอธิบายท่ารำในบทประถมโดยละเอียดดังนี้

ภาพที่ ๑๕๕ ท่าตั้งต้นเป็นประถม (ที่มา : ธรรมนิศย์ นิกมรัตน์)

ท่าที่ ๑ ท่าตั้งต้นเป็นประถม

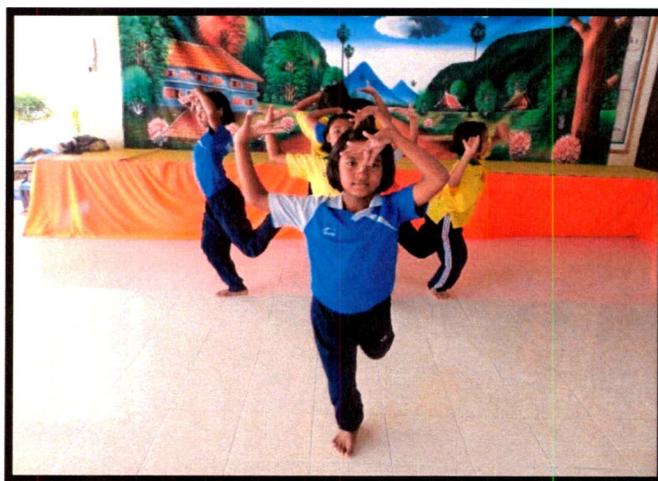
อธิบายท่ารำ ผู้รำยืนทรงตัวด้วยเท้าทั้งสองข้าง ลำตัวตั้งตรง เชิดหน้าขึ้น มือทั้งสองประนมมือให้ไว้ระดับอก

ภาพที่ ๑๖๐ ท่าพระพรหมสี่หน้า (ที่มา : ธรรมนิศย์ นิคมรัตน์)

ท่าที่ ๒ ท่าพระพรหมสี่หน้า

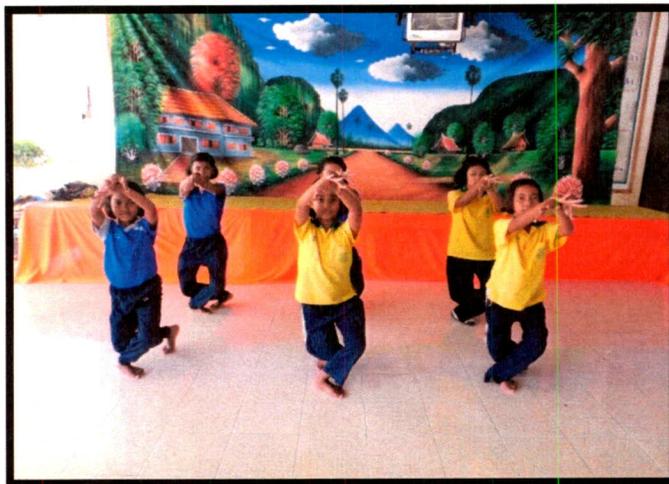
อธิบายท่ารำ ผู้รำทั้งสองยืนหันหน้าเข้าหาวง ลงจาก หันทั้งสองทิศ ผู้รำอีกสองคน ยืนตรงหันหลังชนกันมือประนมมือไหว้ระดับอก

ภาพที่ ๑๖๑ ท่าสอดสร้อย (ที่มา : ธรรมนิศย์ นิคมรัตน์)

ท่าที่ ๓ ท่าสอดสร้อย

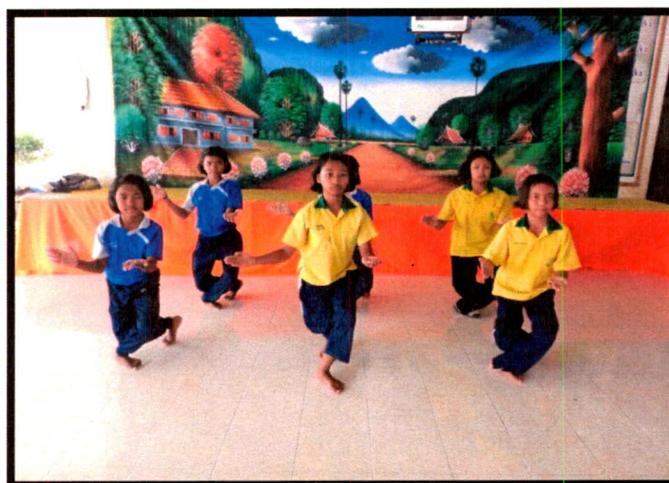
อธิบายท่ารำ ผู้รำยืนด้วยเท้าขวา เท้าซ้ายกระดกส่งไปด้านหลัง ย่อเข่าลง มือซ้ายจับ คอว่าระหว่งคิ้ว มือขวาตั้งวงเขาควย เก็บเท้าหมุนทางด้านซ้าย พร้อมกัน ๑ รอบพร้อมเก็บเท้าเคลื่อนที่กลับไปเดิม

ภาพที่ ๑๖๒ ทำห้อยเป็นพวงมาลา (ที่มา : ธรรมนิศย์ นิกมรัตน์)

ท่าที่ ๔ ทำห้อยเป็นพวงมาลา

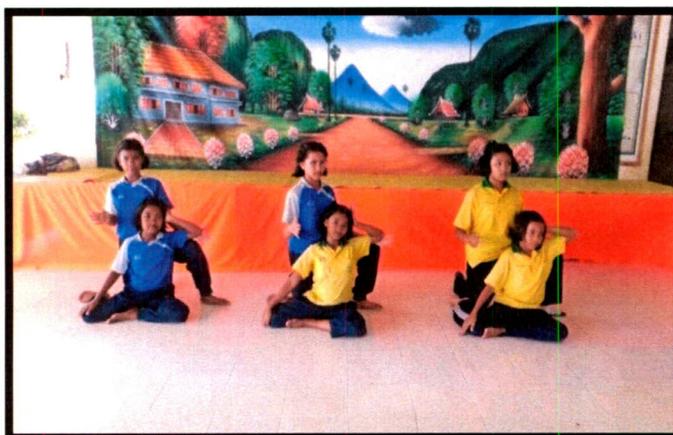
อธิบายท่ารำ ผู้รำทรงตัวด้วยเท้าซ้าย เท้าขวาวางหลังเปิดส้นเท้า มือทั้งสองจับคว่ำให้ไขว้กันระดับหน้า

ภาพที่ ๑๖๓ ท่าเวโยนโยนซ้ำ (ที่มา : ธรรมนิศย์ นิกมรัตน์)

ท่าที่ ๕ ท่าเวโยนโยนซ้ำ

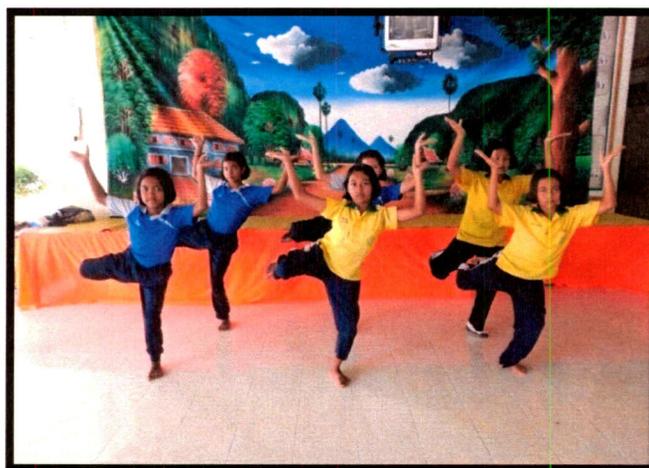
อธิบายท่ารำ ผู้รำทรงตัวด้วยเท้าซ้าย เท้าขวาวางหลังเปิดส้นเท้า มือซ้ายแบมือหงายด้านหน้าลำตัวตั้งระดับสะเอว มือขวาแบมือตะแคงด้านหน้าระดับสะเอว พร้อมกับสับค้อมือขวาเลื่อนไปมาตามลำตัว

ภาพที่ ๑๖๔ ทำนองนอน (ที่มา : ธรรมนิศย์ นิคมรัตน์)

ท่าที่ ๖ ทำนองนอน

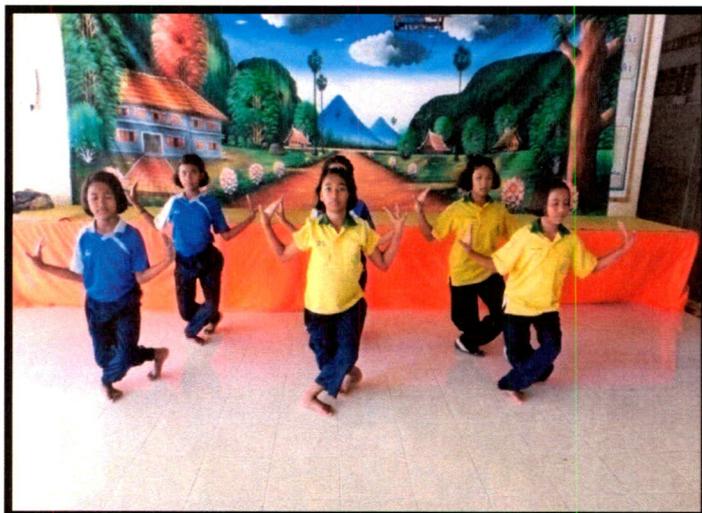
อธิบายท่ารำ ผู้ร่าด้านหลังทรงตัวด้วยเท้าขวา เท้าซ้ายยกตั้งฉากด้านข้างลำตัว มือซ้ายแบ่มือหงายวางบนเข่าซ้าย มือขวาแบมือตะแคงด้านหน้าระดับ สะเอว ผู้ร่าคนหน้านั่งพับเพียบเท้าซ้ายอยู่หน้า เท้าขวายู่อหลัง มือซ้าย งอแขนแบมือตะแคงบริเวณด้านข้างศีรษะ มือขวาแบมือวางบนเข่าขวา

ภาพที่ ๑๖๕ ท่าผาลา (ที่มา : ธรรมนิศย์ นิคมรัตน์)

ท่าที่ ๗ ท่าผาลา

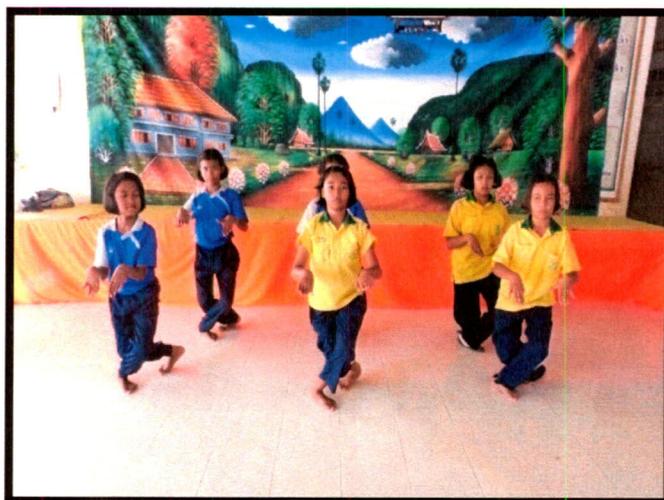
อธิบายท่ารำ ผู้ร่ายืนด้วยเท้าซ้าย เท้าขวายกขึ้นข้างลำตัวให้ขนานกับพื้น ย่อเข่าลง มือทั้งสองตั้งวงเขาควางแต่หมุนปลายมือแบแยกออกไปด้านข้าง

ภาพที่ ๑๖๖ ทำซัดลงมาเพียงไหล่ (ที่มา : ธรรมเนียม นิคมรัตน์)

ท่าที่ ๘ ทำซัดลงมาเพียงไหล่

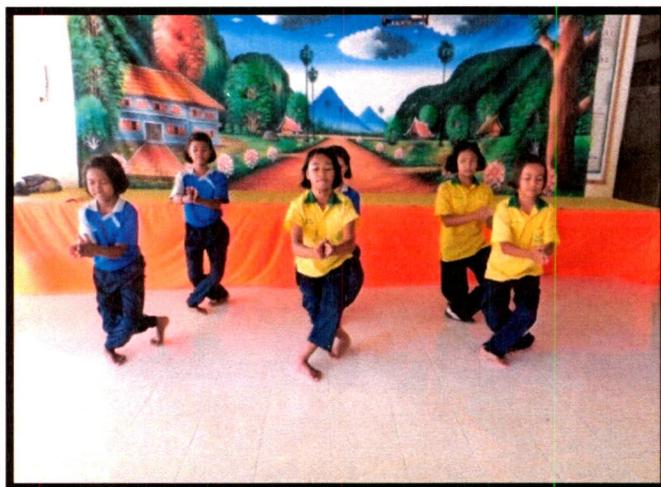
อธิบายท่ารำ ผู้รำยืนด้วยเท้าซ้าย เท้าขวาวางหลังเปิดส้นเท้า มือทั้งสองตั้งวง
ข้างลำตัวระดับไหล่ ปลายมือเสมอไหล่

ภาพที่ ๑๖๗ ทำพิสมัย (ที่มา : ธรรมเนียม นิคมรัตน์)

ท่าที่ ๙ ทำพิสมัย

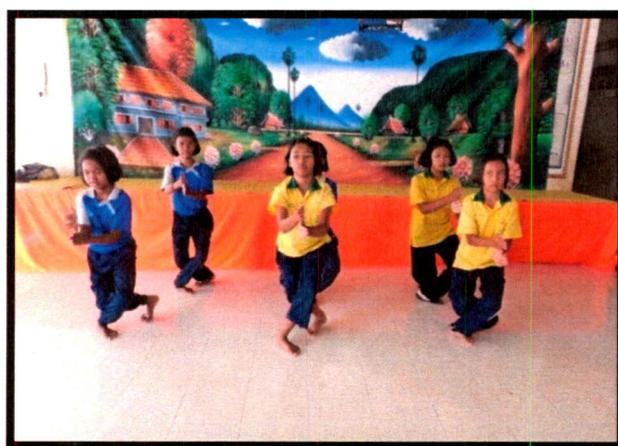
อธิบายท่ารำ ผู้รำยืนด้วยเท้าซ้าย เท้าขวาวางหลังเปิดส้นเท้า มือทั้งสองแบมือคว่ำ
ระดับอกแล้วค่อยแบมือหงายขึ้น

ภาพที่ ๑๖๘ ทำร่วม (ที่มา : ธรรมนิศย์ นิคมรัตน์)

ท่าที่ ๑๐ ทำร่วม

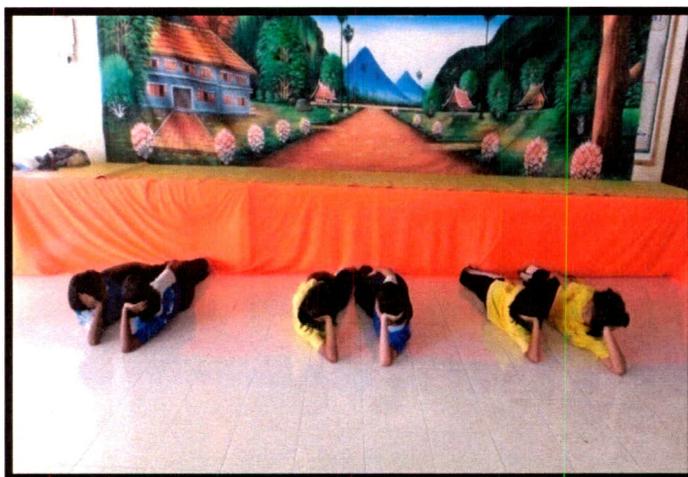
อธิบายท่ารำ ผู้รำยืนด้วยเท้าซ้าย เท้าขวาวางหลังเปิดสันเท้า มือทั้งสองแบมือตะแคง
ประกบกันระดับอก

ภาพที่ ๑๖๙ ทำเรียง (ที่มา : ธรรมนิศย์ นิคมรัตน์)

ท่าที่ ๑๑ ทำเรียง

อธิบายท่ารำ ผู้รำยืนด้วยเท้าซ้าย เท้าขวาวางหลังเปิดสันเท้า มือทั้งสองแบมือตะแคง
กางนิ้วออกวางมือซ้อนกันให้มือซ้ายอยู่ด้านล่าง มือขวาวอยู่ด้านบน
ระดับอก

ภาพที่ ๑๖๐ ทำเคียงหมอน (ที่มา : ธรรมนิศย์ นิคมรัตน์)

ท่าที่ ๑๒ ทำเคียงหมอน

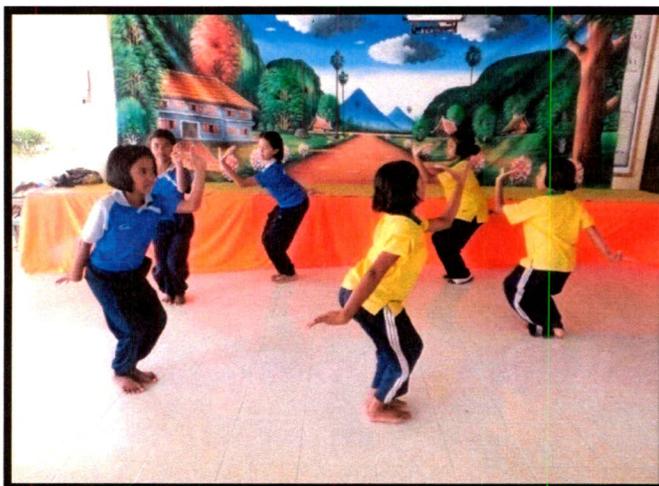
อธิบายท่ารำ ผู้รำทั้งสองนอนตะแคงหันหน้าเข้าหากัน มือซ้ายแบมือหงายรองศีรษะ มือขวาางแนบกับลำตัว

ภาพที่ ๑๖๑ ท่าต่างกัน (ที่มา : ธรรมนิศย์ นิคมรัตน์)

ท่าที่ ๑๓ ท่าต่างกัน

อธิบายท่ารำ ผู้รำด้านหลังยืน ลงฉาก มือทั้งสองตั้งวงเขาควย ผู้รำด้านหน้า นั่งทรงตัวบนเข่าซ้าย เท้าขวาางหลังกระดกเท้าขึ้น มือทั้งสอง ยกเขาควย

ภาพที่ ๑๗๒ ทำหั้นเป็นมอน (๑) (ที่มา : ธรรมนิศย์ นิคมรัตน์)

ท่าที่ ๑๔ ทำหั้นเป็นมอน (๑)

อธิบายท่ารำ ผู้รำยืน ย่อเข่า มือซ้ายตั้งวงระดับหน้า มือขวาจับส่งหลังแขนตั้ง
หันหน้าตามวง เคลื่อนตัวเป็นวงกลม

ภาพที่ ๑๗๓ ทำหั้นเป็นมอน (๒) (ที่มา : ธรรมนิศย์ นิคมรัตน์)

ท่าที่ ๑๕ ทำหั้นเป็นมอน (๒)

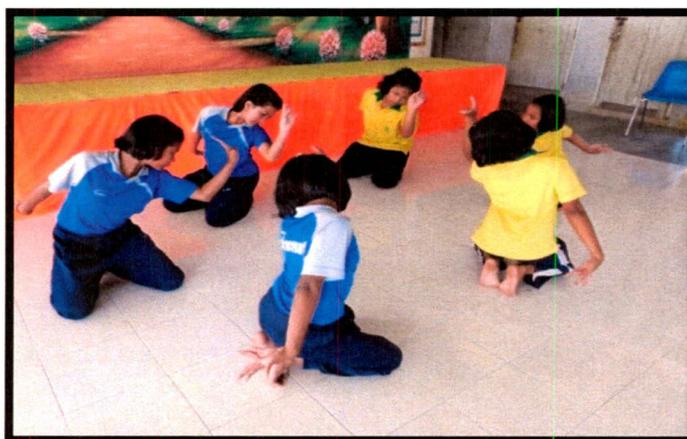
อธิบายท่ารำ ผู้รำยืนด้วยเท้าขวา เท้าซ้ายกระดกเท้าส่งไปด้านหลัง มือทั้งสองตั้งวง
ให้ปลายนิ้วชี้เข้าหากัน ระดับอก หันหน้าเข้าวง หมุนรอบตัวเอง ๑ รอบ

ภาพที่ ๑๗๔ ทำมรคาแขกเต้า (ที่มา : ธรรมนิศย์ นิคมรัตน์)

ท่าที่ ๑๖ ทำมรคาแขกเต้า

อธิบายท่ารำ ผู้รำยืนด้วยเท้าขวา เท้าซ้ายวางหน้าด้วยส้นเท้าเปิดปลายเท้าเล็กน้อย
ย่อเข่า มือซ้ายส่งไปด้านหลังกำนึ่งยกเว้นนิ้วชี้งอ มือขวาแบมือตะแคง
แตะข้อมือซ้าย ระวังอก เคลื่อนเท้าสลับซ้าย ขวา ไปตามวง ๔ จังหวะ

ภาพที่ ๑๗๕ ทำแขกเต้าไชร้อน (ที่มา : ธรรมนิศย์ นิคมรัตน์)

ท่าที่ ๑๗ ทำแขกเต้าไชร้อน

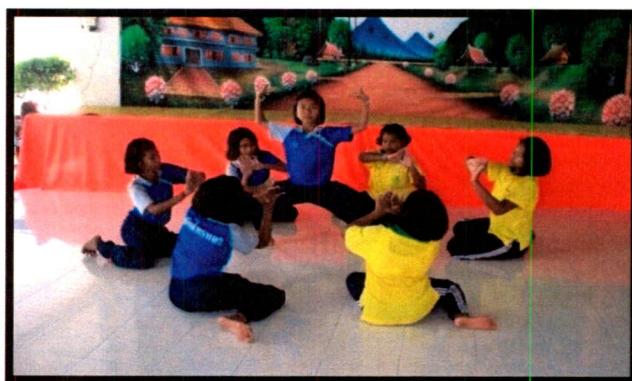
อธิบายท่ารำ ผู้รำนั่งคุกเข่าแยกเข่าออก มือซ้ายตั้งวงด้านข้างลำตัวระดับศอก
มือขวาจับหางแขนตั้งส่งไปด้านหลัง ลำตัวโน้มทามือซ้ายเล็กน้อย
หันหน้าตามวง ปฏิบัติซ้ายขวาอย่างละ ๒ จังหวะ

ภาพที่ ๑๗๖ ทำบิณเข้าร้าง (ที่มา : ธรรมนิศย์ นิคมรัตน์)

ท่าที่ ๑๘ ทำบิณเข้าร้าง

อธิบายท่ารำ ผู้รำคนที่ ๑ นั่งคุกเข่าซ้าย เท้าขวาชันเข้าขึ้น มือซ้ายจับหงายส่งไปด้านหลัง มือขวาจับคว้งอแขนให้ข้อศอกขวาวางบนเข่าขวา แอ่นอก ก้มหน้าไถลมือจับขวา ผู้รำอีก ๕ คนนั่งคุกเข่าแยกเข่าออก ตัวตรง แอ่นอก เชิดหน้า มือทั้งสองงอแขน ตั้งวงระดับสะเอว ผู้รำนั่งเป็นวง หันหน้าเข้าหาวง

ภาพที่ ๑๗๗ ท่ากระต่ายชมจันทร์ (ที่มา : ธรรมนิศย์ นิคมรัตน์)

ท่าที่ ๑๙ ท่ากระต่ายชมจันทร์

อธิบายท่ารำ ผู้รำคนที่ ๑ ยืนลงฉาก ตัวตรง แอ่นอก เชิดหน้า มือทั้งสองซัดเขาคาย ผู้รำอีก ๕ คน นั่งพับเพียบทางด้านซ้าย หันหน้าเข้าหาวง มือทั้งสองงอแขน แแบให้นิ้วหัวแม่มือ นิ้วชี้ชิดกันขยับตามจังหวะซ้าย ขวา แล้วค่อยก้มศีรษะลง

ภาพที่ ๑๗๘ ท่าพระจันทร์ทรงกลด (ที่มา : ธรรมนิศย์ นิคมรัตน์)

ท่าที่ ๒๐ ท่าพระจันทร์ทรงกลด

อธิบายท่ารำ

ผู้รำคนที่ ๑	นั่งคุกเข่าประนมมือ
ผู้รำคนที่ ๒	ลงฉากเขาควยบริเวณด้านหน้า
ผู้รำคนที่ ๓,๔	ลงฉากมือซ้ายและมือขวาตั้งวงเขาควย สำหรับมืออีกข้าง จะต้องจับเข่าผู้รำคนที่ ๕ ไว้
ผู้รำคนที่ ๕	ยืนทรงตัวบนเข่าซ้ายและเข่าขวาของผู้รำคนที่ ๓,๔ มือทั้งสองข้างตั้งวงเขาควย
ผู้รำคนที่ ๖,๗	นั่งคุกเข่าในท่าจี๋นอนน้อยขาซ้ายและขวา สำหรับ มืออีกข้างจะต้องตั้งวงเขาควย

เมื่อผู้รำราบประนมแบบสั้นจนจบบทร้องจะต้องลุกขึ้นสวดสร้อยและรำทำครูในลำดับต่อไป

การรำทำครู

การรำทำครูเป็นกระบวนการรำที่สำคัญ ซึ่งโนราทุกคณะจะใช้ในการแสดงตอนสุดท้ายของการรำแต่ละประเภท ซึ่งถือกันว่าเป็นการระลึกถึงครู หรือทำต้นแบบการรำ ทำครูจะมีจังหวะที่เป็นมาตรฐานเหมือนกันทุกคณะแต่จะแตกต่างกันตามท่ารำแต่ละสายตระกูล ในการนำท่าครูมาใช้ในจังหวะการรำจึงอาจแตกต่างกันในท่ารำ แต่เหมือนกันในจังหวะดนตรี การรำทำครูที่ถ่ายทอดให้นักเรียนเมื่อรำจบกระบวนการรำจะต่อเนื่องด้วยการรำท่าเข้าหลังเวที ประกอบเป็นกระบวนการรำจนจบ

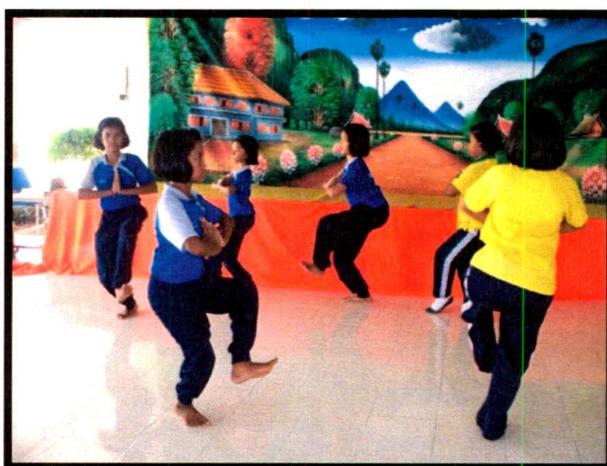
การรำท่าครูประกอบด้วยท่ารำจำนวน ๕ ท่า ได้แก่

๑) ท่าไหว้	๔) ท่าโยนมือ
๒) ท่าจิบข้าง	๕) ท่าเขาควาง
๓) ท่าจิบเสมอหน้า	

กระบวนการรำเพื่อเข้าหลังเวทีประกอบด้วยท่ารำจำนวน ๘ ท่า ได้แก่

๑) ท่าจิบเทียบบ่า	๕) ท่าลงฉากน้อย
๒) ท่าเขาควาง	๖) ท่านั่งไขว้เท้า
๓) ท่าเกล้ามีอนั่ง	๗) ท่าเก็บดินเตี้ย
๔) ท่าทวดดา	๘) ท่าท่องโรง

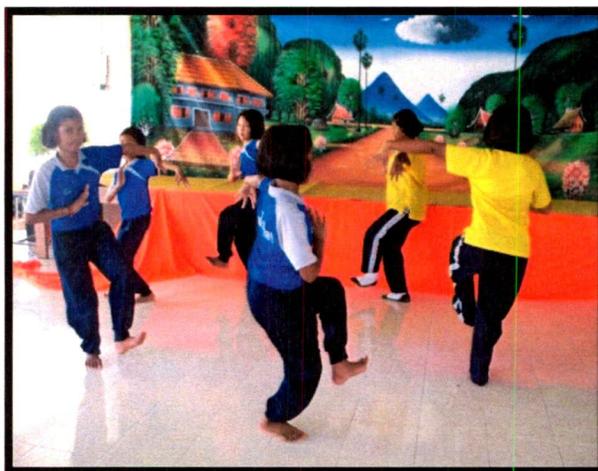
จากกระบวนการรำดังกล่าว สามารถอธิบายท่ารำโดยละเอียดดังต่อไปนี้

ภาพที่ ๑๗๕ ท่าไหว้ (ที่มา : ธรรมนิศย์ นิคมรัตน์)

ท่าครูท่าที่ ๑ ท่าไหว้

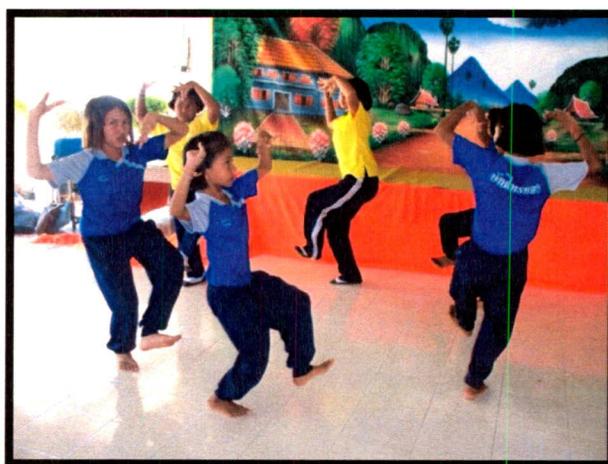
อธิบายท่ารำ ผู้รำยืนทรงตัวด้วยเท้าขวาย่อเข่ายกเท้าซ้ายมาด้านหน้าให้ส้นเท้าซ้ายอยู่ระดับน่องขาขวา ลำตัวตรง แอ่นอก เียดหน้า มือทั้งสองไหว้ระดับอกให้ปลายนิ้วเข้าหาลำตัว

ภาพที่ ๑๘๐ ทำจีบข้าง (ที่มา : ธรรมนิศย์ นิคมรัตน์)

ท่าครูท่าที่ ๒ ทำจีบข้าง

อธิบายท่ารำ ผู้รำยืนด้วยเท้าขวาย่อเข่า ยกเท้าซ้ายมาด้านหน้าให้ส้นเท้าซ้ายอยู่ระดับ
น่องขาขวา ลำตัวตรง แอ่นอก เชิดหน้า มือขวางอแขนตั้งวงระดับอก
มือซ้ายจีบคว่ำแขนตั้งระดับไหล่

ภาพที่ ๑๘๑ ทำจีบเสมอหน้า (ที่มา : ธรรมนิศย์ นิคมรัตน์)

ท่าครูท่าที่ ๓ ทำจีบเสมอหน้า

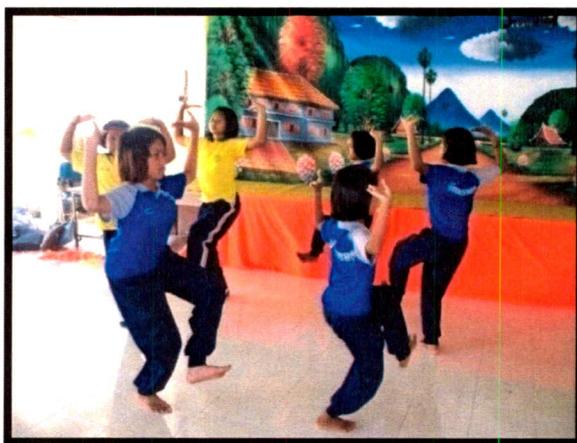
อธิบายท่ารำ ผู้รำยืนด้วยเท้าขวาย่อเข่า ยกเท้าซ้ายมาด้านหน้าให้ส้นเท้าซ้ายอยู่ระดับ
น่องขาขวา ลำตัวตรง แอ่นอก เชิดหน้า มือซ้ายงอแขนจีบคว่ำระดับหน้า
มือซ้ายยกเขาควาง

ภาพที่ ๑๘๒ ทำโยนมือ (ที่มา : ธรรมนิศย์ นิคมรัตน์)

ท่าครูท่าที่ ๔ ทำโยนมือ

อธิบายท่ารำ ผู้รำยืนด้วยเท้าซ้ายย่อเข่า ยกเท้าขวามาด้านหน้าให้ส้นเท้าขวาอยู่ระดับ
น่องขาซ้าย ลำตัวตรง แอ่นอก เชิดหน้า มือทั้งสองแบมือหงายฝ่ามือ
ให้ปลายนิ้วออกด้านข้างหัวแม่มือชี้ขึ้นด้านบน ข้อศอกชิด มือยกขึ้น
ระดับศีรษะ

ภาพที่ ๑๘๓ ท่าเขาควาง (ที่มา : ธรรมนิศย์ นิคมรัตน์)

ท่าครูท่าที่ ๕ ท่าเขาควาง

อธิบายท่ารำ ผู้รำยืนด้วยเท้าขวาย่อเข่า ยกเท้าซ้ายมาด้านหน้าให้ส้นเท้าซ้ายอยู่ระดับ
น่องขาขวา ลำตัวตรง แอ่นอก เชิดหน้า มือทั้งสองยกเขาควาง

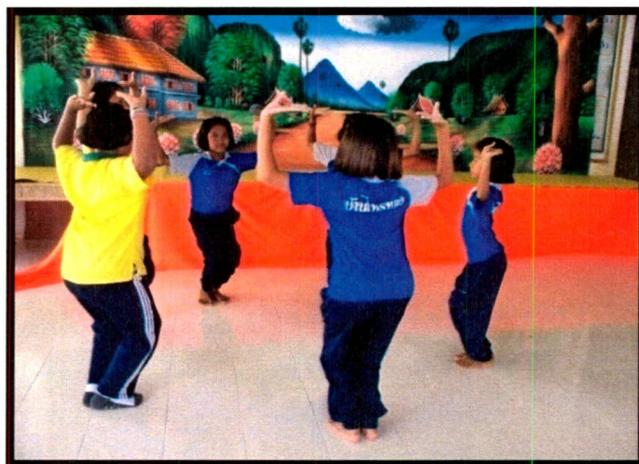
กระบวนการรำ เพื่อสู่หลังเวทีที่ต่อเนื่องจากการรำทำครูได้แก่กระบวนการรำต่อไปนี้

ภาพที่ ๑๘๔ ทำจิบเพียงบ่า (ที่มา : ธรรมนิศย์ นิคมรัตน์)

ท่าที่ ๑ ทำจิบเพียงบ่า

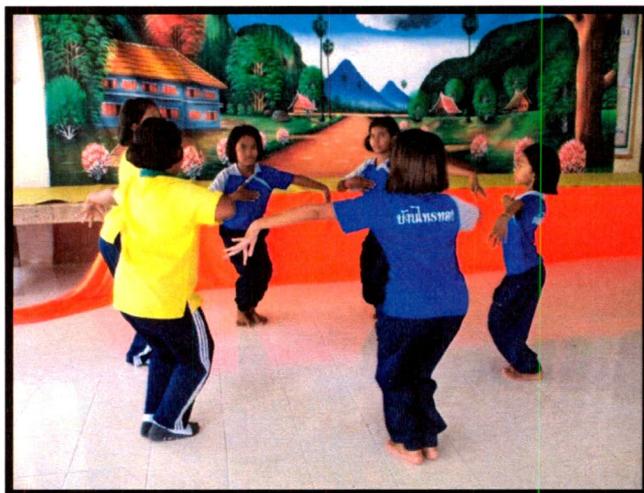
อธิบายท่ารำ ผู้รำ เท้าชิด ย่อเข่า แอ่นอก เียดหน้า หันหน้าเข้าหาวง มือทั้งสองงอแขน จีบข้างลำตัวระดับไหล่ ค่อยๆเก็บเท้าไปทางด้านขวาพร้อมลดมือจิบลงมา แขนตั้งปล่อยมือจิบแล้วตั้งวงยกเขาควาย

ภาพที่ ๑๘๕ ทำเขาควาย (ที่มา : ธรรมนิศย์ นิคมรัตน์)

ท่าที่ ๒ ทำเขาควาย

อธิบายท่ารำ ผู้รำยืน เท้าชิด ย่อเข่า แอ่นอก เียดหน้า หันหน้าเข้าหาวง มือทั้งสองยกเขาควาย ค่อยๆเก็บเท้าไปทางด้านขวา

ภาพที่ ๑๘๖ ทำเคล้ามือ (ที่มา : ธรรมนิศย์ นิคมรัตน์)

ท่าที่ ๓ ทำเคล้ามือ

อธิบายท่ารำ ผู้รำยืน เท้าชิด ย่อเข่า แอ่นอก เชิดหน้า หันหน้าเข้าหาวง มือขวาแบมือ
ตะแอก มือซ้ายจับคว่ำแขนตั้ง ระดับไหล่ ค่อยๆ เก็บเท้าไปทางด้านซ้าย

ภาพที่ ๑๘๗ ท่าเทวดา (ที่มา : ธรรมนิศย์ นิคมรัตน์)

ท่าที่ ๔ ท่าเทวดา

อธิบายท่ารำ ผู้รำยืนลงจาก ตัวตรง แอ่นอก เชิดหน้า มือทั้งสองยกเขาควาง
หันหน้าเข้าหาวง

ภาพที่ ๑๘๘ ท่าลงฉากน้อย (ที่มา : ธรรมนิศย์ นิคมรัตน์)

ท่าที่ ๕ ท่าลงฉากน้อย

อธิบายท่ารำ ผู้รำคุกเข่าขวา เท้าซ้ายวางหน้ายกขาตั้งฉากค่อยๆเก็บเท้ามาทางด้านซ้าย มือซ้ายงอแขนจีบคว่ำระดับหน้า มือซ้ายชัดเขากวาย

ภาพที่ ๑๘๙ ท่านั่งไขว้เท้า ๑ (ที่มา : ธรรมนิศย์ นิคมรัตน์)

ท่าที่ ๖ ท่านั่งไขว้เท้า ๑

อธิบายท่ารำ ผู้รำนั่งเท้าไขว้เท้าซ้ายวางบนเท้าขวา เท้าขวาวางราบกับพื้น ตัวตรง มือทั้งสองจีบคว่ำ แขนคึงมือจีบวางบนเท้าซ้าย หันหน้าเข้าหาวง

ภาพที่ ๑๕๐ ทำนั่งไขว้เท้า ๒ (ที่มา : ธรรมนิศย์ นิคมรัตน์)

ท่าที่ ๓ ทำนั่งไขว้เท้า ๒

อธิบายท่ารำ ผู้รำนั่งเท้าไขว้เท้าซ้ายวางบนเท้าขวา เท้าขวาวางราบกับพื้น ตัวตรง มือทั้งสองงอแขนจับข้างลำตัวระดับไหล่ หันหน้าเข้าหาวง

ภาพที่ ๑๕๑ ทำนั่งไขว้เท้า ๓ (ที่มา : ธรรมนิศย์ นิคมรัตน์)

ท่าที่ ๔ ทำนั่งไขว้เท้า ๓

อธิบายท่ารำ ผู้รำนั่งเท้าไขว้เท้าซ้ายวางบนเท้าขวา เท้าขวาวางราบกับพื้น ตัวตรง มือทั้งสองซัดเขาควาย หันหน้าเข้าหาวง

ภาพที่ ๑๕๒ ทำนั่งไขว้เท้า ๔ (ที่มา : ธรรมนิศย์ นิคมรัตน์)

ท่าที่ ๘ ทำนั่งไขว้เท้า ๔

อธิบายท่า ผู้รำนั่งเท้าไขว้เท้าซ้ายวางบนเท้าขวา เท้าขวาวางราบกับพื้น ตัวตรง มือทั้งสองงอแขนจับไขว้กันระดับหน้า พร้อมเปลี่ยนมือจับและสลับเท้าตามจังหวะ หันหน้าเข้าหาวง

ภาพที่ ๑๕๓ ท่าเก็บดินเตี้ย (ที่มา : ธรรมนิศย์ นิคมรัตน์)

ท่าที่ ๑๐ ท่าเก็บดินเตี้ย

อธิบายท่า ผู้รำนั่งทรงตัวด้วยปลายเท้าทั้งสองเข้าชิด ตัวตรง มือทั้งสองแบหงายฝ่ามือให้ปลายนิ้วออกด้านข้างหัวแม่มือชี้ขึ้นด้านบน ข้อศอกชิด มือยกขึ้นระดับศีรษะ เคลื่อนตัวตามวง

ภาพที่ ๑๕๔ ทำท่องโรง (ที่มา : ธรรมนิศย์ นิคมรัตน์)

ท่าที่ ๑๑ ทำท่องโรง

อธิบายท่ารำ ผู้รำยืนทรงตัวด้วยเท้าทั้งสองฝ่าเท้าวางราบกับพื้นย่อเข่า ตัวตรง แอ่นอก เียดหน้า มือซ้ายยกมือตั้งวงระดับหน้าอแขน มือขวา จีบหางแขนตั้งส่งไปด้านหลังข้างลำตัว หันหน้าตามวง วิ่งเก็บเท้า เข้าหลังเวที

เมื่อผู้รำในท่าท่องโรงเข้าสู่หลังเวที จึงถือได้ว่ากระบวนการรำได้เสร็จสิ้นสมบูรณ์ในรูปแบบของการถ่ายทอดท่ารำพื้นฐานตามลำดับของขนบนิยมการรำโนราที่นิยมฝึกหัดและถ่ายทอดกันโดยทั่วไป

การรำตัวอ่อน

การรำตัวอ่อนหมายถึง การนำท่าตัวอ่อนต่างๆที่มาจากท่าพื้นฐานโนรา และท่าตัวอ่อนที่ครูโนราได้คิดประยุกต์ ท่ารำให้แปลกใหม่สวยงาม มาเรียงร้อยให้เป็นกระบวนการรำที่ต่อเนื่องกัน โดยใช้ดนตรีบรรเลงในจังหวะเพลงโค ท่าตัวอ่อนที่นำมาเรียงร้อยให้เป็นกระบวนการรำขึ้นอยู่กับการสร้างสรรค์ของครูโนราแต่ละท่าน ดังตัวอย่างท่าตัวอ่อนของเยาวชนตำบลโดนคด้วน ต่อไปนี้

การรำตัวอ่อน เป็นกระบวนการรำที่สำคัญและเป็นเอกลักษณ์ ของเยาวชนตำบลโดนคด้วน อำเภอควนขนุน จังหวัดพัทลุง ประกอบด้วยท่ารำตัวอ่อนจำนวน ๑๑ ท่า คือ

ท่าตัวอ่อน ได้แก่

๑) นั่งไขว้เท้า	๘) คลึงแขน
๒) จี้นอน	๙) จี้นอนน้อย (เกี่ยวคาง)
๓) จี้นอนน้อย	๑๐) จี้นอนน้อย (พับขา)
๔) เท้าพาดคอ	๑๑) จี้นอนประยุกต์
๕) จี้นอนประยุกต์	๑๒) จี้นอน (เกี่ยวคาง)
๖) ไทรห้อยนั่ง	๑๓) ไทรห้อยท่าเชื่อม
๗) จี้นอนน้อย (ขาเหยียด)	

จำนวน ๗ ท่า คือ

๑) เปรียบท่า	๕) เคล้ามือ
๒) เปรียบท่า (ย่อเข้า)	๖) เสียดข้างขวา
๓) ไขว้เท้า	๗) เสียดข้างซ้าย
๔) สอดสร้อย	

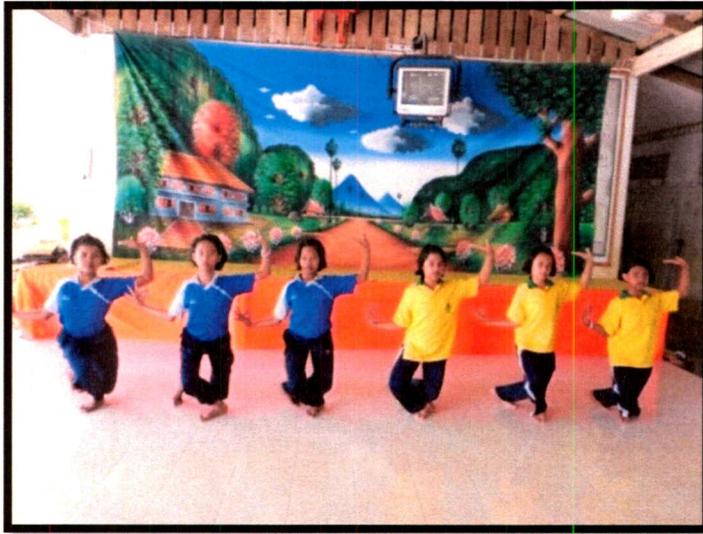
จากภาพดังกล่าวทั้งสองรูปแบบ มีขั้นตอนกระบวนการรำดังทำรำต่อไปนี้

ภาพที่ ๑๕๕ ทำนั่งไขว้เท้า (ที่มา : ธรรมนิศย์ นิคมรัตน์)

ท่าที่ ๑ ทำนั่งไขว้เท้า

อธิบายท่ารำ ผู้รำนั่งคุกเข่าด้วยเท้าซ้าย กระดกปลายเท้าไปด้านหลัง เท้าขวาวางหน้า ไขว้เท้าย่อเข้า เเฉียงออกไปด้านข้างซ้าย แอ่นอกและเชิดหน้าขึ้น มือขวาจีบตึงเหยียดแขนส่งไปด้านหลังวางบนเท้าซ้าย มือซ้ายตั้งวง เขาคววย พร้อมสลับมือจีบเปลี่ยนตามจังหวะประมาณ ๔ จังหวะ

ภาพที่ ๑๘๖ ท่าเปรียบท่า (ย่อเข่า) (ที่มา : ธรรมนิศย์ นิคมรัตน์)

ท่าที่ ๒ ท่าเปรียบท่า (ย่อเข่า)

อธิบายท่ารำ ผู้รำยืนด้วยเท้าขวา เท้าซ้ายวางหลังเปิดส้นเท้าโดยให้เข่าซ้ายวางบน
 น่องของเท้าขวามือขวาจับหงายงอศอกวางข้างลำตัวระดับสะเอว
 ให้ลำแขนส่วนบนตั้งฉากกับลำแขนส่วนล่าง โดยให้ศอกห่างจาก
 ลำตัว ประมาณ ๑ ฝ่ามือ มือซ้ายตั้งวงเขาควย สลับมือจับ
 และมีวงเขาควย ประมาณ ๑ จังหวะ

ภาพที่ ๑๘๗ ท่าเปรียบท่า (ที่มา : ธรรมนิศย์ นิคมรัตน์)

ท่าที่ ๓ ท่าเปรียบท่า

อธิบายท่ารำ ผู้รำยืนย่อเข่าด้วยเท้าขวา เท้าซ้ายพับเข่าส่งปลายเท้าเฉียงไปด้านหลัง เเฉียงขวา ปลายเท้ากดลงต่ำ ลำตัวแอ่น ยึดลำตัวโน้มไปด้านหน้า มือขวา ตั้งวงเขาควาย ไบหน้าเขิดขึ้นเล็กน้อย มือขวาจับหงายเหยียดแขนตั้ง ส่งไปวางบนบริเวณปลายเท้าซ้าย มือขวาดังวงเขาควาย สลับมือจับและ มือวงเขาควาย ประมาณ ๔ จังหวะ

ภาพที่ ๑๕๘ ท่าพระสุริยงค์ทรงศักดิ์ประยุกต์ (ที่มา : ธรรมนิศ์ นิกมรัตน์)

ท่าที่ ๔ ท่าพระสุริยงค์ทรงศักดิ์ประยุกต์

อธิบายท่ารำ ผู้รำยืนย่อเข่าด้วยเท้าขวา เท้าซ้ายงอเข่าวางปลายเท้าซ้าย ไขว้บนเข่าขวา ให้กศปลายเท้าซ้ายลง ลำตัวแอ่นอกและโน้มมาด้านหน้า ไบหน้าเขิดขึ้นเล็กน้อย มือซ้ายจับตะเคงเข้าหาลำตัวระดับอก มือขวาดังวงเขาควาย มือซ้ายและมือขวา สลับจับและเขาควาย ๓ จังหวะ

ภาพที่ ๑๘๘ ทำจี๋หนอน (ที่มา : ธรรมนิศย์ นิคมรัตน์)

ท่าที่ ๕ ทำจี๋หนอน

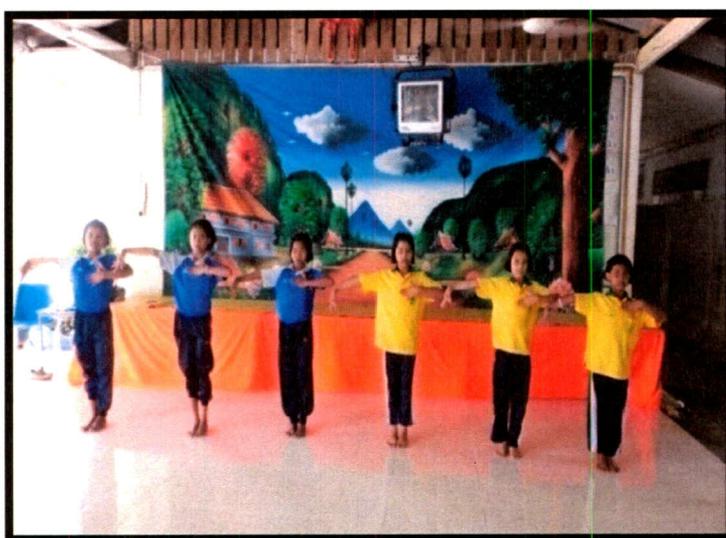
อธิบายท่ารำ ผู้รำยื่นย่อเข่าด้วยเท้าขวา เท้าซ้ายงอเข่ายกออกไปด้านข้าง ให้ปลายเท้าซ้ายสูงระดับศีรษะ มือซ้ายตั้งวงเขาควาง แต่เป็นมือจับให้ปลายเท้าซ้ายเกี่ยวบริเวณเหนือศอกแขนซ้าย มือขวาตั้งวงเขาควาง ลำตัวและศีรษะเอียงไปด้านซ้ายเล็กน้อย มือซ้ายและมือขวาสลับจับ ประมาณ ๘ จังหวะ

ภาพที่ ๒๐๐ ท่าสอดสร้อย (ที่มา : ธรรมนิศย์ นิคมรัตน์)

ท่าที่ ๖ ท่าสอดสร้อย

อธิบายท่ารำ ผู้รำยื่นย่อเข่าด้วยเท้าขวาเท้าซ้ายกระดกปลายเท้าย่อเข่ากระดกส่งไปด้านหลัง ใ้ปลายเท้าอยู่ระดับสะโพก มือซ้ายจับศอกขวา วางค้ำหน้าระดับสายตา มือขวาเขากวาย ผู้รำจะต้องวางเท้าซ้ายลงบนพื้นด้านหลัง พร้อมกับย่อเข่าทั้งสองข้างหมุนรอบตนเอง ๑ รอบ มือขวาจะต้องลดมือลงมาระดับสะเอว และค่อยๆ สอดมือขึ้นระหว่างมือจับเมื่อหมุนมาอยู่ด้านหน้า

ภาพที่ ๒๐๑ ท่าเคล้ามือ (ที่มา : ธรรมนิศย์ นิคมรัตน์)

ท่าที่ ๗ ท่าเคล้ามือ

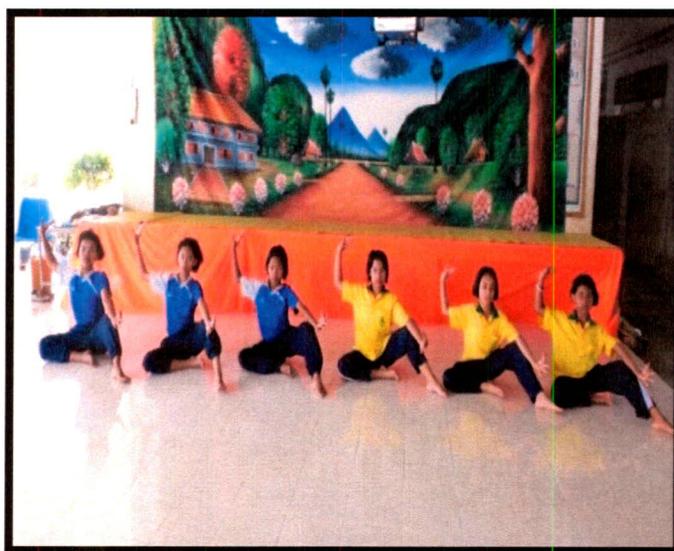
อธิบายท่ารำ ผู้รำยืนตรงเท้าชิด แล้วค่อย ๆ ย่อเข่าลง มือซ้ายแบมือเตะออก ปลายมือขวาส่งไปด้านข้างขวาแขนตึง ทำสลับกับมือซ้าย โดยวางมือแบมาวางใต้แขนขวา ลากจากต้นแขนไปยังปลายแขน และเปลี่ยนจากมือแบ เป็นมือจับ ส่งออกไปด้านข้างมือขวา เปลี่ยนเป็นมือแบเตะออกและลากเลื่อนไปทางจับซ้าย

ภาพที่ ๒๐๒ ทำจี๋หนอนน้อย (ที่มา : ธรรมนิศย์ นิกมรัตน์)

ท่าที่ ๘ ทำจี๋หนอนน้อย

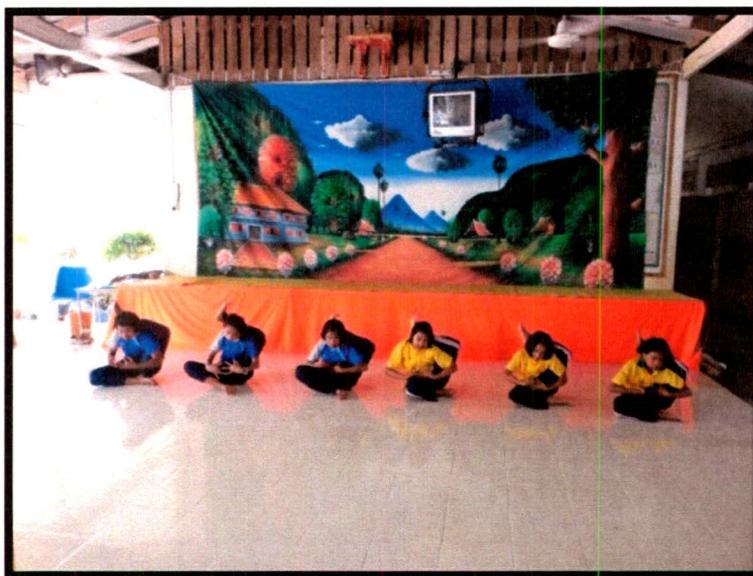
อธิบายท่ารำ ผู้รำนั่งคุกเข่า แยกเข่าออกด้านข้าง ให้เท้าขวายกขึ้นตั้งตรงด้านข้าง ลำตัว เอนลำตัวและ วางศีรษะลงบนฝ่าเท้าด้านขวาหน้ามองตรง มือ ขวาจับตะแคงวางใต้ฝ่าเท้าให้มือจับเข้าหาลำตัว มือซ้ายตั้งวงเขาควาง สลับมือจับและชั้ดท่าเขาควาง ๕ จังหวะ

ภาพที่ ๒๐๓ ท่าเสด็จเอื้องข้างซ้าย (ที่มา : ธรรมนิศย์ นิกมรัตน์)

ท่าที่ ๘ ท่าเสด็จเยื้องข้างซ้าย

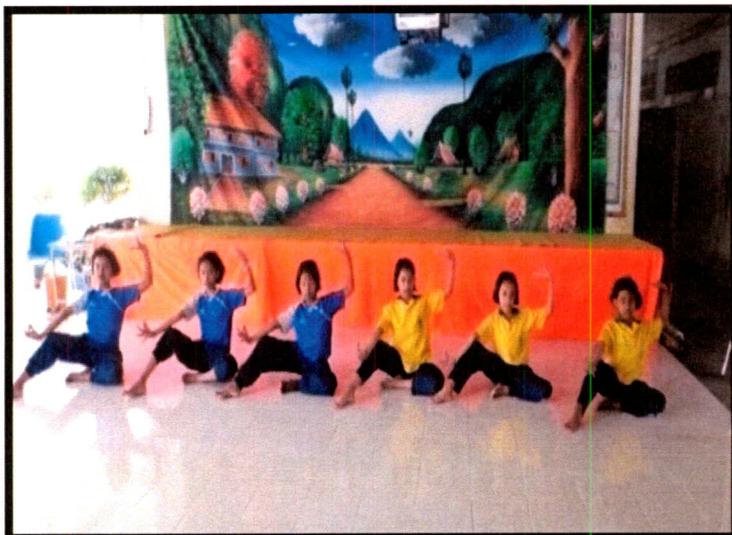
อธิบายท่ารำ ผู้รำนั่งขัดสมาธิด้วยเท้าขวา แยกเท้าซ้ายงอเข้าเหยียดปลายเท้าออกไป ด้านข้างซ้าย ถ้าตัวยืดตรงโน้มไปด้านหน้าเล็กน้อย มือซ้ายจับหงาย เหยียดแขนตั้งวางมือจับบนเข่าซ้าย มือขวาชด์ท่าเขาควาง มือซ้ายและมือขวาสลับจับและตั้งวง ๓ จังหวะ

ภาพที่ ๒๐๔ ท่าเท้าพาดคอ (ซ้าย) (ที่มา : ธรรมนิศย์ นิคมรัตน์)

ท่าที่ ๑๐ ท่าเท้าพาดคอ (ซ้าย)

อธิบายท่ารำ ผู้รำนั่งขัดสมาธิด้วยเท้าขวาแยกเข่าออกไปด้านข้างขวา เท้าซ้ายงอเข้า ยกปลายเท้าพาด บริเวณด้านหลังศีรษะ เชิดหน้าขึ้น มือทั้งสองข้าง จับหงายบริเวณด้านหน้าระดับสะเอว กระดกเท้าซ้ายพร้อมกับวาดมือขึ้นเป็นเขาควางสลับมือจับ ๘ จังหวะ

ภาพที่ ๒๐๕ ทำเสด็จเยื้องข้างขวา (ที่มา : ธรรมนิศย์ นิกมรัตน์)

ท่าที่ ๑๑ ทำเสด็จเยื้องข้างขวา

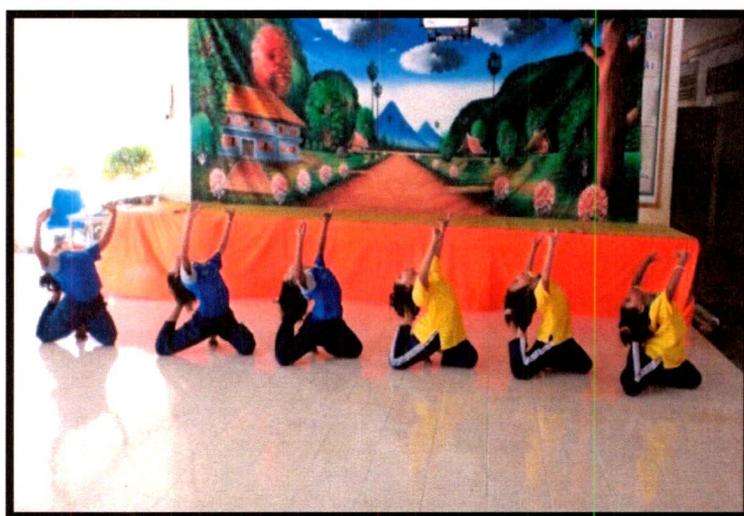
อธิบายท่ารำ ผู้รำนั่งขัดสมาธิด้วยเท้าซ้าย เท้าขวาเหยียดขวามาด้านข้างขวา งอเข่าเล็กน้อยลำตัวยืดตรง โนมมาด้านหน้าเล็กน้อย เชิดหน้าขึ้น มือขวาจับหางแขนตั้ง วางมือลงบนเข่าขวา มือซ้ายตั้งวงเขาควาง มือขวาและมือซ้ายสลับมือจับและเขาควาง ๓ จังหวะ

ภาพที่ ๒๐๖ ท่าเท้าพาดคอ (ที่มา : ธรรมนิศย์ นิกมรัตน์)

ท่าที่ ๑๒ ท่าเท้าพาดคอ

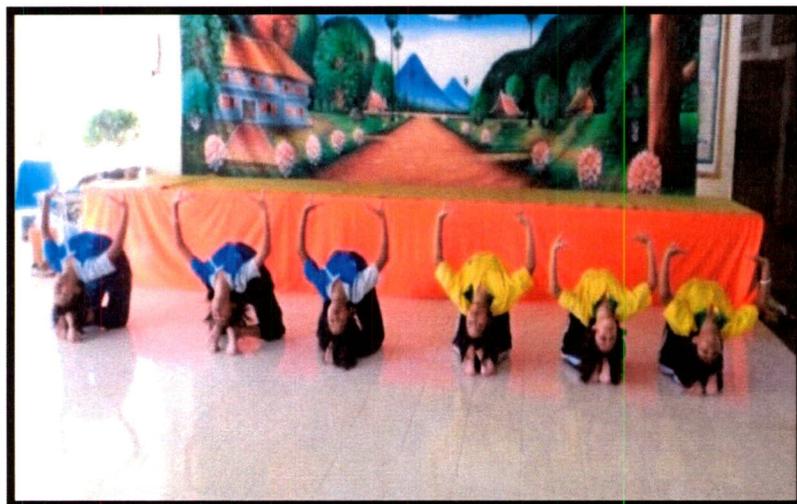
อธิบายท่า ผู้ร่ำนั่งขัดสมาธิด้วยเท้าซ้าย แยกเข่าออกไปทางด้านซ้าย งอเข่า
ยกปลายเท้าขึ้นมาพาดบริเวณด้านหลังศีรษะ เชิดหน้าขึ้น
มือขวาจับหางย ตั้งมือบริเวณชายพก มือซ้ายตั้งวงบริเวณชายพก
เช่นเดียวกัน สลับมือจับและมือวง ๘ จังหวะ

ภาพที่ ๒๐๗ ท่าเท้าพาดคอ (ที่มา : ธรรมนิศย์ นิคมรัตน์)

ท่าที่ ๑๓ ท่าขึ้นนอนน้อยประยุกต์

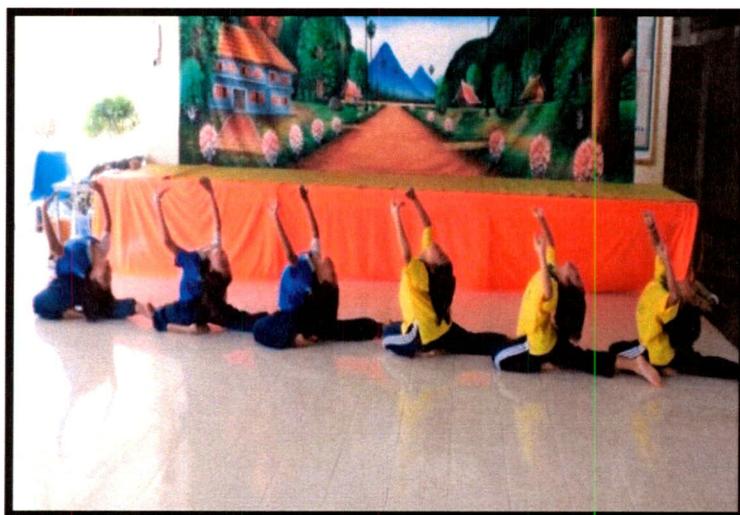
อธิบายท่า ผู้ร่ำนั่งคุกเข่าด้วยขาซ้าย หันไปทางด้านข้างซ้ายเท้าขวาส่งไปด้านหลัง
ให้กระดูกปลายเท้าตั้งขึ้น ถ้าตัวเอนมาด้านหน้าพร้อมกับวางศีรษะ
ลงบนเท้าขวาที่กระดูก มือทั้งสองข้างตั้งวงเขาควย สลับมือจับและ
มือเขาควย ๘ จังหวะ

ภาพที่ ๒๐๘ ท่าไทรห้อยน่อง (ที่มา : ธรรมนิศย์ นิคมรัตน์)

ท่าที่ ๑๔ ท่าไทรห้อยน่อง

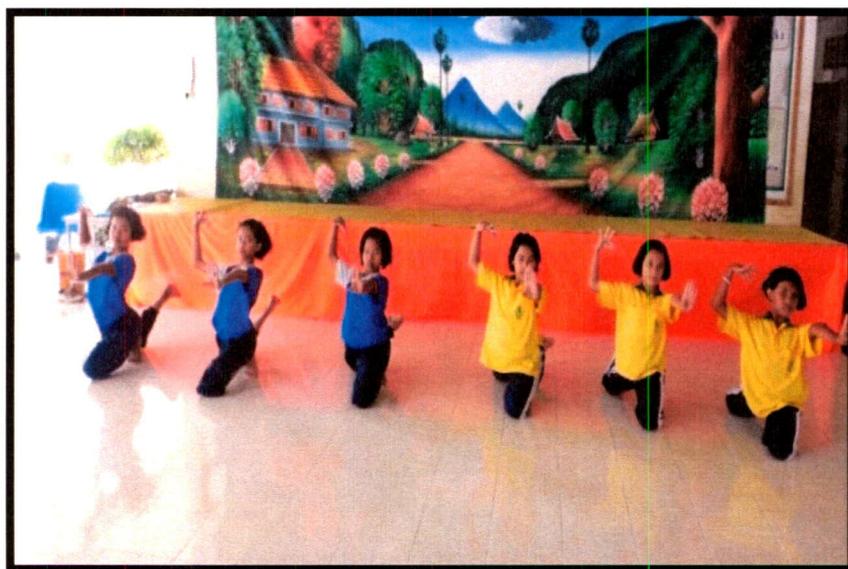
อธิบายท่า ผู้รำนั่งคุกเข่าวางปลายเท้าและลำตัวด้านหลัง มาค้ำหน้าเวที พร้อมกับยกลำตัวสูงขึ้น ผู้ร่าจะต้องแอ่นลำตัวและศีรษะมาวางบนข้อเท้าทั้งสองข้าง ยกลำตัวให้แอ่น โคงสูงขึ้น มือทั้งสองข้าง ตั้งวงเขาควาง สลับมือจับและมือเขาควาง ๘ จังหวะ

ภาพที่ ๒๐๙ ท่าชี้हनน้อย (จาเหยียด) (ที่มา : ธรรมนิศย์ นิคมรัตน์)

ท่าที่ ๑๕ ทำจี๋หนอนน้อย (ขาเหยียด)

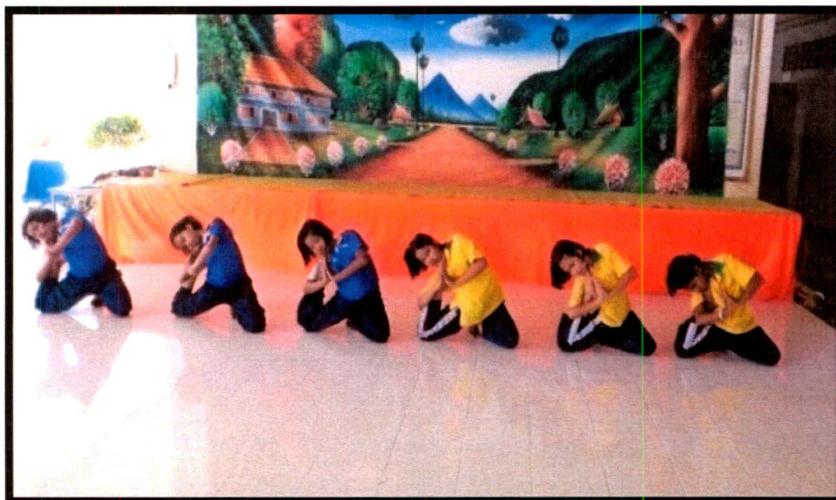
อธิบายท่ารำ ผู้รำนั่งคุกเข่าซ้ายปลายเท้าเรียบติดกับพื้น หันลำตัวมาทางด้านขวา ขาขวาเหยียดตั้งส่งไปด้านหลังให้ปลายเท้าเรียบติดกับพื้นเช่นเดียวกัน ลำตัวแอ่นไปด้านหลังให้ศีรษะวางบนโคนขาขวา มือขวาตั้งวงเขาควาย สลับมือจับละมือเขาควาย ๘ จังหวะ

ภาพที่ ๒๑๐ ท่าคลึงแขน (ที่มา : ธรรมนิศย์ นิคมรัตน์)

ท่าที่ ๑๖ ท่าคลึงแขน

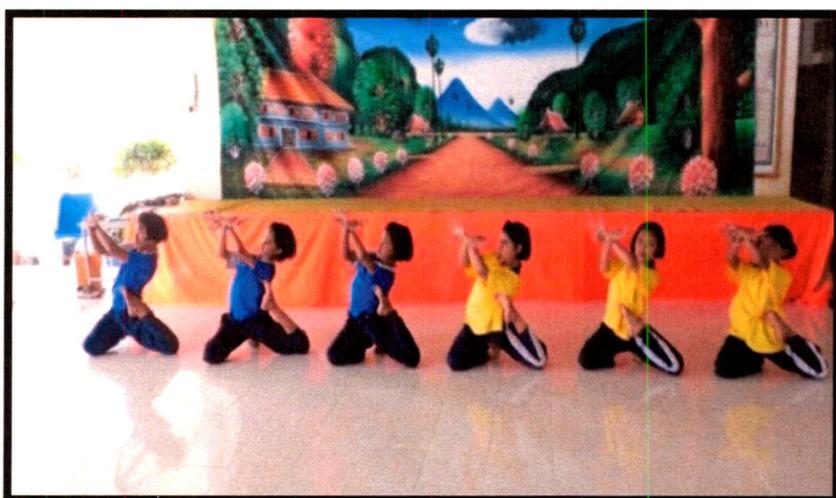
อธิบายท่ารำ ผู้รำนั่งคุกเข่าด้วยเท้าซ้าย เท้าขวาส่งไปด้านหลังพร้อมกระดก ปลายเท้าขึ้น มือขวาเขาควายมือ ซ้ายตั้งมือพร้อมกับเหยียดแขนตั้ง ส่งไปด้านหลังระดับสายตา พลิกท้องแขนซ้ายขึ้นลง ๘ จังหวะ

ภาพที่ ๒๑๑ ทำจี้หนอนน้อย (เกี่ยวคาง) (ที่มา : ธรรมนิศย์ นิคมรัตน์)

ท่าที่ ๑๗ ทำจี้หนอนน้อย (เกี่ยวคาง)

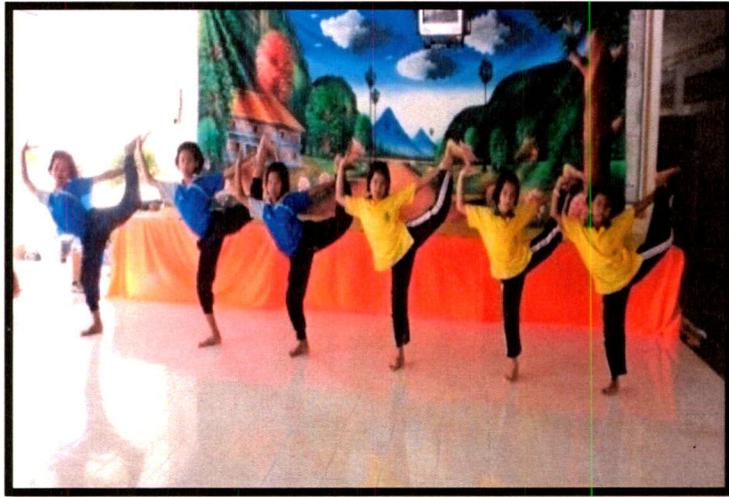
อธิบายท่า ผู้รำนั่งคุกเข่า แยกเท้าซ้ายและเท้าขวาออกไปด้านข้างให้มากที่สุด กระดกเท้าขวาขึ้นมาตั้ง ลำตัวแอ่นมาด้านข้างขวา ให้ปลายเท้าขวาเกี่ยวบริเวณใต้คาง มือทั้งสองข้างประนมมือตรงบริเวณปลายเท้า ขยับข้อมือ ๘ จังหวะ

ภาพที่ ๒๑๒ ทำจี้หนอนน้อย (พับขา) (ที่มา : ธรรมนิศย์ นิคมรัตน์)

ท่าที่ ๑๘ ท่าจี๋หนอนน้อย (พับขา)

อธิบายท่ารำ ผู้รำนั่งคุกเข่าแยกเท้าซ้ายออกไปด้านซ้าย นำปลายเท้าซ้ายมาเกี่ยวบริเวณหน้าท้อง พร้อมกับกดสะเอวและโน้มลำตัวลงไปทางด้านซ้าย มือขวาจับคว่ำ มือซ้ายจับหงายบริเวณใบหน้า หมุนมือสลับจับซ้าย ขวา ๓ จังหวะ

ภาพที่ ๒๑๓ ท่าจี๋หนอนประยุกต์ (ที่มา : ธรรมนิศย์ นิคมรัตน์)

ท่าที่ ๑๙ ท่าจี๋หนอนประยุกต์

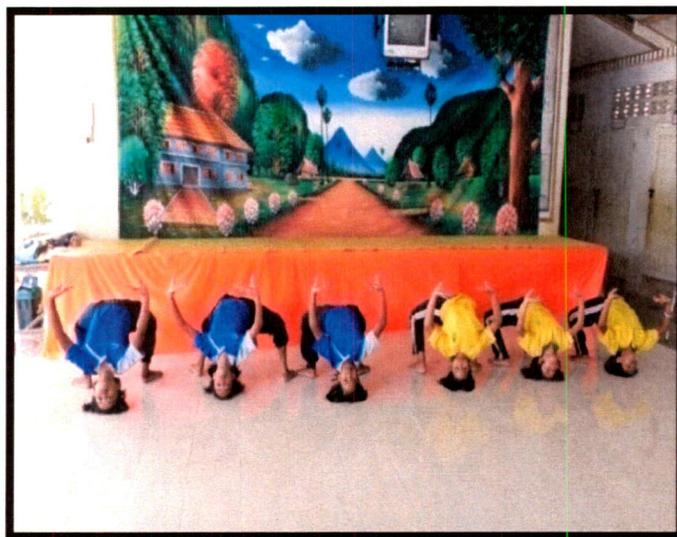
อธิบายท่ารำ ผู้ร่ายยืนย่อเข่าด้วยเท้าขวา เท้าซ้ายงอเข่ายกปลายเท้าส่งออกไปด้านข้าง ให้สูงเหนือศีรษะ มือซ้ายจับบริเวณข้อเท้าซ้ายแขนตั้ง มือขวาดึงวงเขากวายและสลับมือจับ ๘ จังหวะ

ภาพที่ ๒๑๔ ทำจี๊หนอนน้อยเกี่ยวคาง (พับขา) (ที่มา : ธรรมนิตย์ นิคมรัตน์)

ท่าที่ ๒๐ ทำจี๊หนอนเกี่ยวคาง

อธิบายท่ารำ ผู้รำยื่นย่อเข้าด้วยเท้าขวา เท้าซ้ายงอเข้าและนำปลายเท้ามาเกี่ยวบริเวณใต้คาง ศีรษะกคต่ำลงให้ปลายคางกคปลายเท้าไว้ มือขวาตั้งวงเขาควาง มือซ้ายตั้งวงเขาควางมือจับ สลับซ้าย ขวา ๘ จังหวะ

ภาพที่ ๒๑๕ ท่าไทรห้อย (ที่มา : ธรรมนิตย์ นิคมรัตน์)

ท่าที่ ๒๑ ท่าไทรห้อย

อธิบายท่าท่า ผู้ร่ายยืนหันด้านหลังสู่เวทีพร้อมกับแอ่นลำตัวและศีรษะลงไปด้านหลัง จนศีรษะจรดพื้น ยืดลำคอและลำตัวให้โค้งสูงขึ้น มือทั้งสองข้างตั้งวง เขาควาย และสลับมือจับ ๘ จังหวะ

การถ่ายทอดการบรรเลงดนตรี ครั้งที่ ๒

การบรรเลงดนตรีโนราเพื่อประกอบการแสดง เป็นสิ่งสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องใช้บรรเลงประกอบการแสดง เพราะการแสดงโนราทางภาคใต้เน้นกระบวนการรำ การร้องประกอบจังหวะด้วยตัวศิลปินผู้แสดงไปพร้อม ๆ กัน เพื่อจะได้ศิลปะการรำ การร้องและการบรรเลงดนตรีควบคู่กันไปจนเป็นเอกลักษณ์ ดังนั้นโนราทุกคณะ จะใช้ดนตรีบรรเลงประกอบการแสดงทุกครั้ง ปฏิบัติสืบต่อกันมาเป็นขนบนิยมในการแสดงซึ่งจะแตกต่างจากการแสดงนาฏศิลป์ไทย ที่สามารถใช้เทพ ซี่ดี เปิดประกอบการแสดงสำหรับ การแสดงโนราจะปฏิบัติได้เมื่อมีความจำเป็นเฉพาะกลุ่มจริงๆ เท่านั้น แต่ก็ไม่นิยมกันในการแสดงของคณะโนราทั่วไป

ดังนั้น เมื่อโรงเรียนแต่ละโรงเรียน นำนักเรียนมาฝึกรำโนราครูจะแนะนำนักเรียนให้ฝึกดนตรีควบคู่กันไปด้วย ซึ่งแต่ละโรงเรียนจะต้องใช้ความพยายามในการจัดเตรียมเครื่องดนตรีประกอบการฝึกอบรมด้วยตนเอง โรงเรียนที่เข้าร่วมฝึกอบรม จะนำนักเรียนมาฝึกดนตรี โรงเรียนละประมาณ ๔-๕ คน ยกเว้นนักเรียนเป่าปี่จะปรากฏน้อยมาก เพราะต้องใช้เวลาฝึกมากกว่าปกติ และนักเรียนที่มีสภาพร่างกายแข็งแรงสามารถฝึกการระบำลมได้มีน้อย โรงเรียนจึงนิยมนำนักเรียนมาฝึกจังหวะทับ กลอง โหม่ง ฉิ่ง แตระ ในการฝึกอบรมมีวิธีการฝึกแยกจากการฝึกโนราเป็นขั้นพื้นฐานดังนี้

๑. จัดนักเรียนนั่งเป็นกลุ่มตามโรงเรียนและเครื่องดนตรี ที่จะฝึกปฏิบัติ

ภาพที่ ๒๑๖ การแบ่งกลุ่มตามโรงเรียน (ที่มา : ชรรมนิตย์ นิคมรัตน์)

๒. อธิบายความเป็นมาและความสำคัญ บทบาทของดนตรีในการบรรเลงประกอบ การแสดง

ภาพที่ ๒๑๗ วิทยากรอธิบายความสำคัญของเครื่องดนตรี (ที่มา : ชรรมนิตย์ นิคมรัตน์)

๓. วิทยากรดนตรีสาธิตการบรรเลง ลักษณะของเสียงเครื่องดนตรีแต่ละประเภท

ภาพที่ ๒๑๘ วิทยากรสาธิตการบรรเลง
(ที่มา : ธรรมนิศย์ นิคมรัตน์)

๔. วิทยากรดนตรีบรรเลงการประสมวงเบื้องต้นแบบต่างๆ โดยให้นักเรียนฟังและสังเกตการบรรเลง

ภาพที่ ๒๑๙ การสาธิตการบรรเลง
(ที่มา : ธรรมนิศย์ นิคมรัตน์)

๕. การฝึกบรรเลงแยกตามลักษณะเครื่องดนตรี ในจังหวะพื้นฐานต่างๆ จนเกิดความชำนาญ

ภาพที่ ๒๒๐ การฝึกบรรเลงตามวิทยากร
(ที่มา : ธรรมนิศย์ นิคมรัตน์)

๖. การบรรเลงประสมวงร่วมกับเครื่องดนตรีแต่ละชิ้น เช่น ทับกับกลอง โหม่งกับฉิ่ง ทับกลอง โหม่ง ฉิ่งและแตระ เป็นต้น

ภาพที่ ๒๒๑ การบรรเลงประสมวง
(ที่มา : ธรรมนิศย์ นิคมรัตน์)

๗. การบรรเลงร่วมกันทั้งวงได้แก่ทับ กลอง โหม่ง ฉิ่งและแตระ โดยวิทยากรบรรเลงเครื่องดนตรีหลักแต่ละชิ้นภายในวง ร่วมกับนักเรียนฝึกใหม่โดยการเล่นประสมวงร่วมกัน

ภาพที่ ๒๒๒ การบรรเลงร่วมกัน
(ที่มา : ชรรมนิตย์ นิคมรัตน์)

๘. การบรรเลงร่วมกับนักดนตรีเป่าปี่ของวิทยากร โดยมีครูเป็นผู้ควบคุมดูแล

ภาพที่ ๒๒๓ การบรรเลงร่วมกับวิทยากร
(ที่มา : ชรรมนิตย์ นิคมรัตน์)

๙. การบรรเลงประกอบจังหวะการรำ ในบางจังหวะเป็นเบื้องต้นเช่น เพลงโค เพลงครู

ภาพที่ ๒๒๔ การบรรเลงประกอบจังหวะเบื้องต้น
(ที่มา : ธรรมนิศย์ นิคมรัตน์)

๑๐. การบรรเลงประกอบกระบวนกรำตามขั้นตอนทั้งหมด

ภาพที่ ๒๒๕ การบรรเลงประกอบกรำ
(ที่มา : ธรรมนิศย์ นิคมรัตน์)

๑๑. การบรรเลงประกอบการรำและการร้องในบทครูสอน บทสอนรำและบทปฐม

ภาพที่ ๒๒๖ การบรรเลงประกอบบทประณม
(ที่มา : ธรรมนิศย์ นิคมรัตน์)

เมื่อนักเรียนฝึกทักษะการบรรเลงดนตรีจนชำนาญ ก็จะทำให้บรรเลงร่วมกับครูและบรรเลงประกอบการรำการสอนตลอดระยะเวลาการฝึกอบรม ซึ่งเป็นการบรรเลงร่วมกันทั้งหมดและบรรเลงแยกตามความพร้อมของนักดนตรีแต่ละโรงเรียน พร้อมกับแก้ไขปัญหาและทักษะการบรรเลงในวันที่ ๓-๔ ของการฝึกอบรม เมื่อร่วมบรรเลงประกอบการเรียนการสอนเช่น การบรรเลงจังหวะเร็วเกินไป การฟังเสียงทับไม่ชัดเจน ทักษะการตีกลอง การรับบท เป็นต้น

จากการฝึกอบรมทักษะการบรรเลงดนตรีโนรา นักเรียนที่มีสุขภาพร่างกายแข็งแรงจะมีความอดทนในการตีทับ ตีกลอง เนื่องจากนั่งขัดสมาธิานๆและต้องใช้พลังกำลังและความแข็งแรงของฝ่ามือและแขน จะเป็นนักเรียนในชั้นประถมปีที่ ๕-๖ นักเรียนที่ร่างกายเล็ก ขอบบาง ความแข็งแรงมีน้อย ถ้าหากมาฝึกตีทับและกลองน้ำหนักของเสียงจะไม่ดังสมบูรณ์ชัดเจน นักเรียนกลุ่มนี้นิยมตีโหม่งฉิ่งและแตระ จะอยู่ในระดับประถมปีที่ ๓-๔ ซึ่งเป็นนักเรียนผู้ชายเป็นส่วนใหญ่ มีนักเรียนผู้หญิงมีเพียง ๑-๒ คน แต่การฝึกหัดไม่สม่ำเสมอ นักเรียนจะปฏิบัติได้ดีเมื่อมีครูประจำโรงเรียนควบคุมร่วมกันและจะตามผู้นำดนตรีภายในกลุ่มและชอบอวดพลังกำลังและแสดงออกถึงความสนุกสนาน ในการตีจังหวะเพลง โศ เพลงนาถและตอนลงเครื่องดนตรีก่อนจบ ซึ่งจะชอบตีให้เสียงดังกว่าปกติ

กลวิธีการถ่ายทอดกระบวนการรำโนราสำหรับเยาวชนตำบลโดนดด้วน

การถ่ายทอดกระบวนการรำกับนักเรียนจำนวนมาก จะต้องอาศัยความชำนาญของวิทยากรและผู้ช่วยวิทยากรในการฝึกอบรมที่จะช่วยเป็นต้นแบบและเป็นผู้ช่วยผู้ควบคุมดูแลนักเรียนให้มีโอกาสรับความรู้ และเทคนิคการรำจากวิทยากรได้มากที่สุด

๑. การปฏิบัติตามกระบวนการรำของวิทยากร คือการให้วิทยากรและผู้ช่วยวิทยากรที่มีกระบวนการรำและร้องที่สวองามไพเราะ รำอยู่ด้านหน้าและใกล้ชิดกับนักเรียนทุกกลุ่ม ให้นักเรียนเลียนแบบลีลาการรำ ถอดแบบให้เหมือนมากที่สุด เน้นการปฏิบัติตามกลุ่มใหญ่ที่มีความพร้อมเพรียงของวิทยากร ที่มีฝีมือการรำระดับเดียวกันทั้งหมด นักเรียนที่เลียนแบบจะได้ทำรำที่สวองามใกล้เคียงเหมือนกันทุกคน

ภาพที่ ๒๒๗ การปฏิบัติตามวิทยากร
(ที่มา : ธรรมนิศย์ นิคมรัตน์)

๒. การปรับปรุงแก้ไขข้อบกพร่อง เมื่อนักเรียนรำในแต่ละท่า ปรากฏท่าใดท่าหนึ่งรำไม่สวอง ปฏิบัติไม่ถูกต้อง รีบแก้ไขทันทีและปฏิบัติให้นักเรียนดูจนเข้าใจและเกิดความชำนาญ จึงรำต่อเนื่องในบทหรือทำรำทำต่อไป

ภาพที่ ๒๒๘ การดูแลปรับปรุงแก้ไขท่ารำ
(ที่มา : ธรรมนิศย์ นิคมรัตน์)

๓. การรำเป็นกลุ่ม การรำแต่ละบทจะมีผู้ช่วยวิทยากรและนักเรียนรำร่วมกันเป็นกลุ่ม ดังนั้นบางท่ารำผู้ช่วยวิทยากรจะเป็นผู้นำ และในบางท่าจะเปิดโอกาสให้สมาชิกในกลุ่มเป็นผู้นำ เพื่อให้เกิดทักษะและความมั่นใจ โดยมีผู้ช่วยวิทยากร คอยกำกับและแนะนำท่ารำเพิ่มเติม

ภาพที่ ๒๒๙ การเป็นส่วนร่วมในการรำ
(ที่มา : ธรรมนิศย์ นิคมรัตน์)

๔. การให้ทดลองปฏิบัติทำร่าพร้อมกันที่ละกลุ่ม เป็นการแบ่งกลุ่มนักเรียนตามลักษณะของรูปร่างแถว หรือระบुकกลุ่มโรงเรียน กลุ่มละไม่เกิน 6 คน ปฏิบัติทำร่า สาธิตความรู้ที่ละกลุ่มจนครบทุกกลุ่ม จะทำให้ทราบลักษณะลีลาการร่าของแต่ละคนชัดเจน และนักเรียนบางคนที่ร่าชำนาญ เมื่อมาสาธิตแต่ละกลุ่มจะตั้งใจร่าและปฏิบัติทำร่าได้ดีกว่าเดิม เพราะสถานที่ร่ามีพื้นที่กว้างขึ้นหรือมีสมาชิกคนอื่นคอยวิจารณ์ เป็นต้น

ภาพที่ ๒๓๐ การปฏิบัติพร้อมกันที่ละกลุ่ม
(ที่มา : ธรรมนิศย์ นิคมรัตน์)

๕. การให้ผู้ช่วยวิทยากรเป็นพี่เลี้ยงฝึกหัดแต่ละกลุ่ม โดยการแบ่งนักเรียนออกเป็นกลุ่มต่างๆ ตามลักษณะทำร่า พร้อมกับมอบหมายให้พี่เลี้ยงไปฝึกหัดดูแลแต่ละกลุ่ม จนสามารถปฏิบัติทำร่าได้แล้วนำมาสาธิตให้สมาชิกทั้งหมดชม กระบวนการร่าดังกล่าวนี้ นักเรียนจะมีความใกล้ชิดสนิทสนมและไว้วางใจผู้ช่วยวิทยากรในกลุ่มตนเอง สามารถซักถามข้อสงสัยได้

ภาพที่ ๒๓๑ การมอบหมายพี่เลี้ยงดูแลประจำกลุ่ม
(ที่มา : ธรรมนิศย์ นิคมรัตน์)

๖. การแข่งขันเปรียบเทียบความสวยงามแต่ละกลุ่มพร้อมกัน เป็นการพัฒนาความเข้มแข็งอดทนสามัคคีของสมาชิกในกลุ่มแต่ละกลุ่ม โดยให้นักเรียนปฏิบัติท่ารำพร้อมกันในท่ารำเพียง 1 ท่า มีคณะกรรมการซึ่งเป็นผู้ช่วยวิทยากร คอยตัดสิน เช่น รำได้สวยงามลงจังหวะ ทรงตัวได้นานที่สุด พร้อมเพรียงกันมากที่สุด ภายในเวลาที่จำกัด พร้อมกับปรบมือให้กำลังใจทีมที่ปฏิบัติได้ดีตามที่คณะกรรมการเสนอ

ภาพที่ ๒๓๒ การแข่งขันเปรียบเทียบ
(ที่มา : ธรรมนิศย์ นิคมรัตน์)

๗. การใช้เวลาและวิธีการนับจังหวะของท่ารำ การฝึกทักษะการรำ เพื่อเกิดความคิดอย่างคล่องแคล่ว หรือความชำนาญรวดเร็วจะกำหนดจังหวะให้ปฏิบัติพร้อมกัน เช่น รำท่าขนาดให้นับท่าละ 20 ครั้ง กรีดนิ้วพร้อมกัน 10 ครั้ง จากวิธีการดังกล่าว นักเรียนจะมีความอดทนและปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ร่วมกันของสังคม

ภาพที่ ๒๓๓ การใช้วิธีการนับในการฝึกทักษะการรำ
(ที่มา : ธรรมนิศย์ นิคมรัตน์)

๘. การใช้สื่อวัสดุอุปกรณ์จริงประกอบการฝึกจังหวะ เช่น การขับร้องและการรับบทโนราแบบต่าง ๆ เมื่อฝึกทักษะการร้องบท ตามวิทยากรหรือครูในรูปแบบกลุ่มใหญ่หรือกลุ่มย่อยจนเข้าใจในจังหวะและบทร้องแล้ว จะใช้ระบบเสียงหรือไมโครโฟน ในการฝึกทักษะในการร้องออกเสียงที่ละคนเป็นบทสั้นๆ จะทำให้นักเรียนเกิดความมั่นใจและแก้ไขความประหม่าในการออกเสียงดังกล่าวปกติได้ และบางครั้งนักเรียนจะสนุกในการร้องบท

ภาพที่ ๒๓๔ การใช้วัสดุจริงในการฝึกหัด
(ที่มา : ธรรมนิตย์ นิคมรัตน์)

๕. ผู้ช่วยวิทยากรที่เป็นเยาวชนรุ่นพี่ เป็นการให้เยาวชนรุ่นพี่ที่เคยผ่านการฝึกไปแล้ว และสามารถทำในโอกาสต่าง ๆ ได้ดี มาเป็นผู้ช่วยวิทยากร นักเรียนที่เป็นผู้ช่วยวิทยากรจะเกิดความรู้สึกภูมิใจและรุ่นพี่จะเป็นแบบอย่างให้นักเรียนรุ่นน้องที่ผ่านการฝึก เรียนแบบความสามารถของรุ่นพี่ได้อย่างใกล้ชิดซึ่งอาจเป็นพี่ในโรงเรียนเดียวกันหรือต่างกลุ่ม โรงเรียน

ภาพที่ ๒๓๕ ผู้ช่วยวิทยากรรุ่นพี่
(ที่มา : ธรรมนิตย์ นิคมรัตน์)

เทคนิคกระบวนการถ่ายทอดทำรำโนรา จำนวน ๕ ขั้นตอนวิทยากรและผู้ช่วยวิทยากรจะต้องเข้าใจกันในเบื้องต้น ในการปฏิบัติแต่ละขั้นตอนหรือบางครั้งจะเกิดขึ้นในขณะปฏิบัติกิจกรรมโดยการปฏิบัติของวิทยากรและนักเรียนในการทำกิจกรรมร่วมกัน

เอกลักษณ์ของการรำโนราเยาวชนเทศบาลตำบลโดนดด้วน

จากการฝึกหัดและการถ่ายทอด การรำโนราและการบรรเลงดนตรีโนรา กลุ่มเยาวชนตำบลโดนดด้วนจะพบว่า มีทักษะในการแสดงที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะคือ การรำตัวอ่อน ซึ่งเป็นทักษะพิเศษที่ฝึกเฉพาะกลุ่มที่มีความแข็งแรง อดทน และพิจารณาแล้วว่าศักยภาพร่างกายของตนเองเมื่อฝึกหัดและจัดร่างกายอย่างเต็มที่ภายในระยะเวลาที่จำกัดสามารถจัดเป็นท่าตัวอ่อนได้ เนื่องจากความพร้อมของสภาพร่างกายและจิตใจเป็นสำคัญ และการเผยแพร่การแสดงโนราของเยาวชนตำบลโดนดด้วนที่ปรากฏในสถานที่ต่างๆ เมื่อรำทำพื้นฐานและรำตัวอ่อนควบคู่กันไปในนั้น ผู้ชมจะกล่าวขวัญถึงการรำตัวอ่อนอยู่อย่างสม่ำเสมอ และรำเป็นจำนวนมาก มีความพร้อมเพรียงกัน ดังตัวอย่างของการเผยแพร่การรำตัวอ่อนของเยาวชนตำบลโดนดด้วน ณ วัดพระนอน จังหวัดเพชรบุรี ซึ่งไปร่วมแสดงผ่านมาเมื่อปี พ.ศ.๒๕๕๕-๒๕๕๖ ระยะเวลา ๒ ปีที่ผ่านมา โดยเฉพาะเมื่อปลายปี ๒๕๕๖ หลังจากเฝ้าฝึกอบรม ถ่ายทอด และทบทวนทำรำโนราให้กับเยาวชน ตำบลโดนดด้วน อำเภอควนขนุน จังหวัดพัทลุง ได้รับการติดต่อให้ไปร่วมแสดงที่วัดพระนอน อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบุรีอีกครั้ง โดยมีเครือข่ายการแสดงกับ มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี ซึ่ง ผ.ศ. สาโรช นาคะวิโรจน์ ที่ปรึกษา ฝ่ายศิลปวัฒนธรรมของเทศบาลตำบลโดนดด้วน เป็นผู้ประสานงาน และในวันที่ ๑๕-๑๘ เมษายน ๒๕๕๗ ได้รับติดต่อชุดการแสดงโนราตัวอ่อน ร่วมงานมหาสงกรานต์ ณ วัดมหาธาตุวรวิหาร อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบุรีอีกครั้ง จึงนับว่าเป็นเอกลักษณ์ชุดการแสดงที่สำคัญ ซึ่งได้รับความนิยมนิยมชมชอบจาก สถาบันวิจัยและส่งเสริมศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี จังหวัดเพชรบุรี

เอกลักษณ์ที่สำคัญของโนราตัวอ่อนที่เยาวชนตำบลโดนดด้วน อำเภอควนขนุน จังหวัดพัทลุง คือ

๑. เยาวชนตำบลโดนดด้วน รุ่นที่เป็นแบบอย่างและแกนนำการฝึกหัด ได้แก่
  - ๑.๑ นางสาวไพทมาศ สงขาว โรงเรียนสตรีพัทลุง
  - ๑.๒ นางสาวธัญลักษณ์ ภักดิ์ช่วย โรงเรียนสตรีพัทลุง
  - ๑.๓ นางสาวรัตนาวดี หงสตา โรงเรียนสตรีพัทลุง
  - ๑.๔ นายวรรณชัย สีมหมอก โรงเรียนสตรีพัทลุง

๑.๕ นางสาววรรณวิษา บิณฺุสนธิท โรงเรียนควนขนุน

การปฏิบัติทำตัวอ่อนเป็นแบบอย่างให้รุ่นน้องปฏิบัติตาม จะแสดงความสามารถของรุ่นพี่ ที่เกิดความภาคภูมิใจ และการไว้วางใจในการสาธิตปฏิบัติทำรำแทนครู เยาวชนรุ่นน้องมีความใกล้ชิด และนำเอาคุณลักษณะของพี่เป็นแบบอย่างในการปฏิบัติตามในทางที่ดี

ภาพที่ ๒๓๖ โนรารุ่นพี่ (ที่มา: ธรรมเนียม นิคมรัตน์)

๒. ความอดทนและความขยันในการฝึกซ้อม

จากการสังเกตในการฝึกซ้อม และการฝึกอบรมต่อเนื่องกัน ตลอดทั้งกลางวันและกลางคืน นักเรียนจะมีสภาพร่างกายแข็งแรงอดทน ทนต่อความยากลำบากของท่ารำ อดทนต่อการอดหลับอดนอน และอดทนต่อความร้อนของอากาศในช่วงการฝึกซ้อมของเวลากลางวัน เมื่อ นักเรียนมีความอดทนและตั้งใจฝึกหัดจึงทำให้กระบวนการรำที่ถ่ายทอดและเผยแพร่ออกมา เกิดจากความเพียรพยายามของนักเรียน ที่ผ่านมาการฝึกฝนจากครูผู้ควบคุมประจำโรงเรียนและวิทยากรผู้ถ่ายทอด ควบคุมการรำ

ภาพที่ ๒๓๗ ความอดทน
(ที่มา : ชรรมนิษฐ์ นิคมรัตน์)

๓. ความสวยงามของกระบวนการร่ำทำรำ

การรำโนราตัวอ่อนของเยาวชน ตำบลโตนดด้วน มีกลุ่มผู้รำแตกต่างกันสามารถรำร่วมกันได้อย่างกลมกลืนและมีความพร้อมเพรียงกัน ซึ่งแสดงให้เห็นว่าทำรำของนักเรียนที่รำนั้นผ่านการออกแบบและฝึกหัดมาเป็นอย่างดีนักแสดงรุ่นพี่และรุ่นน้องที่ผ่านการฝึกฝนร่วมกัน จะรู้จักใช้ประสบการณ์กระบวนการรำให้ไปในทิศทางเดียวกัน โดยเฉพาะการรำโนราตัวอ่อนกับผู้รำจำนวนมาก

ภาพที่ ๒๓๘ ความสวยงาม (ที่มา : ธรรมเนียม นิคมรัตน์)

๔. การควบคุมดูแลเอาใจใส่ของครูประจำโรงเรียน

การรำตัวอ่อนนอกจากเกิดทักษะการรำจากการฝึกหัดและถ่ายทอดแล้ว การเอาใจใส่ของครูผู้รับผิดชอบในการดูแลนักเรียนประจำโรงเรียนในการเผยแพร่การแสดงโนราให้ต่อเนื่องจากการฝึกอบรมจากวิทยากร เป็นสำคัญ โดยเฉพาะนักเรียนโรงเรียนวัดทุ่งขี้หนั่ง จะมี นายบุญหลง นิ่มดำ เป็นครูผู้ควบคุมดูแลโรงเรียนบ้านไทรทอง จะมีนางลัดดา เทพเก็ลียง เป็นผู้ควบคุมดูแลโรงเรียนวัดป่าตอ จะมีนางเสริมศรี ค้างฉืด เป็นผู้ควบคุมดูแล และโรงเรียนวัดโคกโค่น จะมี นางดวงแก้ว ศรีเมือง เป็นผู้ควบคุมดูแล เมื่อมีกิจกรรมในโรงเรียนหรือชุมชน จะต้องนำการแสดงโนราของนักเรียนร่วมกิจกรรมสม่ำเสมอ จะเป็นที่รู้จักกันโดยทั่วไปในชุมชน

ภาพที่ ๒๑๕ ครูและผู้ปกครองนักเรียน (ที่มา : ธรรมเนียม นิคมรัตน์)

๕. การสนับสนุนจากองค์การบริหารเทศบาลตำบลโตนดด้วนและที่ปรึกษาฝ่ายศิลปะและวัฒนธรรม

การรำโนราตัวอ่อนที่เป็นเอกลักษณ์ของเขาวชนตำบลโตนดด้วนนั้น การแนะนำและเผยแพร่กิจกรรมของนักเรียนโดยผู้บริหารองค์การบริหารเทศบาลตำบลโตนดด้วนคือ นายวรจิต สายแก้ว และที่ปรึกษาฝ่ายศิลปะและวัฒนธรรม คือ ผศ.สาโรช นาคะวิโรจน์ นั้นเป็นสิ่งสำคัญเช่นเดียวกัน ที่คอยควบคุมดูแลและนำไปเผยแพร่ในที่ต่างๆ ตามหน่วยงานของเทศบาลชุมชน และภูมิภาคต่างๆ จนทำให้นักเรียนมีความตื่นตัวและกระตือรือร้นในการสนใจอนุรักษ์เผยแพร่และฝึกหัดการรำตัวอ่อนมากขึ้น

ภาพที่ ๒๔๐ นายกองค้การบริหารเทศบาลตำบลโตนดด้วน
(ที่มา : ธรรมนิศย์ นิคมรัตน์)

จากกระบวนการถ่ายทอดทำรำนโนราและดนตรีโนราสำหรับเยาวชนตำบลโตนดด้วนครั้งที่ ๑ และครั้งที่ ๒ ซึ่งมีนักเรียนเข้าร่วมประมาณ ๔๐ คน จากโรงเรียนในเครือข่าย ๔ โรงเรียน ทำให้ทราบหลักการวิธีการถ่ายทอดองค์ความรู้แก่เยาวชนและพัฒนาการด้านการแสดงโนราและดนตรีที่ได้รับการถ่ายทอดตลอดจนความรับผิดชอบของครูผู้ควบคุมนักเรียนมาร่วมกิจกรรม ทำให้งานวิจัยดำเนินงานไปตามขั้นตอน และนอกจากนี้การได้รับการเผยแพร่การแสดงโนราต่อชุมชนโดยทั่วไปเป็นสิ่งที่สามารถแสดงให้เห็นถึง การร่ายรำที่เป็นเอกลักษณ์และควรฝึกฝนและถ่ายทอดต่อไป ทั้งนี้ความร่วมมือและเอาใจใส่ดูแลขององค์การบริหารเทศบาลตำบลโตนดด้วน จะเป็นสิ่งสำคัญที่สามารถทำให้กิจกรรมของโครงการขับเคลื่อนไปเพื่อประโยชน์ของชุมชนอย่างแท้จริง เพราะผู้ที่จะซาบซึ้งและเห็นคุณค่าของการแสดงโนรา คือเยาวชนผู้ปกครองที่เข้าร่วมกิจกรรม เจ้าหน้าที่ของเทศบาลตำบลโตนดด้วนและประชาชนทั่วไปในชุมชน